

Karinthy Frigyes
BETEGEK ÉS BOLONDOK

Válogatta és szerkesztette:

Hunyadi Csaba

Lektor: Szóts Katalin

Tördelőszerkesztő: ITBooks, Illés Tibor

TARTALOM

MIÉRT NEM MEGYEK ORVOSHOZ?

Miért nem megyek orvoshoz?
Hogy van?
Orvost hívatok
Orvoslat
Skarlát
Influenza
Kloroform
Dódi
A halál és a favágó
Miért megyek orvoshoz?

ŐRÜLT SIKEREM A TÉBOLYDÁBAN

Tudomány
Az idegorvosnál
Piros
Feljebbvalóval senki se ideges
Tanulmányozom a lelket
Őrült sikerem a tébolydában
Tébolyda (Naplóm)
A rendező
Játékok
A kályha mindenkire meleg
Néhány okos szó egy bolonddal
Pékmester
Rémespercek
Az új élet
Egy pogány lélek megtérése

A FELESÉGEM SZIGORLATOZIK

Vaszilij
Az olasz fagyaltos
Buxbaumné, a fa
A feleségem szigorlatozik
Vizsgálat
Sok a hallgató
A hűtelen
Május
A szerelem az élet virága, mely mint egy kifeslett bimbó
Fogyókúra
Testiszezség

ÚJ ÉLETET KEZDEK

A pilóta
Könnyek
Hasműtét
Nevető betegek
Új életet kezdek

MIÉRT NEM MEGYEK ORVOSHOZ?

MIÉRT NEM MEGYEK ORVOSHOZ?

Ez egy tudományos értekezés, laikus nyelven szólva szacikk, elvárom az illetékes szakköröknek, úgymint az orvostársadalomnak és a betegek társadalmának, más szóval a többi népeknek komoly figyelmét a mérlegelendő (mér ne volna legelendő?) kérdés etimológiai és nem utolsó sorban endopatolo-pszichosoma-tikonumizmatikai jelentőségének megfontolójára.

Szacikk. Nem szicakk és cikkcakk.

Amivel azt akarom mondani, hogy nem célozom a képzelet szeszélyes, ugráló és rapszodikus, de megbízhatatlan járművére bízni magam, a szigorúan módszeres tárgyalásformát választottam, mely minden kitéréstől függetlenül halad útján, megállás nélkül. (Vesd össze: megállómánia).

Tárgyam: miért nem megy az ember orvoshoz?

Két részre osztom a feladatot. Általános és specializált formában vetem fel a kérdést.

Tapasztalataim és klinikai megfigyeléseim, azonkívül szubjektív természetű megfontolások s az idevágó irodalom gondos mellőzése után arra a meggyőződésre jutottam, hogy orvoshoz

általában

azért nem megy az ember, mert már régen menni kellett volna, de mindig halasztottam és most mit fog szólni, hogy így elhanyagoltam a dolgot, külön erkölcsprédikációt kapok, holott én a hasamat fájlalom és nem az erkölceimet;

mert félek, hogy az orvos komolyabban veszi a dolgot, mint magam, ijesztgetni kezd és mindenféléről le akar szoktatni, lévén neki a betegségem fontos, nekem meg az egészségem; mert ilyenformán én nagyon jól megférek a betegségemmel, ő ellenben jobban haragszik a betegségemre, mint amennyire az egészségemet szereti, s utóbbit hajlandó feláldozni, csak hogy az előbbit tönkregye;

mert alapjában véve megszerettem a betegséget, szükségem is van rá, kifogásnak, önmagam és mások előtt, a lustálkodásra (felnőtt ember csak a betegsége révén jut egy kis gyöngédséghez és szeretethez) s félok, hogy az orvosi kezelés aláássa a betegségemet;

mert a régi orvosomban már nem bízom, miután nagyon összebarátkoztunk s ő bizalmasan tudtomra adta, hogy neki is ez a baja van, de füttyöl rá – viszont éppen, mert nagyon összebarátkoztunk, félek, hogy megsértem, ha új orvoshoz megyek;

mert ilyenformán kényesebb vagyok az orvoskari becsületre, mint ők maguk, pedig ez az ő dolguk;
mert mindenki mondja, hogy menjek;
mert orvos mondta, hogy ne menjek, szerinte ugyanis nekem, mint intelligens embernek megsúghatja, hogy ebben a dologban az orvosok nem tudnak semmi okosat, mindent, amit csinálnak, humbug;
mert laikus mondta, hogy ebben a dologban nagyszerű eredmények vannak;
mert van egy Skurek nevű ismerősöm, egy bútorkereskedő, aki ugyan nem orvos, de meg vagyok győződve róla, hogy mindent jobban tud a professzoroknál és ha vele kibeszélgetem magam, meg vagyok nyugodva;
mert mint férfi, nem szeretem, ha úgy bánnak velem, mint a gyerekekkel;
mert mint nő, nem szeretem, ha úgy bánnak velem, mint a felnőtten;
mert mint férfi, nem szeretem, ha engem áztatnak és hazudnak nekem;
mert mint nő, nem szeretem, ha nekem megmondják az igazat;
mert a honorárium dolgában bizonytalan vagyok, az orvos nem mondja meg, folyton erre gondolok, miközben vizsgál, ettől magas a pulzusom, nagyobb a betegség látszata, még többet kell majd fizetni, még nagyobb a pulzusom és így tovább;
mert folyton azt hallom, hogy minden művelt ember orvoshoz megy s ebből az a gyanúm alakult ki, hogy viszont a többiek orvosnak mentek – és végre;
mert semmi bajom sincs, mi a fenének menjek orvoshoz?

Speciálisan

gégészhez azért nem megyek, mert mindenféle hosszú tárgyakat dugdos az orromba és ahelyett, hogy elismerné, hogy ez kellemetlen, folyton csúfol közben, mint aki érthetetlennek találja ezt az affektálást, hiszen nyilvánvaló, hogy ennél nincs nagyobb kéjmámor;
sebészhez azért nem megyek, mert folyton azt mondja, hogy ne féljek, holott nekem egyetlen vigasztalásom, hogy félek – továbbá azt mondja, hogy nem fog fájni és fáj, ahelyett, hogy azt mondaná, hogy fájni fog és mégse fájna;
fogászhoz azért nem megyek, mert megyek ugyan, de az előszobában elmúlik a fájás és gondolom, majd holnap megyek, de nem is ide, hanem ahhoz, aki nem piszmoz el egy évig, amikor a díjak következtében már lesz ugyan mivel harapni, de nem lesz mit;
röntgenológushoz azért nem megyek, mert a csontvázamat és vesémet látja, de a kabátomat nem s így nem adja meg a kellő tiszteletet;
urológushoz azért nem megyek, mert többnyire roppant vicces emberek és oda nem tartozó dolgokat mondanak magánügyeimre vonatkozóan, továbbá véleményeket fizikumomról, mint a szabó, aki mértékvétel ürügye alatt lekritizálja az alakomat;
gyomorspecialistához azért nem megyek, mert többnyire komor emberek, nem hagynak magukkal vitatkozni, mindent jobban akarnak tudni nálam és nem hajlandók például megérteni, hogy az ember ebéd és vacsora tartamára igazán felfüggeszthetné a diétát, ha különben betartja;
idegorvoshoz azért nem megyek, mert aznap mikor mennem kellene, éppen nagyon ideges vagyok és ilyen idegállapotban nem bírom az orvost – és végre;
pszichoanalitikushoz azért nem megyek, mert három hétig egyebet se csinál, mint hogy kielemez belőlem, hogy miért nem akarok pszichoanalitikushoz menni, mint az egyszeri tanító, aki azt mondja Mórickenak: Móricken, warum bist du nicht gekommen, mire Móricken teljes joggal felelheti méltatlankodó hangon: Herr Lehrer, ich bin doch dó!

HOGY VAN?

– Hogy van?

Ó, hányszor próbáltam felelni rá, könnyedén és elfogulatlanul, behatóan, meghatva, gúnyosan, közönyösen, élesen, fenyegetően, zavartan, újszerűen, eredetien, hüvösen, tréfásan, és hányszor szellemesen, mert hát az embernek egyebe sincs, mint az a kis világhírneve, hogy ő egy eredeti ember, egy nem közönséges, egy társalgó. Tetszik látni, nagyságos asszonyom, mondta a barátom, engedje meg, hogy bemutassam barátomat, a legszellemesebb embert Pesten, na most beszélj a nagyságos asszonnyal. És a nagyságos asszony várakozó mosollyal nézett rám, és így szólt:

– Hogy van?

Hogy vagyok? Én Istenem.

Tizennyolc éves koromban Descartes-ot olvastam, a lét és nemlét problémája volt a legkisebb bajom. És ha kérdeztek, hogy hogy vagyok, elmélyülve mondtam:

– Hogy vagyok? Vagyok-e egyáltalában? Gondolkozom hogy vagyok-e, tehát vagyok.

Később, mikor megnősültem, rájöttem, hogy abból, hogy az ember gondolkodik, legfeljebb az következtethető, hogy a felesége van – mert miből lenne felesége, ha ő nem gondolkodna valamin, amin keresni lehet. Descartes nagy mondását azóta így látom helyesnek: A férjem gondolkodik, tehát vagyok. Magam használatára egyéb válaszokról kellett gondoskodnom. És kipróbáltam mindent: voltam elmés, voltam gúnyos, voltam röpke, voltam fellengző.

– Köszönöm jól – mondtam röviden.

– Na, na, szo, szo – mondtam kedélyesen.

– Lassan, lassan – mondtam savanyúan.

– Ezer forinttal lehetne segíteni rajtam – mondtam epésen.

– Egy koronáért megmondom – mondtam gorombán.

– Nem tudom – mondtam rejtélyesen.

– Mint szegény ember gazdag városban – eszeltem ki.

– Most nem tudom – mondtam –, de majd megtelefonálok, mihelyt engem értesítenek.

Vagy:

– Visszafelé ugyanennyiért.

Vagy ijedtemben:

– Mint Krisztus a vargát – de ez nem volt jól.

Semmi se segített. Egy nap groteszk ötletem támadt. Elhatároztam, hogy magára a kérdésre fogok felelni, ez még senkinek se jutott az eszébe. Mikor a legelső "hogy van" eldőrdült, megragadtam ellenfelem kabátját és ekként nyilatkoztam:

– Hogylétem összetevője több eredre bontható, melyeknek némelyike még gyermekkoromra vezethet vissza. Kedélyállapotom nyilván nemcsak a körülmények hatása alatt alakult ilyenné, hanem bizonyos diszpozíciók folytak be e hatások tompítására, illetőleg élénkítésére. Valószínűleg ennek tudható be, hogy ma oly rendkívüli benyomást gyakorolt rám nagyanyám halála, aki egy vasúti összeütközés alkalmával életét vesztette. Ezzel egyidejűleg arról is értesültem, hogy összes pénzemet elvesztettem a tőzsdén, most pedig alig egy fél órája közölte velem orvosom, hogy néhány nap múlva baloldali gutaütést kapok.

Barátom udvariasan végighallgatott, s többször résztvevően bólintott. Majd megrázta kezem, s barátságosan tette hozzá:

– Különben hogy vagy?

Különben? Különben nagyon jól vagyok.

Akik ezek után még érdeklődnek hogylétemről, azokat tisztelettel értesítem, hogy beléptem a Hogyléteellenőrző Intézetbe, mely a sóhivatallal párhuzamosan működve állandóan figyeli a beiratkozott előfizető hogylétét egy tartozik és egy követel rovattal: egyikbe beírja a bajokat, a másikba az örömeiket, amik percről perce érik az embert, és minden félórában leszámolja az

eredményt: hogylétemet. Aki ezután kérdezősködik a hogylétemről, azt a megfelelő szám alatt utasítom a Hogyléte ellenőrzőbe, ahol kívánatra bárkit szívesen értesítenek hogylétemről, mert ők jobban tudják, ők már azt is tudják, hogy én csak hiszem azt, hogy most jól vagyok, mert még nem tudom, hogy éppen most indul el hazulról az ember, aki egy fél óra múlva kölcsön kéri tőlem azt az összeget, amit én kocsira szántam, hogy meglátogassam azt az urat, akitől kölcsön akarom kérni azt a csekélységet, amivel még segíteni lehetne rajtam.

ORVOST HÍVATOK

A feleségem telefonál.

– Kérem doktor úr, tessék azonnal kocsiba ülni és idejönni.

– Na, ná, na. Ráér az holnap reggel is, ahogy azt az esetet ismerem.

– Bocsánatot kérek... a férjem nem holnap reggel beteg, hanem most.

– Látja, ebben igaza van. Holnap reggel esetleg már későn jönnek...

– Szent Isten!...

– Na igen, holnap reggel esetleg már nem lenne beteg. Na jól van, jövök.

Kocsin érkezik. Egészen fiatal embernek bizonyul, az ember nem is hinné. Arcán holmi vidám vakáció derült barnasága, mint mikor a gimnazista beiratkozik egy felsőbb osztályba. Pelyhedző bajusz.

– Na, na, na, mi baj van? – szólal meg érces baritonja.

Bejön, leveti a kabátját, úgy akasztja a fogasra, mintha évek óta laknék ebben a szobában.

Bizalomgerjesztő megjelenés, az biztos.

Megfog egy zongoraszéket, ágyam elé teszi. Leül.

– Hát itt van baj, itt van baj.

Halkan nyögök.

Megveregeti az arcomat.

– Na, mi fáj, öregem?

Két ujjával megcsípi az orromat. Roppant bizalomgerjesztő ember. Kicsit orrhangon beszél. Két ujjal fogja a pulzusomat is, sunyin nézek rá. Mint mikor könyvet veszünk a kezünkbe, ami nem nagyon érdekel, úgyis tudjuk, mi van benne, két ujjal felemeljük, megpörgetjük és visszadobjuk.

– Na, jól van. Majd egy kicsit megnézzük a mellecskét. Csak nyugalom, fiacskám.

Rápacskol barátságosan a hasamra, aztán szeretetre méltóan belefricskáz az ősz szakállamba.

Ejnye, de bizalomgerjesztő egy fiatalember

– A tüdővel van valami baj? – kérdem bátortalanul.

Nem felel mindjárt, unatkozva dúdol valamit, megnézi az óráját, lóbázza a lábát, és az asztalon egy hímzést nézeget. Fel is emeli, aztán ledobja.

– Házi munka? – kérdi a feleségemtől leereszkedő jóindulattal. Aztán megint hozzám fordul, ásít. –

Hát, papuska, magának egy kis remicencia mincia mollus trepacienciapirkogomitropikus gokkusza van. Hát ez egy fájdalmas kis fluktuációval jár. Na de majd felszívódik. Beleszívódik a szövetbe. Szépecskén beleszívódik a szövetbe. Szépecskén beleszívákol, beszippog a kis szövetecskébe. Nnna!

Barátságosan bólogatva ismétli ezt, mintha egy öt nem nagyon érdeklő, de rám nézve kellemes hírt hozna egy vidéki rokonomtól, aki tiszteltet, és azt üzeni, hogy most már elküldi a pénzt, mert a dolog felszívódott a szövetekbe.

– Be, be, be. Beszívódik. Nnna!

– Na, nagysádka. Hát vigyék ki szépen a zongorát, és hozzanak be ide nekem egy jó erős, tiszta kádat.

– Egy kádat?!?

– Na igen. Egy kis dermatikus beavatkozást fogunk végezni. Na, nem kell félni semmit, kicsike. Tréfásan meghúzza a fülemet, aztán homlokom ráncai között babrál. Tyó, de egy kedves fiatalember!

– Így, nagysádka. Most fordítsák fel ezt a szekrényt, és tegyenek rá egy vödör langyos vizet, de jó forró legyen.

Felfordítjuk a szekrényt, kiszedjük az ajtót, lehúzzuk a lámpát, és a földszintről felhozatunk egy vízvezetékot. Lecsavarjuk a függönyöket, és a vekkerre hideg borogatást teszünk. Becsukjuk a kályhát, és a Pistikát leeresztjük a kéményen. A doktor úr erre lefektet a földre, és a fejemet lefelé nyomja.

– Nem érez semmit?

– Még nem.

Rátérdel a fejemre.

– Most sem?

– De most már igen. Fáj a fejem.

A derekára mutat.

– Itt, ahová a kezemet tettem, nem érez fájást?

– Nem, a doktor úr derekán nem érzek semmi fájást.

– Akkor ma még nem csinálhatunk semmit. Holnap ötkor eljövök. Vizsgálatásra. Na, nem kell félni.

Megcsípi a feleségem lábát, engem kicsit megpofoz.

– Asszony – mondom, miután elment –, add ide a ruhám.

– Hát jobban vagy?

– Nem vagyok jobban, de pénzt kell szereznem.

– De hiszen szívességből gyógyít! Nem kell fizetni! Az orvosok emberbarátok, nem üzletemberek.

– Tudom. De újra be kell bútorozni a szobát – holnapután.

ORVOSLAT

Barátom meséli.

Már Pest felé közeledett a vonat, mikor a baleset bekövetkezett.

Valami átváltás vagy mi lehetett – elég az hozzá, hogy a vonat hirtelen lefékez, nagy zökkenés, előrebukom az ülésben, éppen jókor, mert a szomszédos hálóból nagy ívben repül egy jóltáplált bőrönd.

Szerencsére csak a homlokom meg az orrom súrolja, de ez is elég – megered a vérem, homlokomon felreped a bőr, orrom hegyén is takaros karcolás.

Zúgás, káromkodás a szomszédos fülkéből, miközben a vonat lassan megindul.

Elkeseredve törölgetem a képem, de már ott áll előttem egy erélyesarcú, magas férfi – nem is tudom, melyik fülkéből került elő, az előbb még nem láttam. Fölénnyel kiált rám.

– Micsinál, ne nyúljon hozzá! Majd mindjárt megnézem.

Ijedten abbahagyom, mint a gyerek. Persze, ezek az orvosok nem szeretik, ha piszkos kézzel maszatol az ember – a szepszis és a többi. De milyen lelkiismeretes, kedves emberek ezek, rögtön jönnek, ha baj van, a vérükben van a segítség ösztöne. Tiszta szerencse, hogy orvos volt a közelben. Nyöszörögve nyújtom a képem.

– Tessék, doktor úr... azt hiszem, a homlokom repedt fel, meg itt...
– Jó, jó. Csak tartsa nyugodtan. Így.
Forgatja a képem, nézi a sebeket. Elégedetten bólint.
– Bravó. A homloksérülés legalább négy centi. Az orráról is lejött a bőr. Hozzá ne nyúljon, szerencsétlen – csak hadd folyjon a vér. Nem lehetne kicsit széthúzni ezt a repedést?
Kicsit megrökönyödöm. – Miért bravó, miért hagyjam folyni – és miért húzzam szét? Ez valami nagyon modern orvos lehet, egészen új tudományos módszer.
– De kérem, doktor úr... fáj...
– Sebaj. Pestig még kibírja. Azonnal velem jön, itt a közelben van egy sebész barátom, felmegyünk hozzá. Írja ezt alá.
Jézus Mária! Súlyos műtét, consilium... – alá kell írnom beleegyezésem, a sebész nem vállalja életemért a felelősséget!
Egész testemben remegni kezdek.
– Na ne ijedjen meg. Előre nem kell fizetni. A meghatalmazás bélyegmentes. Az orvos is hitelezni fogja a látteleket.
– Orvos... Izé... Hát doktor úr... hát ön nem orvos?
Kicsinylően vállat von.
– Ugyan! X. ügyvéd vagyok – ön gratulálhat magának, hogy a jogorvoslati elsősegélyt éppen tőlem kapta meg. Nevezzen Mukinak, ha nem vasalunk ki legalább ezer ficcs kártérítést a vasúttársaságtól.

SKARLÁT

A sötétedő szobában álltam könyvespolcom előtt, s mereven néztem a tanrend holnapi anyagát, anélkül, hogy kiszedtem volna beszíjazni; szándékosan nem gyújtottam lámpát, kabalából, vagy nem tudom, milyen daczból – elhatároztam, hogy most már így várom meg, míg apám megjön, s a dolog kielégítő megoldást nyer. Teljesen érthetetlen volt számomra, ami történt, s bár nem váratlan, mégis egész újszerű, fogalmam se volt róla, mit gondoljak. Lujza néni egész nap ideges és lármás volt, nem természetes hangon rikácsolt s általában volt benne valami mesterkéltséget, nem hittem el, hogy haragszik, csak tudtam, hogy valamit akar, valami helyzetet előidézni, amelyben módja nyílik megbosszulni magát egy ismeretlen sérelemért. Nem szerettem Lujza nénit. Őt se szerettem, személy szerint, alacsony, kissé kövérkés s amellet harsányan hetyke lényét, kemény és kihívó járását, szőke haját és kicsi kezeit. A nevét se szerettem, most könnyű volna kimutatni, hogy az eset óta, de határozottan emlékszem, hogy már azelőtt se szerettem ezt a nevet. Lujza mindössze fél éve volt nálunk házvezető és anyahelyettesféle, de a tekintély és rang, amit erőszakkal verekedett ki magának a családban s még néhány jel, mai eszemmel azt a gyanút kelti bennem, hogy el akarta vettetni magát apámmal, s mindent ebben az irányban épített fel, ehhez igazított. Eleinte hízelkedett nekem, dédelgetett, nyilván úgy képzelte, hogy behódolok, s megtalálom benne az elvesztett anya pótszerét, közvetve hozzájárulok célja eléréséhez. De az utóbbi időben rájött, hogy nem szeretem őt, hiába strapálja magát, most frontot változtatott, harcba szállt velem, s többször igyekezett meggyőzni apámat, hogy lusta és rossz természetem korrekcióra szorulna, s egy ízben az intézetbe távoztatás gondolatát is megpendítette. Mindez egy csöppet se nyugtalanított, meg voltam győződve róla, hogy a szellemi fölény páncéljáról, ami apámmal együtt elválaszt tőle bennünket, visszapatannak ezek az átlátszó áskálódások – több ízben próbáltam apámmal összemoszolyogni Lujza feje fölött, s egy ízben apám el is mosolyodott, azóta teljesen nyugodt voltam.

De ami ma történt, mégis kihozott a sodromból, nem a következményektől való aggodalom miatt: maga az eset volt utálatos és bántó.

Délután furcsa jó hangulatban voltam, nem tudtam, miért, mintha egy kicsit részeg lennék. Groteszk előadást tartottam nővéreimnek, amelyben tanáraink szerepeltek egy süllyedő mentőcsónakon, mindegyik a maga hangján és rögeszméjével. Többször kikukkantam a konyhába, s elragadtatással állapítottam meg, hogy végre kedvenc vacsorám készül, amiért hetek óta harcoltam hiába: lecsós kolbász, belévert tojással és juhtúrós galuska. Még Lujzával is igyekeztem kedves lenni, de ő nem ment bele a játékba, sőt egyre kellemetlenebb és élesebb lett. Nyersen kikergetett a konyhából, s mikor észrevette, mennyire örülök a vacsorának, gonosz arccal és gúnyosan célzást tett rá, hogy nem olyan biztos, vajon mindenki vacsorázik-e ma ebben a házban. Ezen nagyon elcsodálkoztam már akkor, de csak sokkal később, hónapok múlva támadt fel bennem a kínos gondolat, amitől most se tudok szabadulni, hogy szándékosan csinálta aznap kedvenc ételemet, fokozni bűnhődésemet, tehát előre kiterelve az összetűzést, ő provokálta ki. Így is volt.

Mikor a jó szagok csábítására, harmadszor nyitottam be a konyhába, Lujza néni pulykavörösen s mindjárt a lehangosabb rikácsolással nekem rontott, gyalázatos, szemtelen kölyöknek nevezett, megmarkolta a galléromat, és kipöndörített az előszobába, rögtön be is vágta az ajtót. Pontosan emlékszem, szóhoz se juthattam, nem is volt mit mondanom, az ajtó előtt vállat vontam, tudomásul vettem a vihart, s készültem vissza a szobámba. De egy lépést se tehettem, a konyhaajtó kivágódott, Lujza néni, mint egy fúria, tajtékzó szájjal és szikrázó zöld szemekkel hajolt fölém.

– Mit mondtál?! Mit mondtál?! – rikácsolta.

Elképedve meredtem rá. Egy hang nem jött a torkomból.

– Í... úgy! – egyenesedett ki – hát így vagyunk... azt hitted, nem hallottam! Ezt megkeserülöd... ilyet még nem mondtak nekem! Ezért fizetni fogsz... vagy te, vagy én...

Valamit dadogni akartam, de Lujza néni most már fuldokolva visított.

– Egy szót se... majd az apádnak... majd előtte... vagy te, vagy én...

És otthagyni a konyhát, szobájába rohant. Mint utóbb kiderült, azonnal felöltözött, ünneplő fekete ruháját vette fel, úgy várta apámat.

Én is a szobámba húzódtam vissza, csodálkozva és megrettenve. Sejtelmem se volt róla, mivel vádolnak, de homályosan éreztem, hogy Lujza néni a maga szempontjából sorsdöntő ütközetre szánta el magát. Teljes ártatlanságomban s jóhiszeműségemben még azt is lehetségesnek tartottam, hogy csakugyan hallani vélt valamit, hallucinált, talán azt a gyalázó vagy becsmérlő szót, amit feltételeztem, hogy magamban gondolom, vele kapcsolatban – de hogy mi lehetett az, most már csak apám megérkezésekor tudhatom meg.

Természetesen meg voltam győződve róla, hogy apám rögtön tisztában lesz a helyzettel, mihelyt felvilágosítom. De azért ott motoszkált bennem valami furcsa borzongás, egy ismeretlen erőtlől való félelem, ami túl van egyszerű számításaimon.

A csendes és ismerős kulcscsörgésre ösztönszerűen nem mentem ki az előszobába, állva maradtam a sötét szoba közepén. Hallottam, ahogy Lujza néni kimegy apám elé, s ünnepélyes és színpadias fojtott hangon azonnal beszélni kezd, mihelyt apám betette maga mögött az ajtót. Ki is vettem egyes szavakat: "azonnal intézkedni kell...", "ez nem afféle gyermekes csíny", "kénytelen volnék tüstént itthagyni a házat...", "példás büntetéshez ragaszkodom".

Apám hangját nem hallottam, egy perc múlva együtt jöttek be, apám felgyújtotta a villanyt.

Feltűnt, hogy nem néz rám, szórakozottan és fáradtan járhatja körül a tekintetét.

– Hát hogy volt az? – kérdezte aztán halkán. Különben is soha nem volt hozzánk indulatos szava.

Nem tudtam mit felelni, kérdően néztem Lujza nénire. Lujza a sértett királynő méltóságával nézett el a fejem fölött, s minden szót hangsúlyozva, nyújtott és éneklő hangon nyilatkoztatta ki a vádat.

– Kitettem a konyhából, mire ő az ajtó előtt felemelte az öklét, és azt mondta nekem "te..."

És most kimondott egy szót, amit akkor hallottam először életemben, s amiről sok év múlva tudtam meg, hogy egyértelmű szinonimája egy bizonyos, csak nőkkel szemben alkalmazható, legsúlyosabban minősülő becsületsértésnek. Rögtön utána szeméhez emelte a zsebkendőjét. Csak bámultam. Apám lesütötte a szemét, s nem is emelte fel többé, a továbbiak alatt nem láthatta az arcomat, s ami legfájdalmasabban lepett meg, nem is akarta látni.

– Igaz ez? – kérdezte pillanatnyi szünet után.

– Nem igaz – mondtam tompán, erély nélkül, mert zavarba hozott, és kihozott fölényemből, hogy nem néz rám, s így nem tudok vele összerosolyogni az ostoba vád fölött.

Jó fél percig tartott a szünet.

Aztán apám, az én okos, jóságos és mindentudó fejünkbe és szívünkbe látó apám, elfordította fejét az ajtó felé, és vontatottan kimondta a váratlan ítéletet.

– Lujza néni nem hazudik nekem, ez egy újabb sértés. Súlyos büntetést fogsz kapni. Egyelőre...

Futó pillantást vetett Lujzára.

– Egyelőre itt maradsz a szobádban, egyedül és...

Megint Lujzára nézett, aki gyorsan bólintott.

– És természetesen nem kapsz vacsorát.

Mindketten kimentek a szobából.

Bár az nem volt kimondva a ítéletben, azonnal a kapcsolóhoz léptem, és újra leoltottam a lámpát.

Az ajtóval szemben nagy állótükör volt, s nem tudom miért, nem akartam meglátni benne az arcomat.

A sötét szoba közepén állva hallgattam és hallgatóztam végig, ahogy odaát, az ebédlőben terítenek: tányér és étszer csörgött, a szakácsné dicsekedve hozta az ételt, de rögtön elhallgatott, úgy látszik valaki leintette. Csendben folyt le a vacsora, csak a merítőkanál cuppogott és loccsant. Élénken láttam a lecsó aranypiros levét, az úszkáló kolbászkarikákat s a sárga, ruganyos-kemény galuskán sustorgó csípős juhtúrókupacokat.

Mégsem voltam éhes. Dühösen, fogcsikorgató szégyennel szorítottam össze torkomat, hogy a könnyek le ne folyjanak rajta. Mikor a vacsorát kihordták, az ablakhoz mentem, kinyitottam, és kihajoltam a hűvös, kora tavaszi éjszakába.

Furcsa bágyadság volt ez.

Nem tudtam összefüggően gondolkozni, képek és ismeretlen érzések száguldoztak bennem.

Képtelen voltam elhinni, hogy apám hitelt adott velem szemben, egy durva lelkű, lélekben s értelemben mélyen alattunk álló néembernek. De hát akkor...

Akkor hát van valami, amiről nem tudok még, egy fenyegető és alacsony és rosszindulatú hatalom a felnőttek világában, amivel szemben tehetetlenül hallgat el a tiszta és nemes igazság s a férfibátorság legszentebb felháborodása, amivel Siegfried és Héraklész rontott egykor a sárkány aljas, tüzet nyáladzó, tekerő hét fejére... És eszembe jutott apám lesütött szeme.

De mi lehet ez a sárkány?

Nehezen lélegzettem.

Ám legyen akármi, ám reszkessenek tőle a legerősebbek, én nem fogok félni, ha felnövök, nem fogok félni tőle, akkor se, ha az elsőnek kell lennem, aki szembeszáll vele ezen a világon. Mert mindent fel lehet áldozni a bálványnak, aki a szépség és bűvölet álarcát viseli, csak az igazságot nem, csak a haragot, az égbekiáltó elszörnyedést és méltatlanságot nem, amit az ártatlanon elkövetett igazságtalanság vált ki, amivel az ártatlanon elkövetett igazságtalanság forralja fel agyunkban a vért, reszketteti meg minden porcikánkat, lihegteti kalapáló szívünket.

Igazságtalanság! Igazságtalanság!

Nem voltam magamnál.

Különben honnan kerültek volna elő, lopakodva, a csendes Kálvária téren, ahová ablakunk nyílt, honnan bukkantak volna fel, mintha a sikátorok mögül csúsznának és suhannának, vagy a csatornából emelkednének ki, lucskosan és szennyesen, ezek az ijesztő arcok, ez az egyre sokasodó tömeg, ez a halkán növekvő mormogás, ez a zúgó és zúgolódó gyávaság, mely véres bátorságra kap

tulajdon hangjától és fenyegető sokaságától? Honnan emelkedtek volna a feldöntött kövek fölé, honnan nyüzsgöttek volna egyre sűrűbben, hogy feltelepedjenek a Szent Stáció kupoláira s onnan lobogtassák rongyaikat, fenyegetve és rémesen, honnan, ha nem megkavart képzeletemből, vagy Carlyle forradalmi látomásaiból (akkoriban olvastam éppen), amivel benépesült ez a képzelet? Forradalom! Forradalom!

A Kálvária felé nyüzsgö, ordít és hullámszik.

Vér és halál – vér és halál! Nem lehet kibírni tovább, az igazságtalanság az égig ért, szakadjon ketté a szennyes kárpit... utánam, rongyos csőcselék, aljas csőcselék, szent és isteni csőcselék, ki bosszút állasz az igazságtalanságért, amit ama Némber öntött e világra, a Némber, Undokságának Edényével, kiről János Jelenése szól, a Jelenés, melynek furcsa szavait íme, érteni kezdi felzaklatott gyermekszívem.

A többire nem emlékszem, a kép ott folytatódik, hogy reggel van, fekszem az ágyban, apám az ágy szélén ül.

Bágyadtan pislogok, s tátott szájjal meredek kezeimre: tele vannak vörös folttal, a mellem is, nyitott, izzadt ingem alatt.

– Mi történt? – kérdem s csodálkozom, milyen vékony és fáradt a hangom.

Apám erősen fogja a kezem. Lehajol arcom fölé.

– Beteg vagy, fiam. Nagy lázat kaptál éjszaka.

– Mi bajom?

– Vörheny. Skarlátnak is hívják. Már itt volt az orvos, beszélt is veled, de elfelejtetted.

Erőlködve gondolkodom.

– Nagy betegség ez?

– Súlyos betegség.

– Halálos is lehet?

– Halálos is lehet. De te fel fogsz gyógyulni belőle.

Forró boldogság, valami nagy, meleg béke önt el. Megszorítom apám kezét. Az én okos, erős, nyugodt apám, aki íme, úgy beszél velem, mint ahogy elvártam tőle: két bátor férfi, akik nem félnek a haláltól.

– Nem félek, apa... És nem haragszom Lujza nénire, aki miatt beteggé lettem...

Apám elmosolyodik.

– Lujza néni?... Vagy úgy... a tegnap esti büntetés... De hiszen nem attól lettél beteg – a vörhenyt fertőzés útján kapjuk meg, jó két héttel a kitörése előtt... két hétig lappang a szervezetben... ezt úgy hívják: inkubáció. Csak most tört ki rajtad.

Hallgatok és tűnődöm.

Apámnak minden tanítása holtbiztos igazság – és mégis, még sok évig azután, s ha tudásom és műveltségem ceruzája elernyed, talán még ma is úgy tudják szívem és idegeim, hogy a vörheny nevű betegséget, amitől azon az éjszakán vörösen láttam lázas látomásaim, az első, önmagunkon tapasztalt igazságtalanság idézi elő, mint valami fertőzés, ami ellen még nem vagyunk beoltva. Hat hétig voltam beteg, mikor elhagytam az ágyat, megtudtam, hogy Lujza néni már nincs nálunk alkalmazásban.

INFLUENZA

Jaj, doktor úr én nem tudom mi ez... mit gondol? Attól félek, kezdődő csúcsburut... nem, nem, a pulzusomat hiába nézi ez valami olyan belső láz lehet, tudja, hőmérővel nem lehet lemérni az

ilyesmit, mert a fejem meleg, a lábam pedig hideg, és a melegség szaladgál bennem, ahol mérni akarja, ott egyszerre elmúlik, és átszalad máshová.

Mondja, ez mi lehet, itten, az oldalamba, nem, lejjebb, egy olyan szorító érzés, nem fájás, hanem olyan, mintha húzódnék valami, vagy mintha az izmokat spulnira akarnák rácsavarni... dehogy, kérem, tessék csak engedni, precízen akarom kifejezni magam: olyan, igen, mintha az idegeket egy spulnira akarnák rácsavarni, de nem egy gömbölyű spulnira, hanem egy szögletesre, amire nem megy föl, tetszik érteni? és mondjuk, mintha mégis erőltetnék ezt a spulnit, tetszik érteni? tessék elképzelni, itt van a spulni, na mármost, így elkezdem húzni az izmokat...

Na jó, ha a doktor úr nem hagyja elmondani, hogy mit érzek és hogyan, akkor miből állapítja meg, hogy mi bajom van? Én igyekszem magamat precízen kifejezni, nem úgy, mint valami paraszt, aki azt mondja magának, fáj a hasam, akár agyhártyalobja van, akár vakbélgyulladás... Jó, hát a spulnit hagyom, de ez mi lehet, ez a furcsa reszelés a torkomban, nem is reszelés pontosan, hanem olyan viszkető bizsergésféle, tetszik látni, innen idáig – csak nincsen tüdővérszem? Mondja doktor úr, csak azt mondja meg, érez az ember tüdőrák esetében egy olyanféle nyomást a gégében, ami egészen a fülig terjed, de tulajdonképpen nem is nyomás, hanem olyanféle érzés, mintha egy kéz kinyúlna a tüdőből a bárzsingon keresztül, és megfogná a gégét, de nem szorítaná nagyon, csak úgy, mintha el akarná engedni egy pillanatra, de megint megfogná... nézze, doktor úr, ne áltassuk egymást, felnőtt ember vagyok és családapa, nincs szükségem rá, hogy kegyes csalással vigasztaljanak és szépítsék az állapotomat – hadd tudjak meg mindent, beszéljen hozzám őszintén és becsületesen, mint férfi férfihez, és mondja ki nyíltan: hátgerincsorvadás-e vagy nem, mikor az ember egyszerre csak azt érzi, mintha két csigolya a tüdejében – ugyan, kérem, ne tessék zavarni, hát nem a tüdejében, végre nem vagyok egyetemi tanár –, szóval, két csigolya, mintha összenőtt volna, és az egyiknek a széle karcolni kezdi a másikat, és ennek következtében minden lélegzetvételnél a gerinc belenyomódik a vesébe? Jó, jó, elhiszem, de tessék már egy kicsit várni, még nem mondtam el mindent, és ha a doktor úr nem hallgatja meg az embernek szubjektív panaszait, akkor miből akar diagnózist csinálni? Én nem kérdezek semmit, én nem akarom befolyásolni, én nem mondom, hogy nekem mire van gyanúm, én tárgyilagosan és elfogulatlanul az állítom csak, hogy itt balra egy kicsit, a szív fölött, közvetlenül a két tüdőszárny alatt valami bugyborékolást érzek, így tesz, kérem, pitty, pitty, de mintha a szívből indulna ki, és nem mindig tesz úgy, csak ha az államat így leszorítom a mellemre, és a karjaimat hátracsavarom, és behunyt szemmel egy percig visszatartom a lélegzetemet – akkor rögtön úgy érzem, mintha fuldokolnék, és a gyomromban elpattanna valami –, nem lehetséges, hogy a szívemnek van valami?... nem úgy gondolom, kérem, de hallottam, hogy a gutaütés első tünete szokott úgy kezdődni, hogy a lélegzet egy percre kimarad... és azonkívül a fülemben valami rémes zúgás is van... és ami a legborzasztóbb, doktor úr... amin talán gyors műtéttel lehetne még segíteni... hogy nincs elég levegőm... így, ha nyugodtan fekszem, nem... de mihelyt kinyitom a számat, és egy szót próbálok mondani... mindjárt fuldokolni kezdek – ugyan, ne tessék már közbeszólni, azt akarom mondani, de nem jutok hozzá, hogy nem tudok beszélni... nem tudok beszélni...

KLOROFORM

Igenis... Egy, kettő, három...

Igenis... Beszéljek?... Közbe beszéljek? Igenis, tanár úr, csakhogy... nem, kérem, nem félek, egy csöppet se... csak a lélegzés... és igen, de milyen furcsa ez... egy, kettő, három, négy... milyen hűsen csöpög valami az arcomra, arról a kosárról... Ez a kloroform, ugye? ... hogy én most el fogok aludni?... azonnal?... mire huszonötöt számolok?... dehogy, tanár úr, az lehetetlen, hiszen éppen

ellenkezőleg... egyre éberebb és élénkebb leszek ettől, mintha részeg volnék... és milyen különös... a szívem... a szívem... hogy dobog, milyen hangosan és külön... igen, arrafelé, lejjebb... egy külön szív dobog, tőlem egészen függetlenül... és egyre messzebb dobog... és egyre különállóbban és hangosabban... és elhagynak engem a kezem is, meg a lábam is, elzsibbadnak...

Igenis számolok... igenis, méltóságos tanár úr, bocsánatot kérek, csakhogy azt hiszem, hiába... én még soha nem voltam ennyire ébren... én még soha nem figyeltem ilyen élesen és körülményesen, ami velem történik... én tudom, hogy a kedvesnővér most ide tolta az asztalkát, amin a kések vannak meg a csipeszek meg azok az éles görbe drótok... és hogy a méltóságos úr lassan mosakszik és álarcot vesz fel és a homlokára villanylámpát. És a másik doktor úr, aki a kezemet leszíjazta... És a kedvesnővérek, akik olyan halkán járkálnak és minden milyen fehér és tiszta, és behallatszik a villamos... Én még soha ennyire nem voltam ébren.

Igenis... öt, hat, hét, nyolc...

Most akár el is lehetne kezdeni, nem érzem a kezem és a lábam... jöhetnek a kések és a csillogó fogók... és a gézek, a katlan, amiben víz fortyog... aqua destillata... antisepticum... bactericid.

Méltóságos tanár úr... méltóságos tudomány... milyen nagyszerű dolog... miattam és velem, az egész dolog, ami itt történik egy emberrel... az egész emberiség... évszázadok óta... az egész föld kerekiségén... énértem, miattam, hogy megmentsenek... kilenc, tíz, tizenegy, tizenkettő...

Nem fogok elaludni, nem is akarok. Odakünt utcák kanyarodnak, jól tudom, bár nem vagyok ott, autó fut, boltajtó csapódik... Csatornában szalad a szenny, a korzón kacérkodnak... Még odébb a Kristóf tér, jól tudom, ott van, pedig én itt vagyok és talán nem vagyok többé... még odébb az Andrássy út, a Városliget, aztán kanyargó sínek, messze váltók, szemafor, Rákosszentmihály, veteményes táblák... mindez ott van, a helyén van, terjed és nyúlik, messze, egyre messzebb, csak ez van, mert én már nem vagyok... tizenhárom, tizennégy, tizenöt.

Csak ez van, egyre inkább, egyre biztosabban, egyre szélesebb gyűrűkben, egyre tágulva...

Rákosszentmihály... aztán Komárom, Bécs, Berlin, Párizs. A hullámgyűrű szétlapul... ez már az óceán... az ott egy fárosz, villanykévéit a süket feketeségbe ontja... Amerika... itt már nincs tovább, ha visszafordulni nem akarok... de nem lehet, hová fordulnék vissza, hisz én már nem vagyok... csak előre... tizenöt, tizenhat, tizenhét.

Ez a Hold, ez meg a bolygók, a Nap... tovább. A Véga, Alcyone... állócsillagok... ködfoltok és Tejút... Hát aztán? Aztán is csak Van, aztán is Terjed még... terjed bizony, a lelket nem állítja meg semmi... az akarat megy tovább... De meddig? Éppen ez a kérdés... Amíg majd nem lehet tovább... de mi lesz ottan, ahol nem lehet tovább? Csak akkor nem lehet tovább, ha ott egy fal van... De ha fal van... akkor milyen vastag ez a fal – ha pedig nincsen fal, akkor ... akkor hol van ez a fal?

Tizennyolc, tizenkilenc... hehehe, ez nagyon mulatságos, ezzel a fallal, ami ha nincs, akkor van, ha pedig van, akkor nincs. De hiszen ez nyilvánvaló képtelenség, nonszensz, ennek semmi értelme, ez tehát nem is lehet valóság. No de viszont, körös-körül, a legszélső, legnagyobb hullámgyűrű, amibe mind a többi bele van foglalva... éppen ez a legnagyobb gömbalak... éppen ez az a bizonyos értelmetlen és képtelen és lehetetlen, tehát nem is létező agyrém... Az ám, csakhogy az a baj, hogy ebbe a lehetetlenségbe van belefoglalva az is, amiből kiindultam, a lehetséges és létező... Mert az az ember, aki ott ül a fal előtt, ami nincs, mert muszáj neki lenni... az az ember éppen olyan messze van éntőlem, mint én őtőle... tehát annak az embernek a számára én és ez a létező valóság itten körülöttem éppolyan képtelen és értelmetlen nonszensz, fából vaskarika, lehetetlenség, mint nekem ő meg a fal, ami előtt ül, aminek lennie kell, mert különben nem lehet megállni, de nincs, mert ha van, akkor milyen vastag? Húsz... huszonegy... huszonkettő millió... méter.

Hahaha? Milyen világos! Milyen egyszerű... Hogy én... meg a ízé... ez itten, ez az egész...

méltóságos úr... és ezek milyen komolyan veszik... mintha ők valóságosan volnának... és léteznének... pedig hát nem is létezhetnek, nyilvánvaló... hogy aszongya, aludjak el... hahaha... nevetséges... hogy aludjak el... mikor én nem is vagyok... és ők sincsenek... huszonnégy... huszo-o-o-o-n... nnnnn nnnn... ööööö... ö... öö.. ö...

DÓDI

Betegségének ötödik napján, két órával halála előtt, Dódi felült az ágyban, és a barna mackót kérte. A szoba el volt sötétítve, és Dódi, aki a homályban nem látta meg anya fehér ruháját, azt hitte, nincsen senki a szobában. Eleinte halkán kérte, aztán, hogy senki sem felelt, panaszosan és nyöszörögve emelte a hangját. Ezekben a napokban, csak ennyit tudott az egész zűrzavarból, mindent megtagadtak tőle, és ő gyanakodó és kemény lett, és rájött, hogy legjobb mindjárt elkeseredetten sírni és követelni, ha valamit ki akar erőszakolni.

A hangra anya föléje hajolt. Nyitott, rémült szájjal meredt rá, és Dódi egy pillanatig csodálkozva nézte, hogy hullámszik furcsán, csukló rángásokban a nyaka. Háromszor is elkezdte, míg ennyit ki tudott mondani: "Mi – mit akarsz, kisfiam?" a zokogástól. Dódi nagyon elkomolyodott, és tűnődve nézte őt – vajon miért sír? Aztán türelmetlenül elfordult, és a barna mackót kérte.

Odaadták neki. Megint behunyta a szemét, és nehéz, tompa szívvel simogatta a mackó fejét. Meg is próbálta fogni, körülfogni az ujjával, de ez nem jól sikerült. Most érezte anya kezét, amint az ő homlokára teszi.

– Anya menjen ki – mondta Dódi.

– Kimenjek? – hallotta a szívszakadó hangot.

Bólintott, anélkül, hogy a szemét kinyitotta volna. Rosszul esett neki, hogy nem magyarázhatja meg, miért kell anyának kimenni, de nem tehetette: a Rossz Fiú, akinek oda kell adni a mackót, csak őtőle fogadja el, nem tűri, hogy anyának megmondja, megkérdezze tőle. Addig nem is lehet odaadni, amíg anya bent van a szobában – mihelyt anya vagy apa közeledett, a Rossz Fiú elugrott az ágytól néhány lépésnyire, elbújt a sarokban vagy a szekrény mögött, és csak Dódi látta őt, kócos, vad hajával, mezítláb, vásottan, röhögve és titokban, anya háta mögött, fenyegetve és számárfülekét csinálva.

Bárhogy fáj a szíve, Dódi nem mondhatta meg, hogy a barna mackót oda kell adni a Rossz Fiúnak, mert most ebben egyeztek ki. Dódi most már nagyon jól tudta, hogy a Rossz Fiúnak senkivel mással a világon semmi dolga nincsen, csak vele – és hogy se anya, se apa nem segíthet ezen. Mikor először bukkant fel, kint a parkban – milyen furcsa, régen volt az, mikor ő még egyenesen járt a lábán, a parkban, és nem feküdt itt az ágyban –, rettenetes, komisz grimasszal, mert észrevette a kis automobilt, akkor még próbált szólni anyának, hogy kergesse el, vagy üsse meg, vagy vigye el őt, és zárja be az ajtót. De anya és később apa is azt mondták neki, hogy rossz fiú nincsen, ők nem látják. Felkapták őt, és futva behozták a szobába, és az ágyba tették. De a Rossz Fiú párlépésnyire követte őket, röhögött, és nyelvét öltögette apára – és apa arrafelé fordult, és mégis azt mondta, hogy nem látja. Később, mikor kimentek, a Rossz Fiú odajött, öklével mellbe bokszolta, és iszonyú grimaszt csinált rá, amiért szólt. "Te hülye – mondta neki –, nem látod, hogy félnek tőlem, apád is meg anyád is? Látod, hogy rám néztek, és azt hazudták neked, hogy nem látnak. Így csinálók nekik."

És a Rossz Fiú rettenetes mozdulatokat tett, és csúf dolgokat beszélt, csúfolva apát és anyát, aztán megint erősebben mellbe bokszolta Dódit, úgy, hogy a lélegzete elállott. Dódi most már nem mert sírni, és nem merte hívni őket, mert a Rossz Fiú fenyegetőzött, hogy mind a kettőnek lenyiszálja a nyakát és hasba szúrja őket – mutatott is piszkos, rozsdás kést, amit a zsebéből vett elő.

Aztán, mikor látta, hogy Dódi nem hív senkit, csendesén és figyelmesen nézi őt, eltette a kést, és kegyesen érdeklődni kezdett, hogy mije van Dódinak. Dódi aggódva nézte az arcát, kémlelte, vajon tud-e a fehér egérről. De a Rossz Fiú, úgy látszik, akkor még nem tudott róla, és Dódi csendesén, lesütött fejjel, engedelmesen elősorolta, hogy a sarokban van egy másik pléhaautomobil, egy krampusz, egy képeskönyv, egy szerecseny katona. A barna mackót egészen halkán mondta akkor,

remélve, hogy a Rossz Fiú talán nem hallja meg; – aztán dobogó szívvel, de mozdulatlanul nézte, behunyt szemmel, hogy kotorász az a sarokban, széthányva a holmit. Erős, barna, meztelen lábán megfeszültek az inak, ahogy leguggolt, egymás után emelgette ki a skatulyából a tárgyakat. Mindent összepakolt egy csomóba, és az ajtó felé rohant. Dódi rémülten látta, hogy a szerecseny katona feje lefelé lóg a csomagból, a fejébe fog menni a vér. A szerecseny katonának, akire úgy vigyázott, akit esténként be szokott takargatni, vizet ad neki, ápolja, borogatást tesz a fejére. Halkan utána szólt a Rossz Fiúnak, de az, hogy mutassa, mennyire rossz, odacsapta a katona fejét a falhoz, Dódit még egyszer mellbe bokszoalta, grimaszt vágott és elrohant.

Ezután – csak zavarosan emlékezett rá – de úgy látszik, ezután jött csak a doktor bácsi, a borogatás, a mérés, az orvosság. A doktor bácsinak már nem is szólt a Rossz Fiúról. Az első szónál észrevette, hogy a Rossz Fiútól éppen úgy fél, mint apa és anya, restelli, hogy fél tőle, jókedvet és fölényt és bátorságot tettetve mindjárt másról kezd beszélni, mielőtt az szóba kerül – cukorról meg borogatásról meg orvosságról. Úgy tesz, mintha nem tudna róla, viccel, ezzel akarja elűzni gyávaságát és tehetetlenségét. És Dódi csendesén, tűnődve megértette, hogy a Rossz Fiú ellen senki nem segítheti őt, és hogy neki kell vele mindent elintézni: neki kell megakadályozni, hogy a fehér egeret meglássa, megtudja, hogy van. Annyit el tudott érni amellett, hogy nem engedték őt ki az ágyból, hogy a fehér egér itt volt vele, a paplan alatt, hozzásimulva a melléhez, csendesén pihegve és dobogva. Hangosan nem mert szólni hozzá, csak az egyik ujjával simogatta, azt is úgy, hogy észre ne lehessen venni.

Ezen a délután megint megjelent az ágya mellett, odalépett, abban a pillanatban, mikor a doktor bácsi kiment a szobából. Egy szót se szólt, gúnyosan, vásott arccal, hallgatva nézett Dódira, a körmeit rágta. Dódit kínos, halálos aggodalom fogta el – homályos remegéssel sejtette, hogy gyorsan cselekednie kell, el kell terelnie a Rossz Fiú figyelmét valamivel, nehogy eszébe jusson. Ekkor egy fonott nyelű ostor volt mellette az ágyban, amit nagyon szeretett, és eddig még nem tudott szólni róla. Most próbálta meggyőzni magát, hogy az ostor nem kell neki. Csúnya ostor, rossz, mérges – ismételte gépiesen néhányszor, magában. Aztán elszánta magát – kiemelte, és gyengén a Rossz Fiú felé lökte. Még mosolygott is hozzá, halványan és ravaszul, hogy kedvet csináljon neki.

– Ustor – mondta félénken hízelegve –, szép ustor.

De a Rossz Fiú nem nyúlt az ostor felé. Kieresztett hasával, lábait lóbálva, orrát piszkálva, makacsul hallgatott. Dódi szíve nehezen szorult össze. Még odébb tolta az ostort, el is eresztette.

– Ustor – bölintott okosan –, szép ustor. Nem kell Dódinak.

A Rossz Fiú azonban félrelökte az ostort, szipáskolt, és szemtelenül beleröhögött a Dódi arcába.

– Fehér egér – mondta.

Dódi megdermedve, kábultan hallgatott.

– Na mi lesz? – mondta a Rossz Fiú, és egészen közel jött.

– Ustor – ismételte, de csak a szája mozgott, hang nem jött a torkából.

– Eh, eriggy már vele! – kiabált a Rossz Fiú gorombán, összetörte és elhajította az ostort. Aztán röhögve leült az ágy szélére.

– Mit adsz a fehér egér helyett? – kérdezte.

Dódi szíve hevesen kalimpálni kezdett. Összehúzott szemmel gondolkozott.

– Barna mackó – mondta halkan. Ekkor volt, hogy anya fölébe hajolt. A Rossz Fiú abban a percben elugrott, és a sarokban várt. Intett, hogy kérje el azonnal a mackót, aztán küldje ki anyát.

Dódi még egyszer megfogta a mackót.

– Csúnya mackó – mondta magában –, csúnya, rossz mackó.

– Hát még mi van? – kérdezte a Rossz Fiú.

Dódi gondolkodott. A park jutott eszébe, a fák. A kis pad, amire a homokjátékot felrakta egyszer, a szűrőn átsurgatta a homokot, vizet hozott a kis kannában, ráöntötte a homokra, és gombócot csinált. A gombóctól maszatos lett a keze. Csúnya homokgombóc – mondta. Odaadta a gombócot.

– Hát még mi van?

Mi van még? Egyszer a nagy házak között sétált Mártával. Márta húzta a kezénél fogva. Nagy, fényes ablakok voltak. Az egyik ablak mögött paprikajancsi. Azt sokáig nézte, aztán csak úgy ment el, hogy megígérték neki. De a paprikajancsit odaadja. Hát még mi volt? Egyszer sok fehér hó volt mindenütt. Akkor bársonykalapot adtak rá: a nyaknál bársonyszegélye volt, azt ügyetlenül megsimogatta párszor, jó puha volt simogatni. Hát ő nem simogatja többet, simogassa a Rossz Fiút. Mi volt még? Egy nagy zöld fa, telerakva gyertyákkal, sziporkázó csillagokkal és cukorral. Fújják el inkább a gyertyákat. A cukor úgyis rossz, mérges, megfájdul a gyomra tőle. Nem kell a cukor se, meg a csokoládé se. Rossz csokoládé, keserű.

A park se kell, a fák se kellenek. A kocsis se kell, a villamos se kell, a cirkusz se kell. Mindent odaadott, engedelmesen, szótlánul. Egymás után hordott el mindent a sarokból – az utcát, a körutat, az ablakot. A ház előtt a rendőrt, a ház mestert, az állatkertet egymás után. Elefánt, zsiráf, zebra! Elefánt... zsiráf... zebra...

Egyszerre megint anyát látta, nyitott szájjal, fuldokolva. A könnyek egymás után, zizegve szaladtak le az orra mellett. Dódi összehúzott szemmel figyelte, hogy indul meg a csepp, lassan kanyarodik, nő. Az orr szélén egyszerre meglódul, eliramodik, vígan és cikcakkban leszalad, mint a gyík. Utána akart nyúlni, hogy megfogja, de megijedt, hogy a fehér egér akkor kiugrik a hóna alól, ahol szorongatta.

– Mi kell neked, édes kicsi fiam? – hallotta még egyszer anyja furcsa, idegenszerű hangját. Hozzam a képeskönyvet?

Dódi konokul hallgatott. Hiszen a képeskönyvet már odaadta. Lassan kaparászott kezével a paplanon. Szeretett volna mondani valamit. Ekkor megint megpillantotta a Rossz Fiút. Valamit integetett, de Dódi nem értette meg mindjárt. Aztán egyszerre tudta már, mit akar tőle.

– Csúnya anyja, rossz anyja – mondta magában. Aztán hangosan megszólalt.

– Nem szeretem anyát!

Nehéz, hörgő kiáltást hallott. Anya arca egészen közel jött, szeme ijesztően nagy lett. Úgy látszik, meg akarta ölelni. Dódi behunyta a szemét, és kezével lökte el magától.

– Nem szeretem anyát – mondta még egyszer haragosan.

Az ágy fölött egy másik fej jelent meg.

– Nem szeretem apát – mondta Dódi. Érezte, milyen hatással vannak szavai, kietlen, furcsa, tűnődő élvezettel figyelte, hogy zokognak mind a ketten. Most egy percre úgy tűnt fel, hogy a Rossz Fiú végre meg van elégedve vele. Még egyszer, hangosan ismételte:

– Nem szeretem anyát se, apát se. Menjenek ki.

És mikor csönd lett, egyszerre eszébe jutott, hogy még mit adhat oda.

– Itt van a Dódi keze – mondta... Abban a pillanatban érezte, hogy a keze eltűnt, nincs sehol. A Rossz Fiú lihegve, most már mohón és vadul, rakott föl mindent a csomó tetejére:

– Itt van a Dódi lába – mondta Dódi –, nem kell neki láb. – És már nem érezte.

– Itt van a haja meg a foga meg a szája meg a fülei, nem kell Dódinak – mondta. – És itt van neki a szeme, az se kell neki – mondta, és abban a pillanatban sötét lett.

Most csendesén és némán állt és figyelt és várt. De a Rossz Fiú még mindig nem ment el. Dódi eltűnődött, aztán egyszerre csendesén mosolyogni kezdett. A fehér egér, ami az imént a torkában kalimpált, most ijedten leszaladt a mellébe, érezte, hogy kaparászik és dörömböl. Megfogta, megsimogatta, és csendesén, szelíden odatette a Rossz Fiú kezébe. Az nagyot kiáltott, mohón elkapta, és elszaladt vele. Dódi még utánanézett, csendesén – aztán üres tenyerére pillantott még egyszer, tűnődve.

Valaki megfogta a kezét, egy idegen bácsi, és vezetni kezdte. Dódi engedelmesen megindult, és nem kérdezte, hová mennek.

A HALÁL ÉS A FAVÁGÓ

Három nap óta, mióta a dolog határozottá vált benne, és térbe és időbe helyeződött, miután már azt is tudta, részletesen, hol és hogyan fog megtörténni: valami egész, tiszta érzése volt, csaknem a nyugalomhoz hasonló, a régi, régi érzéshez, amit már szinte elfelejtett. Emlékek is ébredtek, régiek, gyerekkoriak. És mindebben volt valami titkos, szép, komoly tevékenység. Milyen furcsa volt például ez: az utóbbi években, mióta ebben a lelki pokolban élt, a külső dolgok iránt minden érzéke béna lett, megvetette és lenézte a céltalan nyüzsgést, sürgést-forgást, fontoskodást, amivel a körülötte kavargó élet intézte a maga kis formáságait. Kézlegyintéssel tért napirendre fontos ügyei felett, levelekre nem válaszolt. Minek? Kinek? Mire jó? gondolta mindenre, ami a valósággal, az ő életével, körülményeivel, környezetével összefüggött. Nem törődött vele, milyen érzéseket vált ki az emberekből közönye és megvetése; ha véleményt hallott saját magáról vagy szemrehányást: fáradt, torz mosoly jelent meg az arcán. Soha nem ítélte érdemesnek megcáfolni a róla szóló hamis híreket, amiket nemtörődömsége szült, elintézetlen ügyei komplikáltak.

Most pedig, három nap óta, mióta igazán semmi érdeke nem volt már közös a világ érdekeivel, mióta oda készült, ahol már nincs vélemény és ítélet, vagy ha van, bizonyosan nem embereké: most egyszerre ellenállhatatlan szükségét érezte, hogy a világ előtt tisztázza magát. Egész délelőtt leveleket írt, hosszú, formás dolgozatokat, amikben részletesen és tárgyilagosan elemezte az ő "esetét", kifejtette, megmagyarázta, hogy miért kell meghalnia. Mindenkire gondolt, mindenkivel a maga nyelvén beszélt. A kapitánynak írt levelében katonailag tisztázta magát, függő ügyeiről rendelkezett. Anyját, aki évekig nem tudott választ kapni tőle, egy ötoldalas kéziratban szenvedélyesen vigasztalta, megértette vele, hogy nem tehetett másképpen. Barátjának, az orvosnak, egész tudományos értekezést írt, sok szakkifejezéssel, az ő sajátságos lelki betegségéről, ami predesztinálta őt az öngyilkosságra. Kitetszett az írásból, hogy esetét határozottan különálló és egyéni esetnek érzi, és feltűnően hangsúlyozta, hogy semmi külső, tárgyi oka nem volt búskomorságának, mint a "közönséges" öngyilkosjelölteké. Menyasszonyával, akinek eddig legfeljebb levelezőlapokat küldözgetett, melegen és hosszan beszélt, egész szívét kitárta. Mikor ezt az utóbbi levelet befejezte, csaknem boldog meghatottság öntötte el, érezte, hogy a menyasszonya egy életen keresztül szeretni fogja azt, aki ezt a levelet írta. Ebben a hangulatban még ki is javított két jelzőt, és letisztázta az egészet.

Délután néhányszor elővette a leveleket. Elmenet a kaszárnya kapujában hirtelen megállt – egyszerre az jutott eszébe, vajon nem volna-e jobb, kifejezőbb, ha mindezeket a leveleket összetépné, és ehelyett asztalára egyetlen papírszeletként tenne, egy vagy két mondattal legfeljebb, ami tömören és egységesen magyarázna meg mindent.

Több ilyen mondatra gondolt. "Nem így képzeltem", vagy: "A fenékre értem, mélyebben nem lehetek", vagy: "Nincs többé tartalma az életnek – a pusztá élet nem elég nekem", vagy: "Nincs mit mondanom", vagy "Nincs semmi, csak kedd... szerda... csütörtök... péntek... szombat... elég volt". Ez utóbbit különösen kifejezőnek találta. Néhány percig úgy tűnt, ebben minden benne van, amit a levelekben írt, aztán mégis úgy döntött, hogy inkább a leveket küldi el.

Miután mindezeket elvégezte, nagy megkönnyebbülés fogta el. Kedvet kapott hozzá, hogy a többi még hátralévő dolgát is rendben és szabályosan intézze el. Bement a bankba, és előkérte könyveit. Kiszámított mindent, és végrendeletét, amit már régen, ösztönszerűen megcsinált, megtoldotta néhány ponttal. Négy órakor bezárkózott és írásai között rendet csinált, rózsaszín szalaggal átkötött egy csomó levelet, és külön, feltűnő helyre tette, ellátta felirattal.

Megnézte az óráját – még volt ideje. A szolga kibontott gallérral szunyókált az első szobában.

Beintette:

– Ezeket a leveleket otthagyd az asztalon. Ha nem jövök haza este, holnap reggel feladod őket.

Megértetted?

– Igenis, hadnagy úr!

– Elmehetsz.

Megvizsgálta a fegyverét, és hátsó zsebébe süllyesztette. Künn a folyosón az őrmester cselédje kiabált valamit, a szavakat nem értette, de az a furcsa és ismert érzése volt, mintha mindez pontosan így, a cselédleány kiabálásával, a haránt eső napsugarakkal és azzal, hogy ő itt áll az íróasztal előtt, már egyszer ugyanígy megtörtént volna. Rögtön utána érezte, hogy többet nem fog megtörténni, és ez az újság mély izgalomával töltötte el.

És tudta, hogy most mindentől búcsúzik, anélkül, hogy ezt szavakba öntené. Búcsúzik a lépcsőfokoktól, külön-külön. Az utcától és házaktól, amiket most észrevett, mintha először látná őket. Csodálatos. Sohasem érdekelte úgy a szembejövők arca, mint most. Mindegyikből kiolvasott valamit, amiről az illető sem tudott. És szerette volna, ha megjegyzi az ő arcát, ha találna köztük néhányat, akik holnap majd azt mondják: "Én néhány órával előbb találkoztam vele az utcán, és jól megnéztem – az arca nyugodt és átszellemült volt."

A villanegyedtől kezdve kezdte felismerni a húsz év óta nem látott utcákat. Itt kell befordulnia, hogy ahhoz a házhoz érjen, a két jegenyével. Már este volt, szél kezdett duruzsolni, az égen előtte csillag ütközött ki. És most egyszerre, könnyűen és magától, mintha rejtett ajtót nyitottak volna ki nesztelenül a szívében, megértette azt, amit csak ötletszerűen határozott el három nap alatt, nem tudva okát, hogy miért kell neki meghalnia annak a háznak kertjében, amelyben született. A végnek egyesülnie kell a kezdettel – helyre kell hozni egy nagy hibát, amiről ő nem tehet. Be kell bizonyítania önmaga előtt és a világ előtt, hogy ő, a Lélek, többre és másra lett volna méltó, mint amire nyomorult, anyaszülte teste kárhoztatta, nyomorult teste, amit már nem is érez, élete, amivel semmit sem tudott kezdeni, és amit büszkén eldob magától.

Forró, bő könnyek csurogtak végig az arcán, szája hangtalanul mozgott. A fegyver felé tapogatott. Rettenetes fájdalommal keresztül, mélyen, valami belső ujjongó elégtételt érzett, hogy ebben a fájdalomban megtalálta önmagát és ezt a ritka percet nem fogja elszalasztani.

II.

– Halló, Sándor, állj meg!

A sötétben hórihorgas alak futott feléje. Mikor egész közel ért, ismerte csak meg az orvost.

– Már vagy öt perce futok utánad – lihegte –, miért sietsz annyira? Engem kerestél?

Révedezve és valami kellemetlen, bosszankodó érzéssel nézett rá. Csak most jutott eszébe, hogy az orvos itt lakik, és hogy csakugyan úgy fest a dolog, mintha őt kereste volna.

– Éppen el akartam menni – véletlenül vettelek észre. De legalább túlesünk rajta. Jöjj, kérlek, felmegyünk a laboratóriumba.

Magyarázat nélkül előrement, az arcát nem lehetett látni. Míg tehetetlenül követte, valami ellenséges hangulat kezdett ködleni benne, barátjának parancsoló viselkedésével szemben. Szerette volna megalázni, megdöbbszteni, hogy érezze, kivel bánik így, s hogy hová készült éppen.

A fajansz-kockákkal borított helyiség sötét volt. Az orvos felgyújtotta a villanyt, és egy üvegasztalkán babrált valamit. Ekkor észrevette, hogy az orvos nagyon sápadt. Elcsodálkozott.

Abban a pillanatban élesen és keményen fordult feléje az orvos.

– Hát kérlek... Felnőtt ember vagy, és kötelességeid vannak. Ül le, viselkedj nyugodtan. Őszintén fogok beszélni veled.

Ráméredt, érezte, hogy szívébe szalad a vér, aztán rendetlenül fut szét a testében. Egy pillanatra azt hitte, elájul. Aztán csak egyes szavakat hallott – az értelmüket percekkel utóbb fogta fel.

...már múltkor, mikor az idegbajodról beszéltünk... sejtettem valamit... még nem akartam szólni...

az az ekcéma – szájüregben... a punkciót is azért csináltam... vegyelemzés... ma délután megnéztem... sajnos, az a baj, hogy az első stádiumról nem tudtál... Ez már a nehezebbik része...

Egyszerre mint a villám cikázott át rajta. Felállt. Kétszer meg kellett köszörülni a torkát. Az orvos is felállt.

– És a prognózis?

Az orvos egy pillanatig habozott. Ezért a pillanatot meggyűlölte.

– A kezelés talán még nem késett el végleg – de hosszadalmas, és mindent fel kell áldozni.

Legjobb, ha egy időre visszavonulsz a polgári életbe... katonának egy kicsit bajos.

Még egyszer megköszönte a torkát.

– Röviden – milyen kilátásaim vannak?

– Röviden – nem jók. A dolog erősen elmérgesedett. Úgy látszik, a kisagy meg van támadva. De talán visszafejlő...

– Értem. És ha nem – mennyi idő kell hozzá – hogy...

– Egy év, másfél év.

Felvette a kabátját, határozott mozdulattal gombolta. Az orvos odaugrott – előzékenyen segített.

Közben hadarva, gyorsan beszélt.

– Hát nem tudom... Mint orvos biztatnálak... mint katona, nem szólhatok bele... Ha valami számárságra gondolsz... verd ki a fejedből... minek az? De ha mégis... várj vele egy-két napig... Az ember intézze el az ügyeit – mások is vannak...

– Gyáva, szájhős... – hörögte, lefelé futva a lépcsőn, a vér az arcába szaladt. – Hogy élvezte ezt a nyomorult pózt... hogy férfiasan és őszintén beszél velem...

Fújt, az öklét rázta.

– Élvezte ezt a helyzetet... a tárgyilagos ember... az orvos, aki nem undorodik, de meg tudja érteni, ha én undorodom magamtól...

Megállt, annyira lihegett.

– Élvezte... kiélvezte... tódította... valószínűen még hazudott is... csak hogy ünnepélyes legyen a helyzet... ő, az egészséges férfi... és én...

Megint megindult, hangosan beszélt, gesztikulált.

– Túlzott... bizonyosan túlzott... Hogy azt higgyem, csalhatatlan... Mindig nagyképű volt és tetszelgő... Embertelen komizás... Miről is van szó?

Észre sem vette, hogy idegen, külvárosi utcákban csatangol. A gondolatok száguldoztak, elvesztette az idő fogalmát. Mint aki lázas, nagy terveket kovácsolt, csupa izgalom volt és vad, keserű elhatározás. Egy sárga, nagy épület előtt megtorpant. Nehéz jódszag ütötte meg az orrát. Ekkor magához tért. Elsápadt, és úgy elkezdett remegni, hogy a falnak kellett támaszkodnia. Homlokát hideg verejték ütötte ki.

Az utcán már senki sem járt, késő éjszaka volt. Középen, a kápolna mellett, egy gázlámpa sziszegett. A kórház sárga, komor fala nyirkos hideget lehelt vállai közé. Lassan, nesztelenül csúszott le a fal mellett, úgy maradt, ülve az utcán, hátát a kórház falának támasztva, és fejét nedves tenyerébe hajtotta.

Odabent, a sárga falakon túl, sebekkel borítva lihegnek nyomorult halandók. Kötések és jódos vatták alatt felvágott belek, arcok, koponyák. Kitaszított bélpoklosok, akiken megkönyörült a duzzadó és gazdag egészség, és fölőslégéből odadobott nekik egy szalmaszálat, hogy próbáljanak megkapaszkodni benne. És ők megkapaszkodnak – vagy nem csúsznak-e a földön, hasukon, fadarabkákkal kezükben, a levágott lábú koldusok, hogy könyörgő szemüket felemeljék a járókelőkre: a gyomrom még megvan, adjatok valamit, hogy megtölthessem. És az egészséges megkönyörül és ad.

Megtapogatta magát: neki még megvannak a lábai. A kápolnában rekedten, álmosan kondult meg egy csengettyű.

III.

Az orvos riadtan fordult meg, amint a beteg, kék hajnalban valaki csendesen megfogta a karját. Éppen be akart fordulni a kórház kapuján.

– Mi az?... Te vagy az? Itt vártál rám, reggelig az utcán?... Honnan tudad, hogy én ilyen korán bejövök?

A másik bólintott. Lázasan szemekkel, harag nélkül nézett rá. Egyenletesen, csöndesen remegett.

– Meg akartalak kérni, hogy végy fel engem... ha nincsen terhedre... Megpróbálom ezt a kúrát... Másfél év... Ha mindent abbahagyok... talán sikerül...

Az orvos nem tudott szólni. Az nyugtalanul nézett rá, aztán gyorsan, mohón belefogott, mintha elejét akarná venni a kételkedő ellenvetéseknek.

– Eszembe jutott, amit erről a dologról olvastam... Ne tagadd, te magad is beszéltél nekem... hogy az újabb teóriák szerint minden a kúra lelkiismeretességétől függ... És hogy igenis, vannak szerencsés esetek... Én pedig lelkiismeretes leszek... Várj... már mindent aprólékosan elgondoltam. Óráról órára... az életmódomat. Délelőtt kezelem magam... délután valami munkát vállallok...

Egészen vidám lett, szemei gyorsan, szorongva pislogtak.

– Ó... már kész programom van... majd meglátod... ha én valamivel komolyan foglalkozom... majd meglátod... nem vagyok én olyan könnyű legény...

És furcsa gyerekesen, éles és hamis hangon, összekoccanó fogakkal nevetett, és aggódva nézte az orvost, hogy miért nem mosolyog ő erre.

Az nem tudott felelni. Intett, hogy jöjjön utána.

MIÉRT MEGYEK ORVOSHOZ?

Szerénységünk indikálja a nagy feltűnés elhallgatását, amelyet cikkünk gyakorolt az orvostársadalom legszélesebb rétegére.

A félreértés abból származott, hogy a feltett kérdésre, "Miért nem megyek orvoshoz?" adott válaszokból, amelyekkel igyekeztem kimeríteni az orvoshozmenetelés tünetkomplexumát, arra a következtetésre jutott némely felületes szerző, hogy én nem megyek orvoshoz.

Már hogy a fene által körülírt kórkép jól jellemzett tünetcsoportjába ne mennék?

Dehogyan is nem megyek.

Megyek bizony.

Én csak azokat az okokat soroltam fel, amik miatt nem megyek, ha nem megyek.

De ha mégis megyek?

Ennek is megvan a külön oknyomozása.

Általában és különösen.

Általában

azért megyek orvoshoz,

mert orvoshoz menni, hozzátartozik a polgári élet szertartásaihoz, mint a bridge, a nyaralás, a víkend, és mert éppen orvostól jönni előkelő dolog és jól is hangzik, bizonyos tekintélyt ad az embernek, ha azt mondja, orvostól jövök, ez a hitelemhez tartozik;

mert műveletlen barom vagyok és jól esik a gondolat, hogy egy művelt, képzett, csaknem felszentelt papja a társadalomnak egy óráig komolyan beszél velem-rólam, mint valami különleges csodáról, akinek a hasfájása, belső forrósága, kétoldali fülhallása és középfolyása a locarnói egyezménynél fontosabb téma lesz egy óráig;

mert roppant művelt ember vagyok, rengeteg mindenfélét olvastam, ilyen orvosi dolgokat és titokban kéjelve a gondolatban, hogy fog leesni a székről az a műveletlen, divatos felcser, mikor

majd tökéletes latinsággal mondom el magamról a diagnózist és az ő megjegyzései közben az én szerény, halk közbeszólásomból kiderül, hogy mennyivel jobban értek a dologhoz, mint ő; mert, ha nő vagyok, majd megmutatom én neki, mennyivel jobb alakom van, mint a Mancinak, aki itt henceg nekem, hogy a dr. Szőkének reszketett a sztratoszférája, vagy hogy a csudának hívják, a kezében, amivel a hátán hallgatózott; mert, ha férfi vagyok, jólesik hallani, hogy ilyen tüdeje Nurminak volt utoljára és hogy bátran ezt meg azt; mert ezzel az orvosnak be fogom bizonyítani, hogy a másik orvos nem érti a dolgát, tudod öregem, nem mondta direkt, mert tudod, ezeknek össze kell tartani, de láttad volna, hogy legyintett és csóválta a fejét; és végre mert katonának akarnak, hát tessék, milyen beteg vagyok, és mert be akarom magamat biztosítani, hát tessék milyen egészséges vagyok.

Különlegesen pedig

azért megyek
sebészhez, amiért párbajozni is megyek, én ugyan elvből lenézem a párbajt, de nekem ne mondja senki, hogy gyáva kutya vagyok;
belgyógyászhoz, mert a sebészek mindjárt kést rántanak, az nem kunszt és mert az Isten is belgyógyász;
röntgeneshez, mert megnézhetem a kezem csontvázát és olyan érdekesek azok a mindenfélék, amikkel játszani lehet;
gégészhez, mert ha én egyszer kinyitom a szám...
nőgyógyászhoz, hogy Alfréd megtudja és végre rájöjjön, hogy nő vagyok, a hülye...
s végre pszichoanalitikushoz, mert gyanús, hogy egy éve semmi bajom, rémes állapotban lehet az alsó tudatom, ki kell mosatni.
(Megjegyzés.) Értekezésünk befejezése után kapjuk az értesítést, hogy egy angol orvosi lapnak hasonló témakörben kutató szerzője fantasztikusan hangzó teóriát vetett fel, mint az orvoshozjárás magyarázatának lehetőségét. Szerinte bizonyos klinikai tüneteknek a spekulatív megfontolásokkal való egybevetése okot adnak arra a feltevésre, hogy orvoshoz azért megy az ember, mert valami baja van. Egyelőre a legnagyobb óvatossággal fogadjuk a hírt, anélkül, hogy akár pro, akár contra véleményt kockáztatnánk, mindössze arra hívjuk fel a szakkörök figyelmét, hogy semmi konkrét adat nem merült fel az eddigi megfigyelések értékelésének megváltoztatására, melyek szerint ugyanis, akinek baja van, az nem megy orvoshoz, hanem hívatja az orvost, vagy lepedőben viszik el hozzá!

ŐRÜLT SIKEREM A TÉBOLYDÁBAN

TUDOMÁNY

- Kedves kollega úr, érdekes esetből kifolyólag keresem fel, mint olyan elmeorvost, akinek tudományos képzettségéről, az elmebajok megállapításában való megbízhatóságáról legalább úgy meg vagyok győződve, mint a magaméről.
- Nagyon kedves és igazságos, kedves kollega úr. Nekem is az a nézetem, hogy az elmegyógyászatban körülbelül mi ketten vezetünk holtversenyben.
- Bizonyára, kollega úr. A helyesen megértett tudomány diadalát látom abban, hogy elmegyógyászati kérdésekben mi körülbelül megegyezünk. Azért keresem fel, hogy közösen, bizalmas kettesben, a "négy szem többet lát" elve alapján beszéljük meg ezt az érdekes esetet.
- Csupa fül vagyok, kollega úr.
- Annak a megállapításáról van szó, kedves kollega úr, vajon én, aki önnel e percben beszélek, örült vagyok-e vagy sem?
- Nagyon érdekes kérdés. Már gondoltam rá magam is. Szóval ezt akarja megbeszélni?
- Ezt. Eleinte arra gondoltam, hogy mint az ország első elmeorvosa, ezt a betegséget magam állapítom meg magamról, de aztán eszembe jutott, hogy magamról lévén szó, mégiscsak jobb lesz, ha konzíliumot hívok egybe, legalábbis két orvost, akik ehhez legjobban értenek. Meghívtam hát magamat és önt erre a konzíliumra.
- Nagyon helyes, kollega úr. Akkor talán mindjárt kezdhethük is a tanácskozást?
- Parancsoljon velem.
- Egyelőre nincsen kifejezett véleményem erről az érdekes esetről. Mindenesetre érdekel, mi az ön véleménye?
- Az én véleményem az, hogy örült vagyok.
- Mindenesetre megfontolandó vélemény olyan ember részéről, aki az elmebetegségekben olyan kitűnő szaktekintély, mint kollega úr.
- Ön hízeleg, kollega úr.
- Szó sincs róla. De térjünk a tárgyra. Abban ügye mind a ketten megegyezünk, hogy az örültségnek mi a legfőbb ismérve.
- Hogyne, hogyne. A fixa ideát gondolja, nemde kollega úr?
- Természetesen. Kollega úr ezt nagyon jól tudja. Tehát meg kell állapítanunk, hogy van-e kollega úrnak fixa ideája. Abban, ügye megegyezünk, hogy mit értsünk fixa idea alatt?
- Hogyne. Fixa idea, azaz téveszme alatt egy kényszerképzetet értünk, mely a különben helyesen, vagyis logikusan működő emberi értelemben automaticæ felvetődött, egy hibás képzetet, önmagunkról, teszem fel, hogy valaki császárnak képzelet magát, holott nem az.
- Nagyon helyes. Hiszen mind a ketten tudjuk, hogy az örültek fixa ideájuktól eltekintve, egészen helyesen gondolkodnak. Nos tehát, lássuk, van-e kollega úrnak rögeszméje? Mert ha nincs, ha minden gondolata helyes és logikus, akkor kollega úr nem örült.
- Így van.
- Nos tehát lássuk, van-e önmagáról rögeszméje. Hogy híjják kollega úr?
- Így és így.
- Helyes. Rendben van. Kicsoda kollega úr?
- Elmeorvos.
- Helyes. Hol lakik, kollega úr?
- Itt és itt.
- Nagyon helyes. Ön tehát nagyon jól tudja, hogy ön kicsoda és micsoda, mert amit mondott az szóról-szóra igaz. Önnek tehát nincsen rögeszméje önmagáról, ezek szerint az a nézetem, hogy kollega úr nem örült.
- Nekem pedig az a véleményem, hogy örült vagyok.
- De hiszen nincsen rögeszméje! Hiszen tisztában van vele, hogy micsoda.
- Igen, örült vagyok.
- Pedig, mint láttuk, nem az.
- Igazán azt hiszi?

- Hát persze, hiszen bebizonyítottam.
- Ohó, álljunk csak meg. Hiszen ha nem vagyok örült, akkor az, hogy örültnek hiszem magam, akkor ez egy hibás eszme, egy rögeszme.
- Így van!
- De hiszen akkor nekem rögeszmém van, hiszen akkor én örült vagyok.
- Hát persze. Ha rögeszméje van, akkor örült.
- Tehát örült vagyok?
- Miután rögeszméje van, nyilván az.
- Ohó álljunk csak meg. Ön azt mondja, a rögeszmém, hogy örült vagyok. De hiszen tényleg az vagyok, az imént mondtam. De hiszen akkor ez nem rögeszme, akkor az egy logikus gondolat. Tehát nincs rögeszmém. Tehát mégse vagyok örült. Tehát csak rögeszme, hogy örült vagyok, tehát rögeszmém van, tehát örült vagyok, tehát igazam van, tehát nem vagyok örült. Mégiscsak gyönyörű dolog a tudomány!
- A leggyönyörűbb, kollega úr! De legalább annyira kell érteni, mint mi ketten.

AZ IDEGORVOSNÁL

Elgondolkodva néztem magam elé, és így szóltam:

- Szeretem a sárga bablevest.
- Barátom, aki az utóbbi időben Freud pszichoanalízisével foglalkozik, szúróan nézett rám.
- Miért mondd, hogy szereted a sárga bablevest?
 - Mert szeretem – mondtam őszintén.
 - Hm. Nem volt neked hatéves korodban egy kék hajú nővel viszonyod?
 - Nem emlékszem. Miért?
 - Mert kék és sárga kiegészítő színek. Az ember ok nélkül nem mond semmit: ez a pszichoanalitika vívmánya. Minden kijelentés egy rejtett szadizmus vagy mazochizmus önkéntelen megnyilatkozása: mindennek szexuális okai vannak, s minden visszavezethető gyermekkori emlékekre. Neked gyermekkorodban egy kék hajú nővel volt viszonyod, és azért szereted a sárga bablevest.
 - Lehet, de már nem emlékszem.
 - De én emlékszem. A te idegeid tönkre vannak téve. Szadizmusod, a kegyetlenkedési ösztön, ki akarja élni magát. Valdd be, meg akarod ölni a sárga bablevest.
 - Én?!
 - Igen. Te ütni és verni akarod a sárga bablevest, mert szerelmes voltál egy kék hajú nőbe, akit nem verhetél meg. Te ölni akarsz. Idegeid tönkre vannak téve. Azonnal menj fel Berenczy idegorvoshoz, az majd kianalizálja belőled. Véged van.
- Rémülten rohantam fel Berenczy idegorvoshoz. Dolgozószobájában fogadott. Mikor beléptem, keserűen mosolygott rám.
- Miért siet úgy? – mondta. – Szeretné, ugye, ha rám esnék az ajtó, és agyoncsapna engem?
 - Bocsánat... erre nem is...
 - Jegyezze meg magának, fiatalember, hogy két ösztön vezetheti csak minden cselekvésünk és gondolatunk: a nemi kegyetlenkedés és nemi megalázkodás ösztöne. Minden gondolatunk rejtett rugója ez a két ösztön: a szadizmus, illetőleg a mazochizmus vágya. Különben pedig mit akar?
 - Szeretem a sárga bablevest – vallottam be rémülten, és a hideg végigfutott a hátamon.
 - Gondoltam – mondotta az idegorvos mély megvetéssel. – Na, csak üljön le, majd meglátjuk, mit tehetünk magával.

Leültem, és egyszerre elmúlt a fogfájásom, amivel feljöttem. Szembeült velem.

– Ön tehát szereti a sárga bablevest – mondta az ideg orvos. – Tisztában van ön azzal, milyen jelentősége van annak, hogy ön szereti a sárga bablevest.

– Kérem... – mondtam félig sírva – ...én nagyon szeretem a sárga bablevest... de ha nincs... hát le tudok mondani róla...

– Kuss!... – dörgött rám az ideg orvos. – Majd adok én magának. Ön igenis szereti a sárga bablevest. Az ön idegei tönkre vannak téve. Ön szadista. Ön kegyetlenkedni akar, ön meg akar ölni mindenkit, ön vágni, szúrni, csípni akar, ön szerelmes volt az öreganyjába, akinek le akarta vágni a fejét, de erről önmaga se tud. Mit álmódott ma?

– Azt álmódottam, hogy húsz koronát kaptam Fuksztól – mondtam, és a fogaim vacogtak.

– Kuss! – ordított az ideg orvos. – Az ön álma azt jelenti, hogy ön, dacára annak, hogy maga se tud róla, szerelmes ebbe a Fukszba, és hogy ön szereti a pénzt, és hogy ön szeretné, ha Fuksz leesné a Halászbástyáról, és a nyakát törné. Ön javíthatatlan szadista. Ön egy született Néró. Ön Caligula. Majd adok én neked, te bűdös!

– Micsináljak? – siránkoztam.

– Az ön határtalan szadizmusát egy erősebb szadizmus hatásának kell kitenni, mely legyőzze ezt az ösztönt, és mazochisztikus hajlamot keltsen önben. Ön parancsolni, hatalmaskodni, uralkodni akar: ez az ön halálos idegbaja, melyből önt ki fogom gyógyítani. Szadisztikus hatásoknak teszem önt ki. Érti?

– Értem – mondtam, és összehúztam magam a széken.

– No – mondta és felállt. Rettenetes szemekkel nézett rám.

– Jajaj! – jajgattam.

– Kuss! – ordított. – Te ronda szadista. Azonnal állj föl, mert lelőlek! Felálltam.

– Így. Most azonnal nyúlj a zsebedbe. Érted? Mert úgy váglak pofon, hogy lerepülsz a lépcsőn. Zsebembe nyúltam.

– Így. Most azonnal szedj ki ötven koronát, és add nekem. Na, mi lesz? De rögtön. Majd letöröm én azt a te komisz szadizmusodat! Majd kigyógyítalak én abból a szadizmusból! Na mi lesz? Pofonra emelte kezét.

Reszketve nyújtottam át az ötven koronát. Galléron fogott, és lerúgott a lépcsőn. A földszintről csodálkozva néztem vissza. Mosolyogva állt a rácsnál.

– Rendben van – mondta –, az ön mazochizmusa kezd már fejlődni az ellenkező irányú szadizmus jótekonny befolyása alatt. Néhány óra alatt egészen szépen ki fog gyógyulni. Alászolgája. Legyen máskor is szerencsém.

PIROS

Most már bevallhatom, mint a meggyógyult beteg, akit feltételesen kiengedtek az intézetből – elmesélhetem, tárgyilagosan és fölényesen (figyelték már, milyen gyanús elfogulatlansággal szoktak beszélni betegségeükről a kikúrált elmebetegek és milyen műveltek? Minap egy úriembernek, aki túl sokat tudott nekem az elmebetegségeükről beszélni, nyíltan megmondtam, hogy uraságod vagy elmeorvos, vagy elmebeteg, de az is lehet, hogy mind a kettő), – szóval, most már beszélhetek a piros-mániámról, felvilágosíthatom ismerőseimet, akik aggódtak értem, miután piros-betegségem, úgy-látszik múlóban van, jelen cikket például fekete töltőtollal írom már, kék tintával, tessék idenézni, aki nem hiszi.

Kezdődött pedig a dolog egy szép piros cigarettaszípkával, rubinpiros volt, áttetsző, csak úgy szikrázott, nagyon megszerettem. Jól jegyezzük meg, piros volt és nem vörös – hová gondolnak, kérem! Utálok minden színt, amit jelképeznek használnak az emberek, ahelyett, hogy gyönyörködnének benne! – világos piros, cinóber és nem kármin, ami, szerintem, legalább annyira különbözik a pirostól, mint a zöld vagy fekete. Ezt a szípkát még ajándékba kaptam, egy ideig csak a szípkák közül választottam ki kedvenc, szípkámnak és nem is sejtettem, hogy végzetes szenvedélyem, e szípka iránt tanúsított különleges vonzalmammal kezdődik.

Mert egy napon rájöttem, hogy nemcsak szípkában, de cigarettadobozban is legszebb a szép, áttetsző piros. Nem is nyugodtam addig, míg be nem szereztem egy ilyen piros cigarettadobozt, s mert a dobozhoz jobban illettek a piros végű cigaretták, hozzászoktam, hogy főként ilyeneket vásároljak, ha nem is sikerült olyan olcsón hozzájutni, mint a többihez.

Így indult a betegség, minek lejtőjén nem tudtam többé megállani.

Következő szerzeményem piros aprópénzerszény volt, patkóalakú, szattyán. Jól emlékszem, régi barna erszényemet szándékosan hasítottam be, hogy ürügyem legyen újat vásárolni. Aztán piros pénztárca jött, majd a pirosfedelű noteszek egész sorozata.

Hogy stílszerű legyek, most már vérszemet kaptam, mint a bika a piros posztótól. Következett a piros öngyújtó, ezért már harcolni kellett, az egész városban nem lehetett kapni, a végén külön emailréteget galvanírozttam egy ezüst öngyújtóra, hogy piros legyen. Ezzel még nem volt baj, de mikor gyönyörű cyma-órát vittem be a műóráshoz, hogy fessék pirosra, az órás sokáig hallgatagon forgatta az órát, valamit súgott a segédnek, aki a telefonhoz sietett – jobbnak láttam sietve ellépni és egy ismerős órát venni rá, hogy pirosítsa ki az órát.

Hetekig tartó nehézséget a piros töltőtoll okozott, ebonitban nincs piros (szakértő lettem közben). Londonból küldött végre valaki, ajándékba. A piros zsebkész is rendkívül ritka, s mikor a kereskedő rájött a mániámra, háromszorosra taksálta az utolsó darabot, ami kapható volt. Piros radírgumit, piros manikűrkészletet aránylag könnyebben találtam, viszont rettenetes nehéz volt piros szemüvegkerethez jutni. Megjegyzem, csak a zsebben hordható tárgyakra vonatkozott rögeszmém s nem csapott át külső dolgokra: ezt úgy magyaráztam lázas estéimen, hogy a ruháim tulajdonképpen eleven állatok, s illik, hogy piros vér folydogáljon ereikben. Ezért áttértem a piros zseb-bélésekre s már majdnem keresztülvittem a pirosítást, amikor egy váratlan esemény hirtelen véget vetett betegségemnek.

Egy boltban, ahol dacosan és harciasan megkérdeztem, hogy van-e piros inggombjuk, hátul, a nyakba, mosolyogva biztosítottak, hogy csak piros van, más nincs is, miután az utóbbi időben divatba jött és nagyon keresik.

Azonnal abbahagytam a piros-gyűjtést.

FELJEBBVALÓVAL SENKI SE IDEGES

Idegkórtani értekezés

Bocsánatot kérek szerkesztő úrtól, amiért ezen kis tanulmányommal olvasóit untatom – tulajdonképpen orvosi szaklapban volna a helyén, mivel azonban nem vagyok tagja az orvosok egyesületének, s így szaklapokba se dolgozhatok, újságírói összeköttetéseimet vagyok kénytelen felhasználni, ha tudományos vizsgálódásaim szerény eredményeiről időnként mégis számot ohajtok adni.

Az utóbbi években különös érdeklődéssel tanulmányoztam a modern idegkórtan irodalmát, s az összegyűjtött adatokat, szerény megfigyeléseimmel párosítva, igyekeztem összhangba hozni a

mindennapi élet tapasztalataival. Nem került el figyelmemet az a páratlan fellendülés, mely a rokontudományok kultuszával karöltve az ideges tünetek helyes fogalmazásához vezetett a diagnosztikában – ennek a fellendülésnek köszönhető, hogy ma már alig van ember, akinek idegrendszerében a tökéletesen kifejlődött orvosi gyakorlat fel ne tudná fedezni ama kóros elváltozások ismérveit, melyeknek összessége a különböző neuraszténiák, hisztériák, neurózisok és pszichózisok klasszikus klinikai kórképét nyújtják a lelkiismeretes orvost gyönyörködtető tisztaságban. E téren, a diagnosztikában, a kórképek etimológiájában s a különféle kórokozó lelki sérülések vizsgálatában különösen a nagy fejlődésnek indult lélekelemző módszer ért el szép eredményeket – Freud és követői az ideges tünetek elméletét a gyakorlati megfigyeléseknek, klinikai adatoknak olyan gazdagságával támasztották alá, amire nem volt példa a múlt század tudományában.

Alábbiakban éppen az utóbb említett megfigyelések tárházát szeretném egy szerény adalékkal gyarapítani, helyesebben felhívni az idegesség és ideges tünetek tanulmányozóinak figyelmét valamire, amiről, az idevágó szakirodalom tüzetes tanulmányozása után, bátran merem állítani, hogy elkerülte a pszichiáterek figyelmét.

Az idegesség különféle megnyilvánulásainak számtalan fajtáját és fokozatát ismertetik a nagy tudású és nagy tekintélyű szerzők, de sehol nem akadtam nyomára feljegyzésnek, mely az idegesség eme különleges sajátosságát rögzítette volna le. Ez a sajátosság nemleges természetű ugyan, de annyira általános, tehát nyilván jellemző jelentőségű az idegességre magára, hogy úgy érzem, nem végzek fölösleges munkát, amikor szóvá teszem, éppen általános jellegénél fogva talán alkalmas lesz rá, hogy az idegesség még mindig ismeretlen és rejtelmes lényegét egy lépéssel közelebb hozza a világossághoz.

Tudományos szabatsággal vizsgálódásaim eredményének ismertetését ezzel a címmel szeretném az orvoskongresszusnak bejelenteni: "Ideges tünetek kihagyása, illetve szünetelése olyan egyedek jelenlétében, akikkel szemben a páciens bizonyos természetű függő viszonylatban áll."

Egy szerencsés véletlen adta az első ötletet, hogy a kérdéssel ebből a szempontból foglalkozzam. Feleségem, akinek idegállapotát számos pompásan körülírt tünetcsoport állandó jelentkezésén volt módomban tanulmányozni, e jelentkezések legkedvezőbb feltételeinek együttműködése közben éppen a tünetek mennyiség- és minőségbeli optimumát nyújtotta: sírt és nevetett egyszerre, miközben az előzően darabokra tört Vacuum-féle porszívógép (igen ajánlhatom a céget) alkatrészeit dobálta abba az irányba, ahonnan őt megfigyeltem, azzal a határozottan kóros jellegű megokolással, hogy én gyilkos vagyok (mellesleg nem is igaz). Ezek az ideges tünetek teljes koncertben mutatták éppen a kórképet, mikor váratlanul belépett a kalaposnő, hogy az új modelleket bemutassa. Feleségem abban a pillanatban megnyugodott, barátságosan és udvariasan tárgyalni kezdett a kalaposnővel, a tünetek per primam megszűntek, amint azt a páciens tudta nélkül ejtett reflexvizsgálatokkal azonnal konstatáltam.

Gondolkodtam az eseten, és arra az eredményre jutottam, hogy az ideges tünetek szünetelése s a kalaposnő megjelenése közt a kauzális összefüggés nem incidentaliter, hanem kategorice alakult ki. Feleségem a kalaposnővel szemben függő viszonyban van, a kalaposnőtől függ, hogy neki lesz-e jó kalapja, és nem megfordítva. További megfigyeléseim kiderítették, miszerint:

a hadnagy sohasem ideges a főhadnaggal szemben, hanem mindig a zászlóssal szemben, az osztálytanácsos sohasem ideges az államtitkárral szemben, hanem mindig a referenssel szemben, az ideges ember a drágaság miatt például rendesen a pincért szidja és nem a kormányt, és általában nem a gazdát, aki okot adott az ideges tünetek jelentkezésére, hanem az alkalmazottat. Ez a megállapítás, ha ellenőrizzük, olyan általános tünetmennynek fog bizonyulni, hogy komoly lehetőséget nyújthat a terápiának az idegesség gyógykezelésének új irányban való fejlesztésére. A magam részéről pácienseimnek máris melegen ajánlhatom, hogyha nem bírnak az idegeikkel, ne idegorvoshoz menjenek, aki velük szemben van függő viszonyban, tekintve, hogy belőlük él – hanem mindig inkább egy másik ideges emberhez aki még náluk is idegesebb – mondjuk, a

főnökükhöz – vagy valakihez, akinek több pénze és hatalma, ennek megfelelően érzékenyebb idegei révén, okvetlenül le fogja őket csillapítani.

TANULMÁNYOZOM A LELKET

Igen komolyan tanulmányoztam utóbbi időben a pszichopatológiát és foglalkoztam a lelki élet rendellenességeivel: dementiákkal, paranoiával, kényszerképzetekkel. Két félévig hallgattam Moravcsikot, Ranschburgot, Freud Zsigmondot, a neurózis és lelki zavarok diagnosztikáját és terápiáját. Szerény nézetem szerint kitűnő és szokatlan érzéket fedeztem fel magamban fixa ideák és kedélybetegségek okainak megállapításában: – az emberi agyat, mondtam egyszer egyik nagyhírű tanárunknak nagyon helyesen, az emberi agyat az örülteken lehet legjobban tanulmányozni, mint ahogy az óra szerkezetét akkor ismerhetjük meg, ha az elomlott, és kénytelenek vagyunk felbontani.

Tehetségem fejlesztését célozva, megkértem a tébolyda egyik főorvosát, vezessen be az intézetbe, ahol a lelki betegek rendellenes és igen mulatságos agyműködését óhajtottam tanulmányozni, most már gyakorlatilag, ad hoc, esetről, esetre.

A leghelyesebb módszer, mondtam magamnak eléggé nem dicsérhető logikával, elővenni a betegeket egyenként, orvosi vélemény meghallgatása nélkül, mintegy impresszióra állapítani meg a lelki zavar csíráját; így, anélkül, hogy egy más, kialakult végeredmény-komplex szuggerálna, éles intuícióm az okok és összefüggések oly mélységeibe világíthat be, melyeket a megcsontosodott teóriák alapján alkalmazott megfigyelő-módszer soha fel nem deríthet.

A paranoiások parkjába vezetett be az orvos, megkértem, hagyjon szabadon beszélni e boldogtalan élőhalottakkal. Festői csoportban ültek a parkban, az egyik napóleoni pózban merevült meg, a másik izgatottan szaladgált, és összefüggéstelen szavakat kiáltozott. Ketten sakkoztak, egy harmadik vadul kacagott, és az öklét rázta.

Éles szemem csodálatos benső ösztönrel egy halvány fiatalemberen akadt meg, aki fehér zubbonyban, közönyös, fáradt arccal üldögélt oldalt, a kerítés közelében. Elhatároztam, hogy ezen kezdem tanulmányutamat. Legyőzve a természetes borzongást, odaléptem hozzá, és szelíden szólítottam meg.

– Hogy van? – kérdeztem.

Rám nézett. A fáradt arcon semmi izgalom nyoma:

– Na, megjárja – mondta nyugodtan.

Igen, ez az eset. A fásult dementia praecox, melankolikus állapot. A beteg nyugodtan és intelligensen beszél. Az ember meg nem különböztetné az épeszű embertől, míg a fixa ideára rá nem kerül a sor. De mindjárt kiugrasztjuk.

– Mióta van itt?

– Négy éve, a kutyafáját.

Aha, aha. A rendes tünet. A beteg tudja, hogy hol van, és ezt az állapotot valami tévedésnek, valami ellene elkövetett igazságtalanságnak érzi. Ő egészséges, erőszakkal hozták ide. Krafft-Ebing 248. oldal, alul negyedik sor. Szegény, szerencsétlen ember!

Most egy óvatos kérdés kell. Majd rávezetjük. Közben mereven nézem a pupilláit.

– Hát mi a baja?

A beteg legyint. Igen, ez az a fáradt, rendellenes kézmozdulat.

– Mi bajom, mi bajom. Nem élet ez, kérem. Az embernek se vasárnapja, se ünnepe. Reggel ötör felkelni. De hát élni csak kell!

Aha. Aha. Már rátér.

– Nehéz a mi helyzetünk, könyörgöm. Nagy felelősség, nagy felelősség, és mi öröme van belőle az embernek?

Aha! Aha!

– Mindenért csak mi vagyunk felelősek, de hát ha már vállaltam, hát teszem a kötelességem. Felujjongok magamban. Aha, aha. Nagy felelősség. Gezarománia. Valami nagy politikusnak képzele magát. Talán Bismarcknak. Vagy hadvezérnek, akire rábízták a haza sorsát.

Legyünk óvatosak. Hagyjunk rá mindent. Ez a legenyhébb kezelés.

– És megbízik magában?

– Már miért ne bíznék? Két hónap múlva emelnek. Akkor mégis tűrhetőbb lesz.

Aha, rendben van. Szóval trónkövetelőnek tudja magát. Két hónap múlva trónra emelik. Megvan a fixa idea, és milyen egyszerűen fogtuk meg. Szegény fiú. Vajon nem dühöng azonban?

– És milyen lesz az emelés?

– Milyen!!... Semmilyen! Rongyos hússzal emelnek!... Piszok népség... De majd megkeserülük!

Megrázza az öklét. Rémülten ugrom hátra, úgy látszik mégis dühöng. Beleütközöm az orvosba, aki e percben lép oda. Hála Istennek!

– Ó, doktor úr – súgom remegve –, ez hogy került ide?

– A János? Azelőtt asztalos volt, felvettük, mert tisztességtudó és ügyes ember, csak ne kérne folyton fizetésemelést. Különben egyik legmegbízhatóbb ápolónk.

Abbahagytam a lelki betegségek tanulmányozását.

ŐRÜLT SIKEREM A TÉBOLYDÁBAN

Öninterjú egy hangversenyről, amelyen felolvastam.

Kérem, csak tessék. Hát igen – felolvastam a Schwartzerban. Dehogynem, csak parancsoljon – figyelek a kérdésekre, csak kicsit szórakozott vagyok. Hogy milyen impresszióm volt rendkívüli közönségemről?

Igazán nem kívánhatok magamnak jobb közönséget. A szanatórium betegei figyelmesen és jóindulattal hallgattak végig. Talán nem hangzik túlzásnak vagy szerénytelenségnek, ha biztosítom önt, hogy örült sikerem volt. Az igazgató, aki meghívott, hogy tartsak felolvasást a betegeknek, igazán nagyon kedves volt, és azóta is lelkiismeret-furdalásokat érzek, hogy köszönés nélkül mentem el, éjjel egy órakor, a Kékgolyó utcából.

Hogy miért köszönés nélkül? Hát kérem...

Tetszik tudni, az úgy volt, hogy mikor két nappal a felolvasás előtt találkoztam az igazgatóval, és ő könnyedén és odavetően említette nekem a dolgot, hogy hangversenyt fognak tartani a szanatóriumban, és hogy szeretné, ha én is felolvasnék valamit, akkor még semmi rossz érzésem vagy mellékgondolatom nem volt. Szívesen megígértem, és közben talán meg is feledkeztem a dologról, remélve, hogy a hangverseny napján eszembe juttatják. Esti kilenckor aztán kocsi állt meg a házunk előtt. Két barátom jött fel, akik nagyon kedvesen és gyöngéden beszéltek velem, hogy ma van az a felolvasás, siessek, mert elkésünk, hogy lent vár a kocsi, és hogy ők elkísérnek engem – biztosítottak, hogy nagyon érdekli őket a hangverseny, és hogy az igazgató lelkükre kötötte, hogy okvetlenül hozzanak el engem.

Kocsiba ültünk, és kedélyes beszélgetés közben értünk át Budára. Az igazgató már az ajtóban várt, és feltűnően nyájasan fogadott. Borzasztó nyájas volt, tetszik tudni – és valami határozatlan nyugtalanság fogott el engem ettől. Ejnye, gondoltam, de furcsa dolog ez, most veszem észre. Hogy is volt csak? Az Otthon-körben ültünk, és én éppen egy dramaturgiás elméletemet adtam elő, hogy milyennek képzelem én az új magyar drámát – az igaz, hogy nagy tüzzel és igen élénken adtam elő,

mert izgatott a kérdés –, amikor egyszerre odajött hozzám az igazgató, és azt mondta, hogy szeretné, ha eljönnék a hangversenyre a szanatóriumba. Az igaz, azt mondta, hogy szeretné, ha felolvasnék a hangversenyen, de most jut eszembe, olyan különösen nézett rám... És most ketten hoztak el kocsin, és az igazgató már itt vár rám a kapuban... Na igen, igen, hiszen ez az udvariasság kijár nékem mint ünnepezt izének... de azért mégis...

Míg a terembe értünk, igyekeztem elfogulatlanul csevegni, de közben feszülten és görcsösen figyeltem.

– Aztán mondja csak, igazgató úr – mondtam könnyedén, mint afféle érdeklődő kíváncsi –, hogy tudták ide behozni a szegény betegeket? Mert felteszem, hogy nem szívesen jönnek a saját jószántukból...

– Ő – felelte az igazgató –, ennek már kipróbált gyakorlata van! A betegeket rendesen valami ürüggyel csalják be. A beteg foglalkozása vagy hivatása szerint választjuk azt az ürügyet. Az ügyvédnek azt mondjuk, hogy az igazságügyminiszter hívja... Ha valakinek az a mániája, hogy ő a római pápa, azt mondjuk neki, hogy a bíbornokok várják... A dühöngőt megnyugtadjuk, hogy csak vendégségbe megyünk... A színésznek azt mondjuk, hogy fel kell lépnie... Aztán kocsiba ültetjük, és szépen behozzuk...

– U-úgy – mondtam, és szemébe néztem –, és ha például író volna az illető, tegyük fel?

– Istenem – mondta könnyedén az igazgató –, talán azt mondanánk neki, hogy tartson felolvasást nálunk!

Ezzel gyorsan előresietett, fogadni a vendégeket.

Mondanom sem kell, hogy kezdtem magam nagyon furcsán érezni. A felolvasás alatt, látván, hogy udvariasan figyelnek és melegen tapsolnak, egy kicsit csökkent ez a szorongó érzésem – végre ha valami izé – valami céljuk volna velem, akkor nem csinálnának egész hangversenyt. És ha valamit akarnának, nem ülhetnék most itt szabadon, az asztal mellett... már kiderült volna!...

Felolvasás után elkeveredtem a hallgatóság közé. Beszélgettem néhány kedves, rokonszenves elmebeteggel, akik meglepően jól érezték magukat a társaságomban. Tizenkettőkor elmentem az igazgatóhoz.

– Hát nagyon köszönöm, igazgató úr, nagyon érdekes élmény volt számomra is. Engedelmével most sietek, szeretnék még villamost kapni.

Az igazgató ebben a pillanatban megragadta a vállamat.

– Hová gondol, kedves mester!... Szó sincs róla, ilyen korán elmenni!... Azt már nem engedem – a mi kedves vendégünket! Hiszen csak most kezdődik a tánc, ezt meg kell néznie...

Éreztem, hogy elsápadok.

– De igazgató úr – hebegtem –, igazán megígértem a feleségemnek... vár a családom... mennem kell...

– Szó sincs róla – harsogott az igazgató vidáman –, nem engedjük!

Ennek a fele se tréfa. A szívverésem megállt.

– No de mégis – mondtam –, innen Budáról olyan nehéz hazajutni...

– Hát minek kell hazamenni?! – mosolygott az igazgató vidáman. – Nem kell hazamenni. Itt maradunk még egy kicsit, nézzük a táncot, aztán átmegyünk hozzám a B pavilonba... jól megvacsorálunk, iszunk egy kicsit, aztán éjszakára itt marad, kedves mester, ott fog aludni a mellettem levő szobában...

– Igenis – mondtam gyorsan, sarkon fordultam, és elvegyültem a betegek közé.

Tehát nem tévedtem! Fondorlatos ürüggyel, azzal, hogy tartsak felolvasást, becsaltak az élőhalottak közé.

Az ajtóhoz rohantam. Be volt zárva.

Kilopóztam a konyhába, és elbújva az ajtó mögé, megvártam, míg az egyik ápoló kinyitja az ajtót.

Akkor hirtelen kisurrantam, átvetettem magam a kerítésen... végigrohantam a Duna-parton. Be kell vallanom, kétnapig nem mertem kimenni az utcára, nem mertem felvenni a telefonkagylót, ha

csöngettek. Most már kezdek kicsit megnyugodni. Talán mégis tévedtem. Azóta már kerestek volna, ha...

Egyébként legszívesebben veszem, ha nem írja meg az egész dolgot... Nem mintha tartanék valamitől, de a közönséget nem is érdekli... szerény személyem – keressen valami más riporttémát. Vagy úgy, hiszen ez én vagyok, akinek az egészet elmondtam... akkor legjobb, ha abbahagyom. Kérem, Ilona, vigyék ki ezt a tükröt!

TÉBOLYDA

Naplóm

A tágas, csöndes folyosónak kedves szobáival és csinos padjaival vége szakad: zöldre festett vasajtó áll előttünk. Az orvos, aki kísér, kulcsot vesz elő, és kinyitja. Tompa, hideg fény csap ki, idegen levegő. Visszafelé néz, int a szemével, aztán előreenged, bezárja mögöttünk az ajtót. Zavartan állok meg pillanatra. A komoly és tiszta kórházi csönd, ami odakint lépteinket letompította, megszakad: kurrogó, recsegő és sipító zaj csap felénk, mintha valami szövőgyár műtermébe léptünk volna a vezérigazgató előkelő, tapétás szobájából.

Ez a "nyugtalanok" osztálya, közös kórterem és cellák.

A terem mélyén, ahogy közeledünk, siető alakok válnak ki. Valami különös rendszer szerint járkálnak, fel-alá, keresztül-kasul, összevissza – mindegyiknek megvan a maga útja, gyorsasága, nem ütköznek össze – mindegyik megteszi a maga útját, megfordul és visszamegy. Az egyik hangosan beszél, szünet, megállás nélkül. A másik a falba telefonál, tölcserít imitálva a kezéből. A harmadik némán, összeszorított szájjal guggol, hajlong, mormol valamit maga elé. És mindegyik végzi a dolgát, és szinte hihetetlen, hogy mindig ezt csinálják – az ember azt hinné, csak ajtónyitásra fogtak hozzá, produkálják magukat. Mint valami nagy panoptikum, melynek ravaszul szerkesztett viaszautomatáit közös gép hajtja, amit mulattatásunkra megindítottak – most zakatolva működni kezdenek, és mindegyik csinálja a mozdulatot, amit a szerkezet megenged: a baba lélegzik, a katona trombitál, a bohóc gombócot eszik, a gyilkos felemeli a törőt, a ló nyerít. Egy mozdulat, egy hang, egyetlen akció fanatikus rajongói ezek, csupa átszellemült fakír, kínozzák és ostorozzák magukat, mindegyik másféle kínpadon – önmaguk iránti engesztelhetetlen gyűlölettel szentelik hátralevő éveiket a szörnyű penitenciának, valamely bűnért, talán azért, hogy megszülettek.

Az örült komolyan veszi az eredendő bűn tételét.

Ezért él.

Vagy ez nem volna élet?

"Élőhalottak!"

Ez is egyike azoknak a tehetségtelen, hazug sablonoknak, amiket a dolgokkal való személyes, a dolgokat átélő érintkezés nélkül termel ki ezerszámra az üres hasonlatgyártás, gépiesen.

Soha nem érzem magam messzebb a haláltól, mint mikor tébolydában járok.

Maga a kép olyan életteli, csak a sűrített élet kísérleti műhelyéhez, a színpadhoz hasonlítható.

A széles, hallszerű "társalgó", melyből a különféle cellák nyílnak, nyüzsgő, mozgalmas, felfokozott izgalmaiban lüktet. Persze, akad mindig olyan is a nyugtalan osztályon, aki félrehúzódva, mozdulatlanul ül valamelyik széken – hiába szólsz hozzá, kiabálsz rá, nem moccan, a szeme se rebben. De a legtöbb valami lázas tevékenység kényszerében ég – ha bekötött szemmel hoztak volna be, rád bízva, hogy találj ki, hová kerültél: első impressziód egész bátran lehetne az, hogy

egy előkelő színház próbatermébe csöppentél, ahol a színészek javában készülnek a soron következő darab előadására.

Még el is tűnődhetnél: ugyan miféle darab lehet, valami modern, nagyszerű dráma nyilván, vagy talán felújított Shakespeare? Annyi bizonyos, rengeteg hálás szerep van benne.

Lám, az egyik fel és alá szaladgál, magolja a szerepet, folyton ismétli. És hogy beleéli magát! egészen kivörösödött. "Nekem kilóg a vesém a hasamból, azonnal küldjenek orvost, orvostanárt, vágják fel a hasamat, disznóság, így hagyják felfordulni az embert". (Aha, valami háborús darab lehet mégis.) A másik (nyilván komikus buffó, naturburs, a külseje is mutatja) folyton röhög, szójátékokat mond, egyre-másra (úgy látszik, tragikomédia, vagy talán több darabról van szó?). De nem, mégiscsak Shakespeare lesz – címe, Lear király, íme a "fenséges asszony", akit a börtönbe csuktak az ármányos politikusok – amott a sarokban Ofélia emelgeti megtört ősi tekintetét, "ó, vigyél magaddal! mindig szerettelek! mindig csak téged szerettelek!" mondja mindenkinek, aki közeledik hozzá.

S ami a legmegtévesztőbb, leginkább emlékeztet a drámára: hogy mindegyiknél, minden pillanatban, bármikor nyitod rá az ajtót, az egész életéről van szó éppen. Ezeknél soha nincs adott eset, a körülményekhez szabott viselkedés, az aktuális pillanattal való foglalkozás. Nincsenek hangulataik, nincsen lírájuk, csak tragédiájuk vagy problémájuk van. A húsz éve itt lakó "császár" a nap bármely szakában álljon szóba vele bárki, éppen úgy elmondja a szörnyű intrika történetét, melynek következtében nem foglalhatja el trónját, mint ahogy elmondta akkor, mikor behozták – másról nem hajlandó tárgyalni. Egy mosolygós szemű, pirosposzgás néni élénken magyarázza, mit kellene tenni, hogy megkapja a nyugdíjat három férje után, akiket megölt. Mártuska, aki csinos és tizennyolc éves és finom, gazdag, művelt, Párizst és Londont járt úrilány volt, mielőtt ide behozták, és aki most glitteres ágyban fekszik a zárt cella sarkában, öt nyelven hadarja felém a legválogatottabb trágárságokat, amiért megcsaltam és otthagytam őt, mert hiszen hiába állok ilyen maflán, azokkal a kajla füleimmel, itt az ágya szélén – ő rám ismert, én vagyok D'Annunzio, illetve álnéven Gerhart Hauptmann, aki mindezt tette vele, és ne bandzsítsak úgy, mert rögtön megfogja az orromat.

A Pirandello Hat szerep-e ködlik fel előttem – oly makacsul, kérlelhetetlenül, oly sötéten és szenvedélyesen hajtogatják egyetlen, föl nem cserélhető végzetük jelszavát – oly keserűen és felháborodva követelik a jogot, hogy beteljesedjék a végzet, s ők megbékélhessenek.

Gyógyulás?

Nem sokat tud róla a tudomány. Az egész komplexum legkényesebb pontja az a sejtelem, hogy az elmebetegnek, fiziológiai és biológiai értelemben tulajdonképpen szüksége van elmebetegségére – ezzel menti meg pusztá, állati életét (többnyire egészségesek és soká élnek a tébolyda lakói – odakint, aszociális viselkedésük miatt, hamar elpusztulnának).

Gyógyítás?

Talán...

Talán olyanféle valami lehetne... amit pár percig próbáltam csinálni, egy furcsa, tűnődő gondolattól megkapatva, spontán, terv és cél nélkül, azzal a finom arcú, törékeny testű fiatalasszonnyal, aki zokogva és kiáltozva vergődött a pamlagon, a társalgó közepén, hogy miért ütik és verik és kínozzák őt egész nap.

Természetesen nem bántotta senki.

Az orvos ezt magyarázta neki, okosan, értelmesen: hogy csak képzelődik.

Aztán, hogy szórakoztassa, bemutat neki – a boldogtalan egy percre elhallgat, felemeli rám nagy, szürke, könnyben úszó szemeit. Egy icipicit mintha el is mosolyodnék, kíváncsiság villan fel meggyötört arcán... igazán?... suttogja... személyesen?

Felhasználom ezt a pillanatot, s hogy ettől az egyszerű, természetes, emberi gesztustól nekem is mosolyognom kell. Megfogom vékony, ideges kezét, derülten és őszintén és biztatóan a szemébe nézek.

– Miért sír úgy?

Újból megjelenik tekintetében a rémület és kétségbeesés vad fénye.

– Ütnék... vernek... lefognak... nézze, a karjaim... a vállam...

Nincs semmi nyom. De nem vitatkozom vele. Tovább tartom a kezét.

– Jó, hát lefogták... megütötték. Tessék? A nyomok? Na igen... van itt valami karcolás. Igaza van... De hát – olyan nagy dolog az?

Megint felnéz, csodálkozik.

– Érdemes így sírni, így kétségbeesni ezért? Felejtse már el, az istenért! Ne gondoljon mindig rá... ne gondoljon mindig önmagára! Olyan nagyon érdekesnek találja ami történt csak azért, mert magával történt? Nézze... milyen szépen süt a nap... és mennyi minden van a világon, ezen kívül... Ez a karszék... az a galamb... ott az ablakrács előtt... az ura otthon... a kislánya... ezek mind meg vannak sértődve... hogy maga csak önmagával foglalkozik... és nem figyel rájuk...

És hozzáteszem, duzzogva, sértődötten.

– És én is... én is... meg vagyok sértődve... a karszék és a galamb és az ura és a kislánya nevében... és velük együtt... hogy olyan borzasztónak és kétségbeejtőnek és elviselhetetlennek találja a világot... amiben mi vagyunk... hogy örömet okozunk magának... és érdekeli... hogy meg tudja feledkezni a bajáról... és ne sírjon...

És még egyszer, követelve:

– Ne sírjon már, szé...

"Élőhalottak temetője."

Legfeljebb annyiban emlékeztet temetőre, hogy annyiféle sír van benne. A grófnőnek külön pavilonja van, három ragyogóan berendezett szobából álló lakosztály. Családi sírbolt, mauzóleum.

A vasajtó újra becsapódik mögöttem. Az orvos lehúzza a kulcsot. A tiszta, csendes folyosó végén fehér ruhás szolga a padlót keféli.

Milyen egyforma mozdulatok. Milyen gépiesek, makacsok.

Különös mánia. Padlót kefélni!

Az orvos felém fordul.

– Hogy tetszett...

Nehezen felelek.

– Nagyon érdekes.

– Tudja, a dementia praecox és a maniaco-depresszió közt az a különbség...

Mi ez? Miket beszél? Miért mondja most már harmadszor... hogy aszongya, "praecox" meg "depresszió", hát ez meg mi?

Ijedten nézek rá.

Nem kell ingerelni, gondolom.

Lent, a hallban, barátságosan ugrálnak fel az urak. Óvatosan közeledem feléjük. Vigyázva rázom meg egy régi ismerősöm kezét, közben a szemébe nézek, próbálom kitalálni a rögeszméjét.

Csak nyugalom, intek magamnak.

Az utcán riadtan kerülök ki a szembejövők elől. Nini... ez hordárnak képzelet magát... ez meg katonának... ez meg sofőrnek... nem szállna le az autóról... ez meg... aha... ismerem... ez bankigazgatónak képzelet magát... már húsz éve... ez meg politikusnak... Végre... ott jön Lojzi... a színész barátom... ez legalább mindennap másnak képzelet magát... aránylag a legépebb... Eh! még megbolondulok! Gyerünk haza – miről is van szó? Ja igen, tudom már... meg akarom írni ennek a látogatásnak a benyomásait...

Nekem az a rögeszmém, hogy megírjam.

A RENDEZŐ

Először valami színházalapítással kapcsolatban találkoztam vele: a kulisszák közül rohant elő, izgatottan, sebesen kezét fogott velem.

– Ő... bocsánatot kérek... de csak egy percre van időm... igazán nagyon sajnálom...

– De kérem, kérem – nyugtattam meg –, hiszen nincs is önnel dolgom. Nyilván összetévesztett valakivel.

– Ja, nem engem keresett? Pardon. Tetszik tudni, az embernek ezerfelé áll a feje... Tessék elhinni, nem bírom... A felelősség... higgye el, nem nekem való. De hát nem lehet megbízni senkiben. Valami kellékes szaladt el mellettünk, utána kiáltott.

– Engem keres?

Az visszafordult.

– Mi tetszik – mondta bambán. – A Ligeti úrnak viszem a kesztyűt.

– A Ligeti úrnak? Az bent van, az irodában. Várjon, majd kiküldöm. Majd beszélek bele.

Megint hozzám fordult.

– Látja, kérem, nem lehet... Nincs időm, nem lehet... Hát majd máskor, ha megengedi... Au revoir, kérem, ne vegye zokon.

És elfutott, mint a fergeteg.

Később megkérdeztem valakitől, hogy ki volt az az úr. Nem nagyon ismerték. Aztán kiderült, hogy az irodában alkalmazták valamikor, jegyeket stemplizni.

Másodszor ő keresett fel. A kávéházban ültem, nagyobb társaságban. Odajött, igen komolyan, mondhatnám, gyanakodva köszöntötte barátaimat, és odasúgta nekem:

– Kérem csak... van egy percnyi ideje... Igen fontos ügyben... sürgősen...

Felálltam, és félreültem vele.

– Parancsoljon velem.

Körülnézett, közelebb hajolt.

– Arról van szó – de kérem, egyelőre egy szót se, senkinek!

– Kérem, hogyan.

– Megbízom önben... Tehát... arról van szó, hogy itt, Pesten egy igen nagy vállalat indul meg... egyelőre még nem beszélhetek róla... színház... és a felelősség engem terhel... Meg kell tudnom, számíthatunk-e az ön erkölcsi beleegyezésére, az ön morális obligójára, hogy úgy mondjam, az ön szellemi szolidaritására.

– Na igen – mondtam. – Miről van szó?

– Arról még nem beszélhetek. Szóval – számíthatunk?

– De drágám...

– Igen vagy nem! – kiáltotta lelkesen. – Ez a kérdés! Diszkréció! A felelősség az enyém – én rendezek mindent!... Higgye el, nem bízhatok meg senkiben, magamnak kell vállalni. Isten vele, s ne szóljon senkinek.

Megígértem, hogy nem szólok senkinek.

Két hónap múlva találkoztunk utoljára. A Körút sarkán állt az Oktogonon, a járda szélén, és komolyan, összehúzott szemmel nézte az úttest forgalmát. Egész tömeg állt már körülötte, mert hangosan beszélt.

– Mit csinál itt? – kérdeztem.

– Bocsásson meg – mondta sebesen és félvállról, a nagyon elfoglalt emberek nyers udvariasságával –, látja, hogy egy pillanatnyi időm sincs. Ez a rendezés tönkretesz. Ezerfelé kell nézni az embernek, hogy minden rendben menjen. Ott... az az automobil... igen... helyes, az mehet...

A pálcájával integetett a levegőbe, mint a karmesterek.

– Az a két kocsi most befordul... Helyes... Szemben egy villamosnak kell állni... Ejnye, mi ez? Itt most katonáknak kell jönni... Ahá, már itt vannak. Ott jönnek szemben. Hé katonák... jól van, mehetnek! Hé, rendőr... helyes! Magának a rendezés szerint itt kell állani, a lámpa alatt... jól van... most már kezd valahogy menni... Most még szembe, a ház negyedik emeletére, egy fehér főkötős cselédet kérek, aki kinéz az ablakon... jól van, helyes, megvan már... Ketten szembejönnek... egy hölgy meg egy inas... Az egész fölé felhők... délutáni világítás – így!!... jól van!!... balra, a házak fölött, a nap... hétméternyire... lemehet!! A nap lemehet!!... Helyes.

Felém fordult, fűjt, a homlokát törülte.

– Fő! uram!... ezt nem lehet kitartani... nem bízhatom másra, másképp minden ferdén megy.

Két mentősapkás ember közeledett.

– Mentősapka?! – kiáltott. – Helyes. Ezeket ide kell állítani.

Odalépett az egyikhez, és rendelkező hangon szólt rá:

– Így. Maguk most velem jönnek a Lipótmezőre. Készüljenek. Nincs időnk. Mehetünk.

És könnyedén, bocsánatot kérve, elkészönt tőlem.

JÁTÉKOK

Ketten ültünk a barátommal a parkban. Barátom hanyagul hátradőlt nádszékében, s egykedvűen cigarettázott.

– Hányadika van ma? – kérdezte barátom.

– Csütörtök.

– Akkor ma lesz a koronázás.

– Ma lesz.

Barátom bólintott, aztán még megkérdezte:

– Hogy vagy a feleségeddel?

– Köszönöm: hű hozzám.

– Most van pénzed?

– Mindig az a százezer.

– Parancsolsz egy parti kverenteszt?

– Kérlek alássan.

Kivettem a pakli gyufát, és egyenlően elosztottam. Minden ötödik gyufának szépen levettem a fejét, ahogy kell. Négyet oldalt helyeztem, aztán az egészet átnyújtottam öfelségének.

– Kérlek, emelj.

Tizenkettőt emelt le.

Helyes, tehát talonba megy.

– Mennyit számítunk egy poénra?

– Négy és fél.

A maradék ötöt bent hagytam adunak. Akik a kverentesz-játékot ismerik – márpedig ki ne ismerné nálunk a kverentesz-játékot? olyan emberrel nem is lehet szóba állni –, azokat érdekelni fogja a helyzet. Nálam volt huszonnégy gyufa, az harmincöt, hozzátéve egy adut és egy hecsepecst, az negyven és egy ütés.

– Indulhatunk, mester.

Barátom négy gyufát tett elém, keresztbe.

Természetesen, ugyebár, itt nem lehet gondolkodni, minden kezdő tudja, hogy ilyenkor törni kell, meg három, az kilenc.

Két gyufát derékban kettétörtem, igazítok, és letettem a négy mellé.

– Szóval: vörösmacska.

Barátom pillanatig gondolkodott. Aztán rájött, mivel kell válaszolnia.

– Természetesen: kontramacska és rekontramacska.

Ötöt letett, és felírt egy felet.

A helyzet most kritikusnak látszott. Mert, ugyebár, ha erre sakkal felelek, és leütöm a széket, akkor ő megint kontrázhat, és az én vezérem nem mehet sehova.

– Tessék.

Néggyel igazítottam. Most a hadállás körülbelül egyenlőnek látszott. Barátom sokáig gondolkodott. Végre rájött az egyetlen megoldásra.

– Becserélek.

Kicserélte a nála levő összes gyufákat, az egyiknek letörte a fejét.

Vagyonom veszélyeztetve volt, mert ilyenformán néggyel bent maradok, és egy uhu, az negyven. Csak hatezer korona volt nálam, és nem látszott valószínűnek, hogy huszonnégy órán belül, míg a kártyabecsület letelik, meg tudom szerezni a hiányzó hatot.

De nem azért játszottam én a kilencvenes években Maróczyval és Pillsburyvel a remis eredménnyel, hogy most fel ne találjam magam.

– Pagát és megint pagát! – kiáltottam diadalmasan, és leütöttem egy parasztot, amiért a büntetőtörvényszék négyévi fegyházat állapított meg.

– Igen! – kiáltott barátom, és nyomban visszarúgta a gólt. Most egy ideig az ellenséges háló előtt folyt a játék, a fekete-sárgák ugyancsak megszorongatják a kapust, de BTC diadala biztosnak látszik. Félidő: 3:2.

Hajrá, előre! Négyet mondtam be.

A bankár mindent behúzott – piros jött ki. Annál jobb.

– Faites vos jeux!

Hármat behúztam: az négy poén és kverentesz. Ultimó.

Nagyszerűen állok. Csakhogy... csakhogy... most az a kérdés, lehet-e bízni Taralban? Az odds 20 az egyhez, de Feketerigó nem áll starthoz, fuss vagy fizess. Nagyszerű tipp, de mégiscsak papírforma.

Éljen Taral!

– Nos? – kérdezte barátom.

– Bemondom a kverenteszt!

Sajnos nem fejezhettük be a kitűnően induló partit, mert ebben a percben megjelent az ápoló úr, és be kellett menni a cellába.

A KÁLYHA MINDENKIHEZ MELEG

Azelőtt tudniillik mindig fáztam. Tíz éves koromig az anyám egy kád hideg vízben tartott, attól való félelmében, hogy beszáradok neki. Később itatospapírba csavarva odaadott apámnak, aki növénygyűjtő volt, lepréselt és beletett a herbáriumba ilyen cédulával: "Exotikus északi növény, közönséges néven: poéta." A herbáriumban pókokat és pirított árnyékot ettem, paprikás penészgombóccal. Közben több verskötetem jelent meg és egy filozófiai értekezésem az érzelmi életről.

De tudniillik a kezeim mindig össze voltak gémbereedve és a szájamon mindig párafelhőt fűjtam ki és az egész arcom kék volt. Akik hozzám nyúltak, utána mindig kezükre leheltek. Megkérdeztem egy orvost, aki hosszasan megmagyarázta, hogy az úgynevezett "fázás" című betegségben szenvedek, mely onnan magyarázható, hogy hőfokom igen alacsonnyá hanyatlott a penész-evéstől. Ekkor történt, hogy egyszer egyedül maradtam.

Abban az időben nagyon el voltam keseredve, mert rájöttem, hogy a ruhám nem irántam való vonzódásból és ragaszkodásból marad meg rajtam, hanem azért, mert begomboltam elől és így nem tud lecsúszni. Ha le tudna csúszni, biztosan lecsúszna és én végleg megfagynék meztelenül. Ez a megismerés igen rossz hatással volt rám és Schopenhauer álnév alatt hosszabb értekezést írtam "A halálról és az élet semmiségéről" címen.

Egyedülmaradásom egy szobában történt, ahol egy cserép chrisantém állt az asztalon. A szoba egyik sarka felől különös hullámok jöttek felém és a mellényem alá bújtak. Odamentem és egy barna négyszögűt láttam ott, két tüzes szemmel, amik nevettek. Bemutatkoztam, ő nem felelt, de a két tüzes nyíláson láttam, hogy Kályhának hívják. Leültem mellé és felolvastam neki "Végtelen vágy" című pályadíjat nyert költeményem.

Egy idő múlva láttam, hogy a két tüzes nyílás elborul: egyidejűleg olyan kellemes zsibbadás fogott el, hogy egy percre szinte az hittem, levehetném a mellényemet. Elbámultam és ránéztem a Kályhára: rájöttem, hogy ő küldi felém a hullámokat, melyekről könyvekben olvastam, hogy Melegnek hívják őket. Ismeretlen, mámoros érzés fogott el és rajongva szóltam a Kályhához:

– Hát megértetted a versemet?

Újabb és hevesebb hőhullám áradt felém és én felujjongtam a boldogságtól.

– Megértett engem és meleg hozzám – mondtam.

És sírtam.

Másnap eljöttem Hozzá megint: ugyanazon a helyen találtam, hű volt hozzám, várt rám. De a tüzes karikák halványak voltak és én azt mondtam magamban: "Ő fázik, mert a lelkemet akarja." És "Az én lelkem" című verskötetemet beledobtam a tüzes karikákba: a szemek felvillantak és vörös forróság áradt.

Átöleltem a Kályha lábait és szóltam magamban: "Most legyen csöndesség. Megtaláltam a Meleget és az én lelkem nem végzett hiábavaló munkát. Ő megállt egy helyben, várt rám és megértett. És meleg lett hozzám."

A szemek ismét elborultak: felsírtam a kintől és benyúltam a koponyámba, egy marék agyvelőt dobtam a karikák közé. A kályha sírt és kitüzesedett. Fejemet derekához szorítottam és csaknem megfúltam ezen az éjszakán. Borzalmas volt ő és végtelen. Csudálatosan és emberfölöttien szép volt rajta a két szem, a kockák, a kémény és a repedés az egyik oldalon. Elhatároztam, hogy "A csoda megtörtént" címen verskötetet adok ki, az első vers így kezdődött: "A kéményed, ez az egész világ – repedésed, mint egy kis virág." Madách Imre álnéven a következő költeményt adtam ki:

"Ó spórhert, ha te meg tudnál érteni,
Ha volna lelked oly rokon velem -"

Azonkívül Goethe álnéven is megjelent tőlem:

"Das ewig spórhertliche
Zieht uns heran..."

Végre "A spórhert metafizikai lényege" címen nagy értekezést terveztem, de nem jutottam a megalkotásig.

Verskötetemet nagy siker követte. Kritikusaim kifejtették, hogy Kályha alatt a világrejtély szimbólumát értem és hogy a "virág" és "világ" rím meglepő metafizikai döbbenete egy új és ismeretlen szenzációnak. Kétszáz év múlva szobrot kaptam.

Boldogan és dobogó szívvel siettem a Kályhához, hogy beledobjam a kritikákat. Legnagyobb megdöbbenésemre egy idősebb barátomat találtam mellette, aki átölelve tartotta a Kályhát és kicsit szuszogott.

– Mi ez? – kérdeztem.

– Mi volna? – csodálkozott barátom. – Fázik a hasam és az orvosom mondta, hogy melegítsem föl. Ez egy nagyon jó kályha, jól fűtés nincs szaga. Csak te valami parfümöt, vagy mit kentél rá. Megálltam és néztem őket.

– No és? – kérdeztem aztán.

– Mi az, hogy no és? Mindjárt felmelegszik a hasam.

– Felmelegszik a hasad? Hát tehozzád is meleg a Kályha? – kérdeztem, és visszatettem szemeimet, amik ijedtükben kiugrottak.

– A kályha mindenkire meleg – mondta idősebb barátom.

Felordítottam és tört rántva bele akartam döfni a Kályhába. De barátom kivette a kezemből, hazavitt és lefektetett. Öt napig feküdtem, azután letörtem szakállamról a jégcsapokat és megírtam életem legnagyobb művét, mely így hangzott: "A kályha mindenkire meleg".

A mű egy szemlében jelent meg és rettenetes felháborodást és derűtséget keltett. Háromszáz előfizető visszaküldte a lapot, azzal a megjegyzéssel, hogy ilyen aljas disznóságot, hogy a kályha mindenkire meleg, mégse lehet írni. A konzervatív lapok hosszú cikkeket közöltek, hogy ezek a modernnek már egészen megörültek, ők maguk se értik, amit leírnak: mert mi értelme van annak, hogy a kályha mindenkire meleg? A koszorús akadémiai műfordító kuriózumból lefordította németre és otthon elszavalta a gyerekeinek. De a gyerekek nem tudtak rajta nevetni és azt mondták a papájuknak, hogy ők értik, mert a kályha csakugyan mindenkire meleg. Erre behoztak engem ide a bolondházba.

NÉHÁNY OKOS SZÓ EGY BOLONDDAL

Miután a józanokkal nem lehetett okosan beszélni

Tréfán kívül, ahogy így végigszaladok emlékezetben ezen a héten, hogy miről írjak, ez maradt vissza a rostán: egy negyedórás drága, tehetséges és kitűnő Gyula barátom társaságában, aki már megint bevonult az elmeorvosintézetbe, pont ebben a hőségben, minden lebeszélés ellenére, makacsul ragaszkodva hozzá, hogy ő bolond, akárki mit mond. Pedig sok mindenkivel beszéltem hat napon át, hogy a hetediken nyugtalankodni kezdjek: – rendkívül pallérozott eszű urakkal, híres gondolkodókkal, kritikusokkal, részben személyesen, részben papíron – nem maradt meg mégse említésre méltó ötlet, amit az ember eltesz magának. Eléggé furcsa, mert hiszen ezekben a mindenféle eszmecserékben szerényen hallgattam, inkább ők magyaráztak nekem, ellenben Gyula barátom alig szólt egy szót – vagy talán éppen ezért?

Negyvenen túl az ember nemigen hall már újat, hacsak maga nem mond – feltéve, hogy akad, aki meghallgatja.

Ezen a héten akadt.

Ha más nem, a fal. Nem holmi vékony rabc, jó vastag fal, amilyen az úgynevezett nyugtalan osztályt választják el az elmeorvosintézetekben a többi, könnyed betegről. E fal előtt áll, immár huszadik napja, mozdulatlanul, maga elé meredve, Gyula barátom, akinek semmi más baja nincs, mint hogy dühöngő örültnek tartja saját magát.

Ezt magyarázza az orvos, miközben felkísér a vasajtóig. Kérem, nehéz eset, nagyon óvatosan dolgozunk vele. Teljesen melankolikus lett, áll egy helyben, nem akar enni, inni, beszélni, olvasni – úgy érzi, nem érdemes, hiszen ő elmebeteg. Hiába próbáljuk meggyőzni, hogy semmi objektív elváltozás nincsen, hogy ez a dolog, izé, hogy ez az ő hite az ő elmebetegségében egy rögeszme, egy fixa idea, egy téboly, kérem, tiszta örültség, kérem, hiszen semmi baja, nem is értem, kérem, hogy lehet valaki ilyen tébolyodott, hogy örülnék képzelje magát, mikor nem az. Hát csak tessék beszélni vele, de óvatosan – ha baj van, tessék zörögni az ajtón.

Azzal már be is zárja mögöttem.

ÉN. Szervusz Gyulus.

Ő áll egy helyben, mozdulatlanul, a fal előtt, fekete szakállban. Rám néz, nem felel, nem köszön vissza. De nagyon jól látom, hogy megismert. Tehát.

ÉN könnyedén. Jappardon, bocsáss meg... persze, nem ismeresz meg. Ez és ez vagyok. Húsz éve jó barátok vagyunk, tudod, kérlek, azért látogatatlak meg – de amilyen szórakozott számár vagyok, elfelejtettem, hogy nem ismerhetsz meg, hiszen örült vagy.

Ő maga elé mered, nagy fájdalommal.

ÉN. Tudod, sok bajom van ezzel az átkozott szórakozottságommal. Mindig elfelejtem, hol vagyok, kivel beszélek – isten tudja, hol jár az eszem. Ne haragudj a nevetlenségemért. Nagyon jól tudom, hogy ez egy ünnepélyes hely, a tébolyda nyugtalan osztálya, ahol nem illik összevissza fecsegni. Valami templomszerű van az egészben, áhítat való ide.

Ő tompán. Az élőhalottak háza.

ÉN. Úgy van. Ez a helyes kifejezés. Bocsáss meg, megérdemeltem a rendreutasítást. De meg fogod érteni élnkségemet – az ember ritkán jut ilyen szenzációhoz. Engem a halottak mindig érdekeltek és izgattak és ingerelték a kíváncsiságom – hát még az élők, képzelheted! na és most, gondold el, egyszerre kapom egy személyben mind a kettőt! élőhalott! micsoda érdekes, kivételes állapot! a halottal nem kell közvetve, spiritisztikus ceremóniák útján keresnem az érintkezést – a halott személyesen világosíthat fel engem, szegény, szerény, szimpla embert, aki csak élek, nem vagyok azonkívül, hogy élek, még meg is halva. Bezzeg te, irigylésre méltó ember, neked jó dolgod van, huncut... ezt jól megcsináltad... Persze, jól érzed itt magad, mi?

Ő tompán. Rettenetes... Rettenetes...

ÉN csodálkozva. Rettenetes? Nem értem.

Ő tompán, üveges szemekkel. Körülöttem nyomorult férgek... dühöngő örültek... előttem a fal... mögöttem semmi... és ez így lesz, mindörökké...

ÉN ámulva. No de megbocsáss... hiszen nem erőszakkal hoztak ide... te magad jelentkeztél, immár harmadszor.

Ő tompán. Igen... mert nem bírtam tovább... a gondolatot... a percre meg nem szűnő, kínzó, gyötrelmes gyanút... ami itt kísért, mint az Árnyék... hogy én elmebeteg vagyok.

ÉN vállat vonok, tűnődve.

Ő vadul. Te talán nem hiszed el, hogy én elmebeteg vagyok?

ÉN legyintek. Elmebeteg? Mi az, hogy elmebeteg – nekem ne szépítsd a szót, egy sült bolond vagy, rendes örült.

Ő tompán. Na ugye.

ÉN. Régebben tudom, mint te.

Ő meghökkenve. Régebben?

ÉN. Hát persze. Sokkal régebben. Nem is erről van szó, hanem...

Ő kicsit pikírtan. Kérlek... ami azt illeti... hogy régebben... ezen egy kicsit... ugyanis régebben nem voltam az... és most is csak...

ÉN. Ugyan hadd el, most is bolond vagy, ezen nincs mit vitatkozni, megbocsáss. És nem is erről van szó, mondom, hanem arról, hogy nem értem... én azt hittem, te nemcsak tudsz erről, hanem jól is érzed magad ebben az állapotban – örülsz neki, mint valami kivételes dolognak, ami elválaszt a többi embertől, és fölébük emel. Ebből indultam ki, természetesen, miután magad jelentkeztél e

kivételes úri ház lakói közé, ahol mindenki büszkén és boldogan vallja magát másnak, különbnek, császárabbnak, napóleonabbnak, költőbbnek, okosabbnak, hozzáértőbbnek, szakemberebbnek, megértőbbnek, kritikusabbnak, vígabbnak, szomorúbbnak, mélyebbnek, gögősebbnek és alázatosabbnak a többinél. Az élőhalottak házába, igen, ahol sokkal különösebb és rendkívülibb és titokzatosabb dolog az, hogy a halott él, mint az, hogy az élő meg van halva. Kiábrándultan. Ennem tudtam, hogy te itt rosszul érzed magad. Azt mondod, rettenetes. Akkor mért vagy itt?

Ő tompán. Innen nem lehet kimenni... Ide csak bejönni lehet. Ez pokol... Lasciate ogni speranza...

ÉN. Ja barátom, akkor persze hogy nem lehet kimenni, ha te bevallod, hogy idevaló vagy, anélkül, hogy erre büszke volnál...

Ő halványan megcsillanó reménnyel. Hát mit tegyek?

ÉN nem minden megvetés nélkül, vállat vonva. Hát, kérlek szépen... ha neked mi egészségesek jobban tetszünk, mint ti örültek... bár nem egészen értem az ízlésedet... akkor igazán kár volt ekkora hűhót csapni... Ha te jobban érzed magad közöttünk, józanok közt, örült létedre, mint én, józan létemre... akkor legjobb, ha itt hagyod ezt a házat.

Ő tompán. Nem engednek.

ÉN. Lárifári. Mondok neked valamit. A háborúban hallottunk emberekről, akik örültet szimuláltak, hogy ne vigyék őket a frontra, egyszerűen azért, mert jobban érezték magukat a civilek, mint a katonák közt. Hogy miért? Isten tudja. Talán szerénységből. Nem akartak hősök lenni, nem érezték magukat méltónak rá. Vagy mert az életet, a maga változatos, gazdag tartalmával, érdekesebbnek találták, szórakoztatóbbnak, változatosabbnak, mint azt a szép és magasztos, de egyetlen gondolatot, hogy ők hősök, nem kevesebbek annál, de nem is többek. Te örült vagy – ez nagyon szép és felemelő dolog –, de miután itt rosszul érzed magad, ebből arra következtetek, hogy irigyled a többieket, akik azonkívül, hogy örültek, még más foglalkozást is szoktak űzni – politikával, kereskedelemmel, esztétikával foglalkoznak. Fiam, itt nincs más hátra – neked egészségest kell szimulálni. Tudom, hogy nehéz, de semmiképpen nem nehezebb, mint józan ember számára lemásolni azokat a furcsa mókákat, amiket az örültek csinálnak. Csak egy kis önmegettartóztatás kell hozzá, egy kis fegyelem – egyszerűen megfigyeled, hogy a többi, rendes ember, odakinn mit szokott csinálni, beszélni, hogy osztja be az idejét, hogy vélekedik közérdekű kérdésekről – hiszen jó megfigyelő, ügyes és ravasz ember vagy különben –, aztán szépen utánuk csinálod, utánuk mondod – rövid idő múlva, meglásd, úgy kiállítják neked a bizonyítványt, hogy kutya bajod, mint annak a volt miniszternek, aki egyszer eldicsekedett nekem, hogy ő az egyetlen a magyar politikusok közt, akinek írása van róla, hogy ő nem elmebeteg. Kelj fel holnap rendes időben, borotváltasd le a szakállad, mondd azt, hogy fontos dolgod van, ugyanis el kell menned a közigazgatási bizottság ülésére. Ebédelj meg abban a budai vendéglőben, ahol a koszt nem jobb, csak drágább, mint másutt, viszont mindenki odajár. Ebéd után, miután elolvastad a lapokat, amik az orosz-kínai háború lehetőségeiről írnak, ássít egyet, nézz be a hullámfürdőbe, és csevegj el a főszerkesztő úrral az aktuális kérdésekről, hogy Lonci önagysága bokája vékonyabb-e, mint Mancsi önagyságáé, vagy megfordítva.

Délután, mivel a józan embernek valami hasznos és progresszív munkát is kell végezni, esetleg írf egy cikket az Ady-revízióról, amelyben megtámadod Kosztolányit, és igazat adsz Fenyő Miksának, aki igazat adott Móricz Zsigmondnak, amiért megtámadta Kosztolányit, amiért megvédett engem, akinek nem lehet igaza, mert Fenyő Miksa szerint rém mérges vagyok.

Na látod. Én már megyek is, dolgom van. Szervusz, fontold meg a dolgot.

32. vasárnap

Miért vitték tulajdonképpen tébolydába Fischer Zsigmond pékmestert? A riportanyagból, ami itt fekszik előttem, világosan össze lehet állítani az esetet, nem kell semmit hozzátenni, és nem kell elvenni belőle semmit.

De le kell írni és meg kell írni, úgy, ahogy történt.

Ezt, hogy meg kell írni, kénytelen az ember külön hangsúlyozni ezúttal. Kénytelen pedig azért, mert a fennálló, majdhogya azt nem mondtam, törvényes orvostudomány szerint az eseten semmi különösebb megírni vagy kiemelni való nincsen: a fennálló, törvényes orvostudomány szerint Fischer Zsigmondot azért vitték tébolydába, mert megőrült – ez klinikai ügy, a stílus, ahogy foglalkozni kell vele, a klinikai kórképek szaknyelve, úgynevezett anamnézis. Amikor tehát nem klinikai szaknyelven, hanem egyszerű emberi szaknyelven írom le az esetet, vagyis úgy, ahogy történt – tisztában vagyok vele, hogy vétséget, legalábbis kihágást követek el a fennálló, törvényes orvostudomány ellen.

A tudomány fennálló törvényeit (jól tudja mindenki, aki ismer) lelkesen és hívő hittel tisztelem. Ha most mégis kivételt teszek, teszem azért, mert éppen az elmebajjal szemben a tudománynak csak a rendelkezései és ítéletei világosak, indoklásai nem egészen azok. Hogy valaki elmebeteg (a paralízist kivéve), az objektíve, az agyállomány és idegállomány elváltozásából "ma még" (ahogy mondani szokták) nem lehet megállapítani – nem lehet, még utólag, kórbonctanilag sem. A tudomány kénytelen megelégedni bizonyos cselekedetekkel, amik valóban rendellenesek. Ezekből diagnosztizál. Vagyis tulajdonképpen a tudomány sem tesz egyebet, minthogy leírja, milyen különös és rendellenes cselekedetek történtek.

Nos hát, én is csak azt teszem.

Az történt, hogy Fischer Zsigmond pékmester egy idő óta rendkívül nyugtalan volt. Nyugtalanul "viselkedett", ahogy környezete mondja – fel és alá járt, ingerült, szórakozott volt. Ez a nyugtalanság ugyan, szerény nézetem szerint, csak akkor feltűnő, ha felteszem, hogy a pékmester csak úgy, minden ok nélkül volt nyugtalan. A környezete szerint ok nélkül volt az, mert hiszen a bolt jól ment, a pékmesternek vagyona volt, család egészséges, a pékmester gyomra rendben van. Mihelyt azonban felteszem, hogy a pékmester valami egyéb ok miatt volt nyugtalan, mint pénz, család és gyomor: akkor a szórakozottság és ingerültség egyáltalán nem természetellenes. Tegyük fel, hogy a pékmester tűnődött, töprengett valamin. Ha az ember tűnődik és töpreng valamin, akkor nagyon természetes, hogy szórakozott – az volna természetellenes, ha nem volna szórakozott. Nos tehát, hogy a pékmester csakugyan töprengett és tűnődött valamin, az csakhamar kiderült. Családja ugyanis nyugtalankodván miatta (érdekes! szóval a család is nyugtalan volt, mégsem vitték a családot tébolydába!), pihenni küldte a pékmestert Purkersdorfba. Purkersdorfból visszatérve, a pékmester látszólag nyugodtabb is volt, már nem szaladgált fel és alá.

Vagyis már nem töprengett és nem tűnődött.

Sokkal nagyobb baj volt.

A pékmester cselekedni kezdett.

Egy reggel körlevelet nyomtatott ki a környező lakossághoz, amelyben bejelenti, hogy olcsóbban, lényegesen olcsóbban akarja adni a kiflit és zsemlyét – rá akar fizetni a kiflire és zsemlyére, csaknem ingyen akarja adni. Meg is indokolta, hogy miért: azért, mert segíteni akar az emberek nyomorúságán.

S hogy a "téboly logikája" még teljesebb legyen: a pékmester fogta magát, és személyesen megindult, kosárral a kezében kihordani és szétosztani a kiflit.

Ekkor vált nyilvánvalóvá, hogy az eset megérett a tébolydára.

Mert lássuk csak.

Ha a pékmester például Napóleonnak képzelte volna magát, és kiáltványt intézett volna a fasisztákhoz – tisztára a kiáltvány fogalmazásán múlik, hogy becsukják-e (esetleg tébolydába, esetleg börtönbe) vagy vezérnek nevezik ki. Ebben az esetben még erősen ingadozott volna a diagnózis. Már valamivel veszélyesebb lett volna a helyzet a tébolyda irányában, ha a pékmester

például hentesmesternek képzelte volna magát – a hentesmesterség elég határozott, hozzáértést követelő valami ahhoz, hogy a hentesmesterek megállapíthassák ebből a rögeszméből a pékmester örültségét.

Az adott esetben azonban, ismétlem, egész biztos volt a tébolyda.

A pékmester ugyanis pékmesternek képzelte magát.

Pékmesternek képzelte magát, a szónak egész eredeti és valódi értelmében, mely szerint pékmester az az ember, aki a kiflire és kenyérre éhező emberek számára kiflit és kenyeret süt, hogy ne éhezzenek.

Hát ez volt az, amin a pékmester tűnődött és töprengett, egész addig, míg haza nem tért Purkersdorfból. Ha tovább töpreng és tűnődik és nem teszi meg azt, amire tűnődés és töprengés közben rájött, talán soha nem derül ki róla, hogy tébolyodott.

Mert a tébolyt addig, míg agyállományi elváltozást kimutatni nem lehet, kénytelenek vagyunk egyelőre így definiálni: örült az, aki megteszi, amit gondol, akkor is, ha azt nem szokás megtenni abban a korban és azon a helyen, ahol az illető él – örült az, aki úgy cselekszik, ahogy jónak látja, akkor is, ha azzal önmagának vagy másnak azon a helyen és abban a korban bajt okoz.

A pékmester is érezhette, hogy vele valami baj van, valami nagy baj történt vele, amikor megindult abban az irányban, amit a belátása és értelme és érzése kijelölt.

Azt olvasom, hogy mikor a mentők eljöttek érte, nem hökkent meg, nem csapott lármát, nem ellenkezett. Mosolyogva bólintott, majdnem felszabaduló sóhajjal. A kezét nyújtotta, és csakhamar kiderült, hogy nagyon jól tudja, hová viszik, várt rá, számított rá.

– Nagyon örülök, hogy elvisznek a Lipótmezőre – mondta –, az egy csendes hely, jól kialhatom magam, úgysí olyan álmos vagyok.

Aludni akart a pékmester, mint aki rájött, hogy valamit elhibázott, ugyanakkor, mikor egy másik hibát, egy élet hibáját, jóvá akarta tenni.

Nem meghalni, csak aludni.

Pénteki napon vitték be.

Nem használok fel az olcsó, ízléstelen hasonlatot, bármennyire kínálkozik. Ama Mesterrel, aki egyebek közt pékmester is volt, mikor öt kenyérrel ötezer embert lakatott jól, holott abban az időben és azon a helyen az volt a megállapodás, hogy öt kenyér csak öt embernek elég.

Csak annyit, hogy vannak jelek, amik azt mutatják, hogy isteni lelkének legmélyén is rendjén valónak érezte a szörnyű félreértést, a képtelen és gonosz ítéletet, "mely meg volt írva eleve". Mert ez a képtelenség és ostobaság és félreértés rendet teremtett és békét az ő lelkében, ahová valami halvány, derengő kis gyanú fészkelte be magát, önmagával szemben, egy nappal előbb, mikor a hűs ligetben így szólt a lelkében támadt kísértethez, "mégis, ne úgy legyen, ahogy én akarom, hanem ahogy ő akarja".

Ezt a gyanút, hogy a jó cselekedet mindig és mindenütt jó cselekedet-e valóban – egy módon lehet csak eloszlatni: aludni egyet rá. Aludni, esetleg három napig, esetleg háromszáz évig, esetleg háromezer évig.

A Megváltás történetében, úgy érzem, túlhangsúlyozza korunk a keresztet, a feltámadás rovására.

RÉMES PERCEK

A falon keresztül a következő beszélgetést hallgattam végig a mellettem levő lakásból. Két hang volt, egy férfi meg egy női, úgy látszik, az a fiatal házaspár, akik néhány hete esküdtek meg, és jöttek ide, és úgy untattak a turbékolásukkal.

FÉRFI. Na, itt van, édes muncikám, ugye, milyen mulatságos, most vettem két hatosért.

NŐ. Mi ez, hisz ennek semmi értelme.

FÉRFI. Dehogynem, cuncus, nézz ide, ugye, itt van a minta, most ezeket kidobom az asztalra – hupp! és most, látod, ezt ideteszem, ezt meg ide, és ennek ki kell jönni mostan, látod, arancus.

NŐ. Na, és ennek ki kell jönni?

FÉRFI. Persze, látod, mindjárt ki is jön... csak ezt ideteszem... nem, ezt nem ide kell tenni... hanem ezt.

NŐ. Így nem jó.

FÉRFI. Dehogynem, csak a másik szögletével.

NŐ. Áh, így nem viszed semmire, nem jó.

FÉRFI. Dehogynem, csak a másik szögletével, gyémántocskám.

NŐ. Ah, így nem viszed semmire, nem jó.

FÉRFI. Édes fiam, csak hagyd, mindjárt megmutatom.

NŐ. Na... na!... most jó, de nem! ezt ne ide tedd!... hanem ide, akkor mindjárt meglesz.

FÉRFI. Dehogy!... jaj, kedves, ne zavarj össze, hisz előbb is így próbáltam, és nem jött ki semmi.

Hagyd egy kicsit.

NŐ. Hát persze, nem is így, te buta, hogy csak így kapkodsz, nem ezt a követ gondoltam ide, hanem ezt.

FÉRFI. Na, kedves barátom, akkor aztán igazán semmi se lesz belőle, ha belekapkodsz, és belebeszélsz, akkor aztán igazán elfelejtem, hogy hogy akartam csinálni. Nem tudsz várni egy percet, édesem, anélkül, hogy a kis szájadat mozgatnád és nyúlkálnál?

NŐ. Na jó, várok egy percig, csak hogy bebizonyítsam, hogy milyen számár vagy, és hogy magad is rájössz, hogy milyen egy ló vagy, mikor így akarod megcsinálni, azzal a szögletessel felül, mikor a vak is látja, hogy annak oldalt kell lenni.

FÉRFI. Oldalt kell lenni, te szerencsétlen, hát nézd, mi jön ki, ha oldalt teszem – na! most már, remélem, begyógyul a szájad egy kicsit, és most már békében hagysz, és elismered, hogy halvány sejtelled sincs róla, hogy kell ezt megcsinálni.

NŐ. Valahogy meg kell csinálni, de így nem, ahogy te csinálod.

FÉRFI. Nem, hát hogyan?

NŐ. Ha nem erőszakoskodnál és gorombáskodnál, egy fél perc alatt kész volnék.

FÉRFI. Úgy? Szóval, amit én egy fél óra alatt nem tudok megcsinálni, azt te egy fél perc alatt megcsinálod. Szóval, én egy marha vagyok. Szóval, én barom vagyok. Hát, kérlek szépen. Hát, tessék. Hát, csináld meg. De ha nem csinálod meg, akkor...

NŐ. Csak add ide, igenis, majd, én...

FÉRFI. Tessék. Nem szólok egy szót se. Egyelőre nem szólok egy szót se – egész nyugodt vagyok. De ha egy fél perc alatt nem csinálod meg... akkor... elfúlva akkor...

NŐ. Na!! Azért nem kell csípni, kedves barátom!

FÉRFI. Én nem csíptelek, én odaadtam neked, hogy csináld meg.

NŐ. Hát meg is csinálom, te... te... te undok. Nézz ide... így kell kezdeni... nem úgy, ahogy te...

FÉRFI. Csak tessék, tessék. Figyelek. Nem szólok semmit. Figyelek. Csak számítom az időt. Nem kukorékolok bele, mint te nekem.

NŐ diadallal. Na – mindjárt meglesz...

FÉRFI. Hogyne – mindjárt. Ordítva. És ezt hová rakod?

NŐ. Ezt?... Ezt ide.

FÉRFI. Úgy?... És most kijött? Hát ez mi?

NŐ. Ja... akkor másképp... de meglesz! Ezt ide...

FÉRFI. Na...! na!... Kétségbeesetten. Oda... Nem oda... Jézus Máriám... ilyen Tajtékozva. Ilyen ökör legyen valaki... most már majdnem megvolt... és elrontja!... Ide!... ide!... oda!...

NŐ. Ha belenyúlsz, akkor nem tudom...

FÉRFI. De nem tudom nézni, hogy nem veszed észre... Ide kell ezt...

NŐ. Kitépted a kezemből? Eridj innen, mert...

FÉRFI hörögve. Te, menj innen, mert...
NŐ sírva. Üthetsz! Nem engedem el!
FÉRFI. Ne... nem en... en... geded... el...
NŐ sírva. Nem!!... Nem!!... Én akarom megcsinálni... már jó volt...
FÉRFI bögve. Engedd el... ide... ide kell tenni... engedd el!
NŐ sikítva. Jézus Mária!... segítség!... kés van nála!
ÉN kirohanok a folyosóra, betöröm az ajtót, közéjük vetem magam. Az Istenért!...
NŐ ájultan összeesik.
ÉN. De hát miről van szó?
FÉRFI hangtalanul mutat az asztalra, aztán ő is összeesik, idegsokkban.
ÉN az asztalhoz ugrom. Néhány piros kövecske fekszik az asztalon, mellette egy skatulya, rajta felírás: "Picco, türelemjáték."

AZ ÚJ ÉLET

Reggel, mikor felébredt, nehéz ködök feküdtek az utcán, de az ég tiszta lehetett – vérvörös korong a barátságtalan nap, és valami fojtó szag szűrődött be a rések között. Fáradt volt, egészen sajátságos fáradtságot érzett ezen a reggelen, ami jó is volt, de egyúttal nyugtalanította. Az utóbbi napok szorongásai most elmúltak, és ő most elhatározta, hogy többé nem is szabad azoknak visszatérni. Öltözködés közben többször gondolt erre. Hiszen nagyon könnyen el lehet intézni minden gyötrődést és fejtörést és aggodalmat. Egy, kettő, három, mondja az ember hangosan és elhatározza, hogy mire kimondta, hogy "három", már nem gondol arra, amire az elébb gondolt. Vagy így: szomorú vagyok, de ez nem jó, víg akarok tehát lenni. Mondom: egy, kettő, három – és kihúszom magam, és jól kinyitom a szemeimet, amiket a szomorúság és bágyadság összehúzott, és mosolygok – és mire kimondtam: "három", már víg vagyok. Nagyon egyszerű ez. Egyszerűen azért, mert víg akarok lenni, és nem akarok szomorú lenni.

Csodálkozott, hogy ez milyen egyszerű, és hogy ő erre még nem gondolt. Ezentúl mindig így lesz, mondta magában, és ez nagyon megnyugtatta. Már a takarítónővel is vidámabban beszélt, sőt, mint később egy pillanatra átvillant az agyán, kicsit talán túlságosan is vidáman. A takarítónő kicsit csodálkozva nézett rá.

Milyen egyszerű, folytatta később is, az utcán. És füttyörszett. A köd lefolyt a Duna-partra, messziről túlköltek a hajók. Nem ment be a tőzsdére, hevenyében olyan érzése volt, hogy erre most semmi szükség. A tőzsde és mindezek a dolgok – bolondság. Mire való? Emlékezett rá, hogy milyen nyomasztó és rettenetes volt minden ezekben az utolsó napokban, és hogy a tőzsdén álldogált hosszan és szikáran, és fogta a homlokát elől, és mindez milyen halálosan szomorú volt. Az orvoshoz se megyek el, tette hozzá. Az orvos az utóbbi időben ostobán néz, és ostoba kérdései vannak. Eee... izélni akarja az orvos... hogy is mondják csak? Egzekválni. Nem, dehogy, azt nem úgy mondják. Szuggerálni akarja az orvos. Suggerálni. Suggerálni. Így mondják, suggerálni. Ezen megint megörült. A Szabadság téren kevesen jártak, egy szembejövőt szinte megállított, hogy közölje vele, hogy így kell mondani: suggerálás. De aztán mégse mondta, csak a száját nyitotta ki; és révetegen mosolygott rá. Az ember megfordult és utánanézett.

Minden szomorúság, ami eddig volt, az nyilvánvaló. És most még egyszer, átgondolta az egészet, s az az érzése volt, hogy elérkezett a számadásig. Csak mintha valamit elfelejtett volna. Mit felejtettem el, valószínűleg a feleségemnek felejtettem el szólni. Elhatározta, hogy délután felszól a feleségéhez, és megmondja neki. De mit? Eh, mindegy.

Végigment az utcán, még tisztában volt vele, hogy a sarkon visszafordult, és összehúzott szemmel elolvasott egy cégtáblát – azután hosszú csend következett.

Délután három óra felé jutott megint eszébe. Egy kávéházban találta magát, olyanféle érzéssel, mint mikor valaki nagyon erőlködik, hogy eszébe jusson, mit álmodott néhány perccel előbb – s végre hirtelen eszébe jut. Most jött csak rá, hogy órákig mászkált a körúton, boltokban vásárolt közben –, a széken csomagok heverték mellette – emberekkel beszélt, hangosan hadonászott. Valahol mintha veszekedett volna is. Aztán bejött ebbe a kávéházba – de miért is jött csak be ebbe a kávéházba? Ide ő nem szokott járni. És hirtelen nyomasztó szorongás fogta el, az ismeretlen ablakok és ismeretlen pincérek láttára. Majd egyszerre felderült, eszébe jutott az "egy-kettő-három", amit délelőtt kifundált. Annyira jó kedve lett, hogy dúdolni kezdett és zsebre dugott kezekkel nézte a főpincért. A főpincér is nézte őt, és valami furcsa volt az arcán. Ettől zavarba jött. Mi lehet az oka? A fia jutott eszébe és egy levélszekrény. Ellágyult, nagy melegséggel gondolt a fiára, és félhangosan szólt maga elé: "Az én édes fiam szeret engem. Az én édes fiam úgy szeret engem, mint fiú apját szereti az emberiség történetében." Elmondta ezt, és megdöbbszavainak ünnepélyes nagyszerűségétől: – egy pillanatra szinte megsédült, hogy ilyen nagy dolog az ő eszébe juthatott. Igen, az emberiség, mondta még egyszer, mélyen megindulva – és hogy ő erre nem gondolt! Igen, a szeretet és az emberiség.

Egy, kettő, három – mondta, és megint ránézett a pincérre. Szegény pincér, ő nem tudja, mi az emberiség. Egyszerre forró szeretetet érzett a pincér iránt, majdnem könnyek gyűltek a szemébe, és már kinyitotta a száját, hogy megmagyarázza neki. De aztán mást gondolt.

A szeretet, beszélt magában, az emberek szeretete: ez az emberszeretet. Ó, és ő erre nem gondolt! Talán ezért volt minden szomorúság és rosszaság eddig – ő igen, mert ő csak magára gondolt eddig és nem a szeretetre. De ma reggel, ma reggel, mindenre rájött. "Egy-kettő-három", ez mindent megcsinált. Most egyszerre oly világosan érezte, hogy szinte szemét kellett behunynia a nagy fényesség előtt. Úgy jött, hogy eddig homály és sötétség volt minden és valami gomolygó fuldoklás ennek a sötétségnek a fenekén. De most egyszerre kiderült. Ezentúl a szeretet mindent megmagyaráz, és ezzel új élet kezdődik az ő életében. Csak úgy száguldoztak most a gondolatok zakatoló fejében, keresztül-kasul, szédítő sebességgel és mind tömegesebben. Egyszerre, minden átmenet nélkül, Krisztus jutott eszébe, és erre így szólt: "Igen Krisztus és az emberszeretet. Szeretni, szeretni, szeretni kell az emberiséget, a szegény, szegény, édes, édes, édes emberiséget, szép, barna emberiséget. Ó, le kell borulni az emberiség előtt! Íme, ezért szenvedtem és gyötörődtem eddig, mert ezt nem tudtam. Mert mindig magammal törődtem csak, befelé fordultam, egzekváltam magam. Önmagamot emésztettem, nem volt kívül semmi, amibe kapaszkodjam. Most azonban boldog és tiszta emberszeretet következik – és új élet, ennek az érzésnek harmóniumában – ő, harmónium!"

Igen, új élet! – Új élet! Új élet! – ujjongott – aztán hirtelen újabb nyugtalanság fogta el, hogyan fogja ő mindezt megmagyarázni tudni nekik? Lángoló vágyat érzett, hogy megmagyarázza valakinek, milyen új élet kezdődött, s milyen más lesz ezentúl a világ.

Az ajtóban rászólt a pincér, hogy nem fizetett. Ránevetett a pincérre, és reszkető kezekkel adott át egy koronát. Most olyan könnyű volt minden, s még meg is jegyezte magának, hogy az ilyen nagy mámor, mely egy új igazság születését kíséri, nagyon hasonlít a részegséghez. Igazán, a vér fejébe szállt, s egy kicsit tántorgott is.

Esteledett.

Ködben gomolyogtak a lámpák, egymás után gyúltak ki a kirakatok – távol, a Váci körút végén egyenkint ragyogtak fel a sósórszesz-reklám betűi.

Hm. Most mit tegyek – szorongott egy percig.

Bemegyek a kávéházba, és beszélek valami szerkesztővel. Valami nagyon okos emberrel kellene beszélni. Hiszen ami ezután következik, gyorsan és energikusan történik majd, s minden kiviláglik. Valami szerkesztővel kell beszélni. De gyorsan, mert a halántéka ijesztően lüktetett.

Azért, aránylag egész nyugodt vagyok – mondta egy perc múlva. Hangosan mondta.

– Parancsol? – kérdezte a pincér.

– Feketét – mondta könnyedén, és magában örült. A pincér nem vehet észre semmit, gondolta, mert íme, könnyedén és elegánsan rendelte a feketét, mintha semmi se történt volna. Elhatározta, hogy most nagyon fogja figyelni magát, hogy könnyed és elegáns legyen.

Felhörpintette a feketét, és magában dúdolt valamit. Majdnem elnevette magát izgalmában, úgy örült, hogy a pincér nem vett észre semmit. Ingerlő vágya támadt, hogy még egyszer bebizonyítsa ezt a pincérnek. Átült egy másik asztalhoz, és odaszólt a pincérnek.

– Feketét.

Felnézett és észrevett két embert, akik a középső asztal mellett álltak, és őt nézték. Egy pillanatra megzavarodott, aztán valami keményet érzett a szívében.

– Ahá – mondta –, már figyelnek. Annál jobb.

Szembenézett velük. A halántéka vadul lüktetett. Összeszorította fogait, és rájuk nevetett.

Egyszerre rájött, hogy az egyiket ismeri. Hiszen akkor rendben van.

– Szervusz Svarc! – mondta hangosan. Mikor látta, hogy az nem nevet, megharagudott. Én itt ebbe a kávéházba otthon vagyok, lihegte magában, itt végre nem lepődhetnek meg, hogy bejöttem. És nekem jogom van feketét inni.

– Szervusz Svarc! – mondta még hangosabban, és az asztalra ütött. Több ember felállt. Vállat vont, felállt és a fogain keresztül füttyörészett. Zsebre tette a kezét, és átsétált a biliárdterembe. Csak azért is jókedvem van, gondolta. Ha ezeknek nem tetszik, fulladjanak meg. De én már rájöttem, hogy lehet az embernek jókedve. Egy-kettő-három. Egy-kettő-három. Egy-kettő-három.

Egészen az ablakig ment. Érezte, hogy az arca elvörösödik. Kinézett az ablakon: tovább dúdolta az előbb elkezdett orfeum-kuplét, és dobolt az üvegen. Aztán lassan megfordul és szembekerült az ajtóval.

Egy csomó arcot pillantott meg, mind feléje volt fordulva: az emberek álltak és összetömörültek az ajtóban.

Most egy pillanatra elcsudálkozott. Mi ez? Történt valami?

Kinézett az ablakon, hogy talán odakint van az a valami. Aztán megint az ajtóban állókra meredt.

Nyugtalansága csak percig tartott.

– Ahá, az új élet! – jött rá hirtelen. – Megtudtak valamit.

És nyugtalanságán keresztül izgalmas örömet érzett.

Végre meglátta a szerkesztőt. Ott állt a többiek közt. Egyenesen feléje tartott.

– Alászolgája, szerkesztő úr – szólt könnyedén, kicsit rekedten. – Na, nagyon örülök, hogy beszélhetek magával. Sok a baj, mi, sok a baj, a kis újságírókkal, mi, hehe?

Ez jó volt, hogy ilyen elfogulatlan vagyok, nyugtatja meg remegő és riadt idegeit. Egészen közel lépett, és megveregette a szerkesztő vállát. Ez még nem elég, villant át agyán, úgy látszik, nem ismert meg, meg kell mutatnom, hogy szeretem őt.

És hirtelen átölelte a szerkesztő nyakát, és fejét mellére hajtotta. Behunyta szemét, és végtelen lágyság töltötte el. Érezte, hogy forró könnyek gyűlnek szemébe a szeretettől. A rettentő káosz mintha oszladozni kezdett volna, és pihegve sírni kezdett.

Most sűrű felhőket látott maga előtt s távolban hunyorgó tüzeket. A tompa és ijesztő hegyek felől vörös lángok csapkodtak. Ferde, acélkék felhők mögött három keresztfa állott: a Golgota. Felette narancssárga az ég. Krisztus feje vonaglott még, és szemében mérhetetlen fájdalom és szeretet. Felemelte könnyes arcát: a szerkesztő ott állt még, és csitította őt. Körülöttük ember ember hátán, tolakodó és kíváncsi arcok.

Ezek megijedtek, gondolta, ám hadd ijedjenek meg. Ijedjenek meg még jobban. Összevicsorította fogait, és felrántotta szemöldökét. "Bál!" mondta, és rémülten érezte, hogy csakugyan megijedtek. Ekkor halálos rémület szállta meg, mikor észrevette, hogy csakugyan megijednek. Eleresztette a szerkesztőt, és botorkálva indult meg, elfordított arccal. Utat engedtek neki. A karzat felé indult. Tántorgott. Valami suhogást hallott. A karzatról hanyatt-homlok rohant le egy csomó asszony és fiatalember, amint ő lassan felfelé ment a lépcsőn – és ő gyötrődve próbálta eltalálni, hogy azok

hová rohanhatnak és miért? Valami baj lehet odalent, nyugtatta meg rémülettől zakatoló szívét, valami nagy, nagy, nagy baj lehet. Ó, valami borzasztó, rettenetes baj lehet, amitől azok úgy megijedtek. Ó, valami rettenetes, feneketlen sötétség lehet, valami förtelmes szörnyeteg, görbe karmokkal és tátongó szemekkel.

Felért – a karzat üres volt – feldobott székek és asztalok –, egyetlen lélek se az oszlopok között...

No, mi az?... döbbsent meg hirtelen – na mi az, mi az, mi az?

– Pincér – mondta rekedten és vadul dobogó szívvel és fenyegetően –, pincér, feketét...

Érezte, hogy feketét kell kapnia, hogy ki kell őt szolgálni, hogy akkor elmúlik ez a lidércnyomás.

Ha ő okosan viselkedik, és feketét kér, elfogulatlanul feketét kér, akkor még minden jóra fordulhat, és az a szörnyeteg nem jön ide föl.

– Pincér, feketét...

De rögtön megbánta, érezte, hogy egy fokkal hangosabb volt, mint kellett volna, nagyon hangosat kurjantott – és most halkabban tette hozzá "feketét". És leült a rács mellett egy székre. A lábai remegtek és táncoltak.

Lenézett.

A földszinten embertömeg hullámozott, megszámlálhatatlan arcot látott, odaszorongtak az alsó rács mellé. Ő egyedül ült a karzaton a rács mellett, egy széken.

De mi ez, mondta ekkor magában kimondhatatlan aggodalommal, de hát mi történt? Miért nem szól senki hozzá, és miért nem mondják meg neki, hová bújít az a szörnyeteg? Talán a pincébe bújít vagy az oszlopok közé. Vagy itt, a karzat alatt van, vagy felmázott ide, és most az ő asztala alatt terpeszkedik – és azért nézik őt úgy? Jaj, vagy talán felkúszott öreá, és most az ő arcán fekszik, és az ő szemeiből fecskendez ki rettentő pillantását...? Nem, nem, nem.

Nem, nem, meg kell nyugtatni őket, mert szörnyű, szörnyű dolog történhetik. Miért nem jönnek azok közelebb? De hát mi történt, az istenért? Felemelte a kezét, és halálosan meghökkent attól a mozdulattól: nem emlékezett rá, hogy ő fel akarta emelni a kezét – a keze magától emelkedett fel az asztalról. És érezte, hogy most több ilyen mozdulat következik majd feláll, jární fog, vagy nekimegy valaminek, vagy beszélni fog, egy perc múlva, vagy mindjárt –, és mindezt ő nem akarja, és mégis meg fog történni. Talán mégis álmodok, villant át rajta egy pillanatra a hiú és vacogó remény. De már nem hitte.

Gyorsan, gyorsan, nógatta magát ugyanakkor. Gyorsan, gyorsan, beszélni, cselekedni, hogy lássák, ébren vagyok. Most görcsösen erőlködött, hogy miről beszéljen. Valami általános téma kellene, amit mindenki megért: amiből mindenki rögtön látja, hogy minden rendben van, és hogy neki semmi titkolnivalója nincs.

– Uraim – mondta hangosan –, a szocializmus vezet minket a liberálizmus felé. Éljen Vázsonyi! Mialatt ezt mondta, belül kínosan s rémulten tolakodott fel a kérdés: hogy kerültem én ide, és most mit csináltam? Mi történt? De nem jutott eszébe, hogy mi történt. Annyi azonban bizonyos volt, hogy most már folytatni kell, ha elkezdte.

– A szocializmus, uraim, az egyetlen megoldás, uraim...

Hadonászott, egyszerre, mintha villámcsapás érte volna, eszébe jutott.

– Uraim! – ordított bele a gomolyagba. – Uraim. Az emberszeretet! Miért nem szeretik egymást az emberek? Uraim! Én szeretem az emberiséget! Én szeretem... Új élet... Uraim... Emberiség... Új élet... Egy-kettő-három... És új élet fakad... Ó, szeretni, szeretni kell az emberiséget... ó, végtelenül szeretni kell az emberiséget!!... Édes, jó emberiség!

Örvény gomolygott, az oszlopok ferdén és keményen merevedtek meg. Kitárta karját, és úgy maradt: az emberszeretet fenséges gondolata töltötte be egészen, mint Krisztus a hegyen. Csak a szívében nyöszörgött és szűkölt még egy riadt kisgyerek, és menekülni próbált, ki innen, ki ebből a rettenetes kávéházból – valahol az asztalok és székek között, kúszva, négykézláb, hogy senki ne lássa, eltakart szemekkel, ki a boldog, napfényes szabadba és futni, futni... Ki innen, e gyűlöletes és gonosz és részvétlen arcok közül, ki ebből a szörnyű kávéházból, ahol rögtön minden összeomlik, és valami bűzös feketeség marad csak... ki innen, menekülni a kötelek elől, amik mindjárt kezére

csavarodnak, és hátracsavarják karjait... ki innen, ahol mindjárt betömik a száját, és egy sötét odúba dobják, hol bőr van a falakon, melyeknek acsarkodva s vért hányva dühében, dobja majd neki megkötözött testét, hogy harapja és marja a falakat... hogy füleit letépje, és felszakítsa száját... hogy belemarkoljon agyába, s összerázza – agyába, mely elárulta s elhagyta őt... s mely megdermedett az Iszonyattól...

Nyögve és tántorogva állt fel – már késő volt. Két kéksapkás ember közeledett. Az egyik melléje lépett.

– Mit akarnak? – kérdezte, és halálos fehérség öntötte el.

– Jöjjön velünk.

– Hová? – kérdezte. A hangja kongva verődött neki fülének. – Nem megyek. Ne nyúljon hozzám. Agyonverem.

– Jöjjön, mert megkötöztetem.

– Nem, nem – szűkölt magában az örült –, valamit tenni kell... csak ne kötözzenek meg... csak ne kelljen verekednem... Csak mehetnék így, nyugodtan... Csak legalább... Csak mondana valamit, hogy mehessek... nyugodtan... Csapna be... Mondaná, hogy csak sétálni visz... hogy ne kelljen verekednem... ha már odavisznek...

Halványan elmosolyodott.

– De csak sétálni megyünk? – mondta mosolyogva.

– Igen – lepődött meg a mentő, hogy kisegítették. – Csak sétálni. Majd kocsiba ülünk.

És nyugodtan, békésen vonultak el az összecsődült tömeg sorfala közt.

EGY POGÁNY LÉLEK MEGTÉRÉSE

Ünnepélyes bejelentés

Igen a pillanat ünnepélyes. Bár külsőségeiben nem hasonlít Benczúr híres képéhez "Vajk keresztelése"-hez, ahol az ókor utolsó mohikánja, a pogány magyar hajtja bizánci pompájú templomban keresztvíz alá makacs nyakát, s még Constantinus megrendítő látomásával se szolgálhatok – bár megtérésem bejelentésének nagy horderejű aktusánál nincs jelen más tanú, mint két hűséges csatlósom és fegyverhordozóm. Töltőtoll és Papír, azért ez a megtérés, amaz Új Egyház szempontjából, amelybe felvételemet kérem jelen sorokban, remélem, legalábbis akkora nyereségnek számít, mint a Saulusé volt a keresztény egyház számára.

Kötelességemnek tartom, hogy megtérésemet elsősorban az Olvasónak jelentsem be, aki előtt egy negyedszázad óta állok a régi, ma már pogánynak minősített istenek fegyverzetében, mint az Egyéni Szellemben Megnyilatkozó Isteni Szikra egyik szerény apostola, az emberi énben kifejezett megváltó lélek és értelem s más ily ócska, túlhaladott és levitézlett tanok hirdetője.

Elsősorban az olvasónak s az olvasón keresztül rögtön és átmenet nélkül lelki atyámnak, hittérítőmnek és mentoromnak, akinek megtérésemet köszönhetem, aki kinyitotta szememet, s bevezetett az Új Vallás Üdvösségébe, Gottfried Benn úrnak, a Berlinben most megjelent Der neue Staat und die Intellektuellen című szentírás szerzőjének.

Ennek a könyvnek elolvasása közben történt meg bennem a Nagy Átalakulás – ez a könyv valósította meg bennem kitűzött célját, hogy a régi embert lerombolja, s szövétneket adjon az új ember kezébe.

Ebből a könyvből ugyanis kiderül, hogy így mondjam, napnál világosabban látható, hogy micsoda sötétségben éltem én eddig.

Ömaga a könyv vallásalapító szerzője, vallomása szerint szintén megélte ezt az átalakulást. Mint jó nevű és kitűnő műveltségű író, a régi Németország rohasztó "művészi légkörében" a "spekulatív intelligencia" képviselőihez tartozott, s e minőségében meg volt győződve róla, hogy az emberi lény legértékesebb tulajdonsága és képessége, a társadalom szempontjából is az úgynevezett Ész és Gondolat, az a bizonyos intelligencia.

Egy különös, szerencsésnek mondható véletlen úgy akarta, hogy e sötétségben – az Ész Sötétségében – való tévelygésére ugyanabban a pillanatban eszméljen rá, amikor az események (a Harmadik Birodalom megszületése) véletlenül nagyon kedvezővé tették a talajt arra, hogy Új Hitét és Meggyőződését akadály nélkül terjeszthesse.

Micsoda irigylésre méltó apostol!

Akinek pont nyáron jut eszébe, hogy a hőség milyen egészséges és helyes dolog!

Boldog történelemfilozófus, akinek számításaiból pont Brumaire tizedikén, Napóleon konzullá kiáltása napján jön ki a végső eredmény, mely szerint Franciaországnak s rajta keresztül a világnak egyetlen emberre van szüksége, a többi nem fontos, s ez az ember, véletlenül éppen Napóleon!

Gottfried Benn könyve ugyanis egy remekbe készült algebrai művelet, mely az emberi fajta történetének két posztulátumából, Ádám és Évából kiindulva, rámutat az eddigi számítások hibája következtében előállott tévedésekre, s egy új számítási alap módszerével eljut a Nagy Egyenlet helyes megoldásához, a végső megfejtéshez, a kor mindent megoldó és megmagyarázható Binominális Képletéhez és Pitagorász-tételéhez, amelynek a neve: a Vezér.

Őrült érdekes, hogy az a sok ember, aki eddig az igazságot kereste, Platón, és Giordano Brunó és Voltaire és Darwin, hogy eshettek ekkora tévedésbe, hogy ezt nem látták, amit most Gottfried Benn megmagyaráz nekik.

Ezek (s velük együtt mi többiek is) azt hitték, hogy az ember legfontosabb szerve az agyvelő, s a haladás és fejlődés leghasznosabb lendítőereje ennek a produktuma, a gondolat.

Nagy tévedés.

Az agyvelő egyáltalában nem fontos szerv, sokkal döntőbb és jelentősebb szerepet játszanak például a mirigyek – de a legfontosabb maga a vér, Goethe "különös folyadék"-a, amiről Benn most kiderítette, mitől olyan különös: a fajtájában élő egyén lényegét, lényegében adott szerepét és teendőjét fejezi ki.

Ez a szerep és teendő Benn szerint világos.

Miután minden emberi egyén a fajtának egy molekulája, s értékét csak a benne felhalmozott faji sajátságok, faji ösztönök mértékegységével lehet meghatározni (testi mivoltában is annyit ér, amennyi faji sajátságot mutat), hivatását akkor tölti be leghelyesebben, ha lemondva a Fajta Egészet zavaró egyéni gondolkodásról, kizáróan azokat a testrészeit bocsátja a fajtát képviselő Állam rendelkezésére, amikkel a nagy összhangot támogatja: agyvelejét és ennek váladékát, a gondolkodást pedig egy félrefejlődött mirigy kóros melléktermékének tekinti, amit sürgősen vissza kell fejleszteni. Ily módon válik egészséges és építő sejté az Állam nevű óriás élőlény szolgálatában...

Az állam ugyanis, ebben az új vallásban, egy óriási élőlény. Sejtekből áll, szervei vannak, mája és veséje.

A régi hitben gyökerező naiv pogány erre naivan és kárörömmel közbekottyán: hát ha élőlény, s méghozzá az emberhez hasonló, akkor nyilván agyveleje is van, egy központi szerv, egy lény, aki az egészért felelős, az egészet vezeti, az egész nevében cselekszik.

Hogyne. Úgy is van.

Ez a központi lény, az egész államnak és fajtájának és nemzetnek megtestesült agyveleje, akinek vakon engedelmeskedni tartozik a többi – a Történelmi Gondolatnak s a biológiai Akaratának ez a megszemélyesítője, a nemzet jövőjének s a jövő felé törekvés csálhatatlan tudásának ez a letéteményese, ez az egyetlen egyénben az egész fajtát és nemzetet kifejező, tehát minden más egyéntől különböző, minden más egyén feltétlen elismerését és vak bizalmát megkövetelő valaki a Vezér, aki mint a Nemzet vagy Fajta vagy Állam agyveleje, célja és értelme, ösztönének s a

győzelem és haladás útját látnoki módon előre érző Akaratnak nagyszerű Toteme és Tabuja egy személyben, nem tartozik felelősséggel senkinek, mint ahogy agyvelőm (amíg szabadott viselni) nem tartozott felelősséggel a tudósnak és a térdkalácsomnak, akinek viszont mindenki felelősséggel tartozik, mert tulajdonképpen valami rejtelmes és ősi törvénye szerint a Történelem Logikájának, mi vagyunk őérette, és nem ő miértünk – a Vezér, a Főnök, a Felelős, akié a hatalom és a dicsőség, mondjuk ki egyszerűen és ünnepélyesen: az új vallás istensége.

De mit magyarázzak soká.

Aki Gottfried Benn könyvét nem olvasta, ezekből a dadogó érvekből és magyarázatokból úgyse fogja megérteni, miről van szó. "Át kell élni" ezt a könyvet, ahogy ő átélte, mikor a születő új kor hajnalán, melynek napja Németország láthatárának pereméről indul el meghódítani a világot, az elavult "spekulációk" és "meggondolások" mankóit elhajtva, a benne lappangó ősi ösztönök fellángolásának kábulatában eszmélt rá az egyedül üdvözítő igazságra.

Na hát, ez történt velem is.

Olvasás közben eleinte próbáltam ellenállani: odafigyelni, miről is van szó, spekulálni, összehasonlítani egymással, megegyezés és egymásra vonatkozás szempontjából a mozdulatokat (hogy mennyiben igazolják egymást!) a régi módszer szerint – szégyenkezve és bűnbánattal vallom be, még vissza is lapoztam párszor, miután nem ment a fejembe, hogy mondhatja valaki éppen az ellenkezőjét annak, amit az előbb állított – de aztán magával ragadott a hitnek és meggyőződésnek ösztön sugalmazta, látnoki ereje, sikerült kikapcsolni átkozott csökevényeit a bennem bujkáló öslénynek (Benn tanai szerint ugyanis az intelligens egyén, homo sapiens, kezdetleges formája a fajtának), magyarul mondván megállt az eszem, és attól fogva úgy hullott idegeimre az Ige, mint a mennyei manna, egészen addig a pillanatig, amíg bekövetkezett a Megtérés Pillanata.

Azzal tettem le a könyvet, hogy a Gottfried Benn-féle szentírás megrendítette egész belsőmet, kiforgatott önmagamból, és hogy megtértem: az Új Vallás apostola meggyőződött. Ezennel tehát ünnepélyesen bejelentem, hogy csatlakozom Gottfried Benn világszemléletéhez.

Úgy van, ahogy ő mondja.

Vele együtt hiszem és vallom, hogy az egyéni Értelem, Belátás és Megismerés, a régi, individuális korszak szemléletének szentháromsága, elavult, téves és hibás módszer, s általa nem jutunk el az igazsághoz.

Vele együtt hiszem és vallom, hogy az egyénnek nem szabad spekulálni és kritizálni, hanem vakon engedelmeskednie kell ama csalhatatlan Belátásnak és Akaratnak, amit kiválasztott inkarnációja, a Vezér képvisel.

Tökéletesen egyetértek vele abban, hogy a születendő új világban az intellektusnak háttérbe kell szorulnia a fajta és nemzet és állam e megtestesült akaratának képviselője előtt.

Egy egészen apró kis dologban van még közöttünk jelentéktelen nézeteltérés.

Nem is lényeges, csak mellékesen jegyzem meg, hiszen ez a kis különbség egyáltalán nem a Tanra magára vonatkozik, inkább formai természetű, az egész pusztán az elnevezésen múlik, terminológiai természetű, mondhatnám mindössze afféle kis nyelvtani kérdés.

Őszerinte ugyanis az a fent említett csalhatatlan Akarat és Faji Inkarnáció, aki tehát méltán hordja a Vezéri jogart, jelenleg Hitler Adolf.

Ez tévedés. Mondjuk így: helytelen szóhasználat.

Hitler helyett mondjuk inkább: e sorok szerény írója.

Csak azért mondom.

Énnekem nem fontos, akárhogy hívják az illetőt, de mégiscsak különös, főorvos úr kérem szépen, hogy ez az alak itt folyton azt óbégatja, hogy ő az Isten.

Először is, hogy lehet egy ember Isten, ápoló úr, kérem szépen, nem igaz? Ilyet csak egy sült bolond beszélhet.

Másodszor, hogy lehet ő az Isten, mikor én vagyok az?

A FELESÉGEM SZIGORLATOZIK

VASZILIJ

I.

– Most már mindegy – mondta az ezredorvos türelmetlenül –, nem lehet visszafordítani az összes aktákat. Berukkoláskor ő maga vagy valamelyik családtagja jelentsen beteget, és küldjék helyőrségi kórházba – az ilyesmit úgyis csak kórházban lehet konstatálni.

A nagybácsi vállat vont. Szerette volna még megjegyezni, hogy Vaszilijnak Kazánba kell berukkolni, oda ő nem utazhatik utána – de az ezredorvos kinyitotta az ajtót és bement. Tűnődve nézegette az iratokat, zsebre tette, és tétován megindult lefelé a lépcsőn.

És így esett, hogy Vaszilijt, aki fél éve került csak ki a gyengeelméjűek intézetéből, egy öreg szolga kíséretében el kellett küldeni Kazánba. A hatalmas, szőke fiú aggódva nézegetett ki a vonat ablakán: ha szóltak hozzá, ugyanazzal a zavart mosollyal hallgatott, és nyomkodta a homlokát, amit otthon már megszoktak: ebben a mosolyban valami szelíd és szégyenkező bocsánatkérés volt, hogy nem érti a kérdést, nem tud rá felelni. Ahogy a süket vagy a vak figyelmezteti szerényen a felületes ismeretlent nyomorúságára: úgy mutatott Vaszilij tétova mozdulattal szegény nyomorék agyveleje felé, mely nem tudott összekötni egymással két képzetet: melyben a fogalmak "étel", "víz", "álom", "ember" külön-külön éltek megdermedten és vakon, és nem volt köztük összefüggés. Még ez a két fogalom: "én" és "Vaszilij" se tudott összeállni, egybeforrni e híg, béna kocsonyában. Vaszilij, ha néha hebegve megszólalt, magáról mindig harmadik személyben beszélt.

A kaszárnyában sorba állították őket – az öreg, ügyetlen szolga eltévedt az irodákban, nem tudta, hová kell menni, kinek kell elmondani a dolgot. Lerázták és megnyugtatták őt: csak menjen, hagyja itt a fiút, ha valóban tökéletlen elméjű, fedezettel küldik majd utána.

Azonban menetalakulatok zavarában Vaszilij azok közé került, akiket egyenesen a frontra küldtek, hogy majd ott a lövészárkok között képezzék ki két-három hét alatt. Az altisztek észrevették útközben, hogy szegény fiú hülye, de vállat vontak: ha a doktor uraknak jó volt, ők minek okoskodjanak? Hagyták hát, nem ismételték a kérdést, legyintettek és odébb álltak. A bajtársak etették Vaszilijt, aki szelíden mosolyogva tűrte, hogy tréfáljanak vele és rajta. A kiképzésnél kiderült, hogy Vaszilij elég jó arra, amire kell: mint a jó medve, eltanulta és megcsinálta a fegyverfogásokat – eleinte eldobta puskáját, mikor elsült a kezében, de aztán ehhez is hozzászokott. Hatalmas válla meg se érezte a batyut – nem ellenkezett, mikor felrakták rá. Az első felváltásnál leküldték ötvenedmagával az árkokba.

II.

Mikor a gránát lecsapott, Vaszilij éppen a futóárok torkolatában igyekezett előre. Pár lépésnyire volt egy tiszti fedezék: ennek betonfalával együtt ő is a levegőbe repült, aztán a hasára esett, mint a béka. Három óra múlva, mikor magához tért, több katona közt hevert félrefektetve az útból: néhány szanitéc éppen a hadnagyot cipelte kifelé: a hadnagy viaskodott velük, a nyelve lógott ki és hebegve, hülyén, folyton nevetett. Vaszilij felült, és mintha villámcsapás érte volna, úgy cikázott át

rajta ez az ismerős, hebegő nevetés. Mintha saját magát látta volna, életében először: saját magát, élő és valóságos dolog között. Hadonászni és hangosan kiáltozni, aztán, életében először, fuldokolva zokogni kezdett. Végre megint elájult.

III.

Hogy történt, senki se tudta, az orvos, talán helyesen, a légnyomásnak tulajdonította a csodálatos gyógyulást. A bajtársak nevetve veregették Vaszilij vállát, öreg kujonnak nevezték, és arra céloztak, hogy el akart lógni, hülyének tette magát, aztán meggondolta a dolgot. Vaszilij nem bánta: mohón és izgalmas ámulattal fedezte fel az életet, melyre érett, tizennyolc éves testtel adatott születnie. Mint a gyerek a játékkereskedésben, kíváncsian fogdosta össze a keze ügyébe került tárgyakat: ez puska, ez tör, az ott az ellenség, akit le kell löni. Bámulatos gyorsan megtanult mindent – és minden, amivel az intézetben éveken át hiába gyötörték, most felszínre került a tudat mélyéből: kiderült, hogy tud írni, olvasni, számolni – csak persze nem emlékezett rá, honnan tudja mindezt. Az esze frissebb volt, mint bárkié: néhány hónap múlva tisztában volt az egész mesterséggel – amit megtanult, jobban tudta, ügyesebben annál, aki megtanította. Előrecsúszott a drótkerítésig és elvágta: szabad szemmel észrevette, hogy a leplezett cserjés mögött ágyú van, és megkülönböztette az igazítót; először hallotta meg, alkonyatban, a repülőgép bűgását.

És Vaszilij világra született, odakint a harcmezőn – megszületett, szürke egyenruhában, puskával a hátán, oldalán törrel – úgy, ahogy a karvaly karmokkal születik és a rák ollóval és a bika hegyes dárdákkal a homlokán. Ahogy a többiek akkor csodálkoztak, mikor először vették fel a fegyvert – úgy csodálkozott ő, mikor először jött rá, hogy le lehet venni a testéről, mintha a kezét vagy a lábát csavarná le és rakná maga mellé. Megszületett a világra, mely hegyekből és völgyekből és mezőkből áll: és a mezőkön hosszú, keskeny csíkok húzódnak, az árkokon túl fák és a fákon hegyes drótok és a drótokon túl az ellenség – és a levegőben madarak és repülőgépek vannak: a madár elrepül, a gépre pedig rá kell löni, éppen úgy, mint azokra a másféle sapkájú állatokra, akik a dróton túl vannak.

És megszületése után öt héttel úgy lőtte az első katonát, aki a drót mögött felbukkant, mint a kölyöktigris, mikor az első mezei egér torkát átharapja, kinyújtva körmeit és szemeit összehúzza.

IV.

Az állóharc öt teljes hónapig tartott: ekkor egy éjszaka kimásztak az árokból. Az ellenség visszahúzódott. És Vaszilij végigcsinálta az egész előnyomulást, le a nagy homokhegyig. Két hónap alatt vagy harminc ütközetben vett részt – márciusban káplárrá léptették elő, májusban szakaszvezetővé. Ekkor már három kitüntetés volt: följebbvalói úgy csodálták, mint valami különös jelenséget. Egyszer név szerint szerepelt a jelentésben: egy híres író, aki mint tudósító beszélt vele, nagy cikket írt róla, és a lapok átvették. Más ezredhez került, ahol nem tudtak róla: katonai dolgokban többet tudott, mint a legöregebbek – mihelyt másról volt szó, elhallgatott, de ez nem tűnt fel ott, ahol annyian voltak, kiknek senkije-semmije otthon, akik azóta élnek, mióta katonák. A koritói ütközet után, ahol egy felderítésével megmentette az ezredet, s autóstól elfogott egy vezérkari tisztet, iratokkal, okmányokkal együtt: szóba került, hogy kitüntetést alig lehet már adni neki, rendkívüli szolgálataiért tisztté kellene lennie. Kihallgatták, kiderült, hogy gyakorlatilag többet tud, mint a kapitánya – az elméletekbe belezavarodott. Ekkor két és fél éve harcolt már anélkül, hogy egy napra hazakéredzkedett volna. A hadügyminiszter külön rendelettel nevezte ki hadnaggyá – ugyanekkor megkapta egyikét a legmagasabb kitüntetéseknek.

V.

Tisztársai eleinte nem vettek észre semmit: az a tónus, ami a tiszt fedezékben, elfoglalt városok szállásain, győzelmi banketteken uralkodott, nem volt alkalmas arra, hogy kiderüljön valakiről, kicsoda, milyen ember, mit tud, ki volt azelőtt. Mihelyt a múltból volt szó, városi életről, civilekről: Vaszilij hadnagy elhallgatott, de ez nem tűnt fel senkinek. Néha, mikor a civil életről kérdezett valamit, a kérdés oly hihetetlenül naiv volt, hogy azt hitték, tréfál, nem feleltek, kacagtak. Nem is erőltette hát: valami homályos, távoli kép alakult ki benne holmi ismeretlen világról, amit képeken látott, szavakból állított össze: furcsa világról, ahol különös, természetellenes törvények uralkodnak, falak és házak közt – ahol minden másképpen és fordítva van, mint a valóságban, ahol fegyver nélkül járnak, és mégse félnek semmitől, ahol nemcsak hogy nem jutalmazták meg, aki sok embert leölt, de még inkább megbüntetik. És mint ez ismeretlen földrészen születte, távoli jövevényeket, ismeretlen ország furcsa vadállatait, mint ahogy mi Afrika tarka küldöncét, a papagájt nézzük állatkertjeinkben – úgy nézte ő azt a néhány nőt, leányt, asszonyt, akivel elhagyott városok kocsmáiban, duhaj mulatságok mámorában találkoztak, s akiket fegyverrel az oldalán ölelt meg, ahogy bajtársaitól látta.

Gyakran volt szó a békéről, hogy ennek egyszer vége lesz: az ellenséggel barátkozni fogunk, úgy, mint ahogy mi most egymással. Eleinte zavarba jött ilyenkor: de később vígan mosolygott, ha ilyesmi szóba jött; elvégezte magában, hogy ez, hogy ilyeneket mondanak, valami társasjáték, mint a kártya meg a kabaré, amit egyszer rendeztek, és ahol a tiszt nők ruhába öltözve, mindenféle bolondságokat énekeltek össze.

Februárban megsebesült, fél évre szabadságolták, és Moszkvába küldték üdülni.

VI.

Feodorovna pár percig görbén, nevető szemmel nézett Andrej főhadnagyra, aztán szája elé tette kezét, és úgy kérdezte, elfojtott nevetéstől csukló hangon:

– Hát ez meg miféle volt?

Andrej lovagolva ült a széken, lovaglópalcájával a bársonyrojtokat veregette, és gonoszul nevetett.

– Láthatja. A hadsereg egyik legtöbbször kitüntetett tisztje, az én Vaszilij barátom. Jó, jó – csak nevesen – hiszen maga kacérkodott vele. Persze, megijedt a váratlan hatáson. Hja, ma chère, ez egyenes ember, egy katona, ez egyszerűen megfogja, ha valamit odatartanak elébe.

– Kolosszális!

– Mit akar? Huszonegy éves az egész kölkök. És csinos fiú. És tegnap először volt színházban.

– Azt mondta, hogy visszajön.

– Jó, ne nevesen már, Mása.

– De mikor olyan furcsán nézett! Mint egy örült! Hahaha!

– Hát akkor – fél tízkor, jó lesz? Magammal viszem a kulcsot. Isten vele.

– Isten vele, Andrej. Jaj, az oldalam!

*

– Szervusz Vaszilij! Hát te még itt ténferegsz? Nem jössz a kabaréba?

– Nem. Dolgom van.

– Ugyan! Mi dolgod van?

– Nem mondhatom meg.

Andrej gonoszul nevetett.

– Na, isten veled. Én elmék.

– Hová?

– A kabaréba. Onnan hazamegyek, holnap találkozhatunk megint.

– Jó lesz.

*

– Maga az?

Vaszilij olyan rekedt volt, hogy alig tudott beszélni.

– Én. Itt vagyok.

Az asszony megijedt.

– Maga... maga örült... Menjen most.

És hogy nem mozdult suttogta:

– Jöjjön tíz órakor vissza... Egyedül leszek.

És mikor a fiú eltűnt, vállat vont.

– Majd addig kitalálok valami...

*

A csengetés felsikoltott, hosszan, kábultan visszhangzott a sötét előszobában. Kétszer, háromszor, négyszer. Negyedóraig is eltartott, míg elhitte, hogy nem eresztik be. Lassan kifordult, tapogatva ment végig a sötét kerten. Mikor a kertajtót megfogta, a kilincsére fényreflex villant fel.

Megfordult, és az erkély függőnye előtt meglátta őket.

– Vaszilij... te vagy az... Hahó... Hát te itt vagy? Nem hallottuk a csengetést! Gyere vissza, csacsi!

Az asszonynak csak a nevetését lehetett hallani, amint a zsebkendőjébe fojtja. Hirtelen elhallgatott.

Vaszilij egy ugrással ott termett, fegyveréhez kapott – fülében ismeretlenül zúgott a hang, nem értette, azt hitte, németül szóltak. De mikor a fénysávba ért, egyszerre eleresztette a fegyvert.

Andrej főhadnagy állt előtte, két lépésnyire. Vállára dőlve az asszony. Andrej főhadnagy – abban a ruhában, amiben ő... nem ellenség... nem német sapkában... bajtárs... orosz katona... nem lehet... hiszen azt mondta... és mégis... de hát akkor...

*

– Hohó! Mi az?... Mi történt?... Vaszilij!... Hé... Lámpát...

De Vaszilij már nem felelt. A föben feküdt, egész teste rángatódzott és feje dadogva, hebegve egyenletesen reszketett.

Évek hosszú során át többféle diagnózis alakult ki; abban megegyeztek az orvosok, hogy az idegsokk ugyanolyan természetű volt, mintha gránát csapott volna le mellette. Az egyik elmélet, mely a páciens múltját is tekintetbe vette, úgy oldta meg a kérdést, hogy a régi állapot tért vissza, a három év előtti, öröklött imbecilitás – a másik lehetségesnek tartotta, hogy a hároméves harctéri szolgálat lappangó idegbaja tört ki, váratlanul, amint már sokszor előfordult.

H. G. Wells egyik regényében olvastam, hogy az óriás, géptestű marsbelieket, akik ki akarták pusztítani az emberiséget, egy ártatlan baktérium ölte meg, amit a mi szervezetünk fel se vesz, mert már hozzászokott. Vaszilij nem tudta meg soha, hogy agyát, mely agyúkbombóléséhez idomult, az első, ártatlan hazugság pattantotta meg, amivel életében találkozott.

AZ OLASZ FAGYLALTOS

I.

Tizenhárom évvel ezelőtt volt – világosan emlékszem rá, mert B.-t nagyon szerettem és becsültem is. Az eljövendő magyar muzsika egyik legnagyobb reménysége volt valóban, huszonhat évesen, tele tűzzel és kedéllyel és hittel. Szlavosan túl érzékeny lélek maga is, mint eszményképe a költészetben, Petőfi, akinek verseihez önálló zenekölteményeket írt.

Akkor délután is muzsikáról volt szó. Két héttel előbb mutatták be egy szvitjét – a siker felkorbácsoló hatása alatt elfojtott, régi tervek lángoltak fel benne. Az operáról beszélt, aminek körvonalai abban az időben alakultak ki ködös, hősi szólamokban, a hangokból szőtt lélek húrjain – a készülő nagy operáról, ami már éjjel-nappal ott zengett benne, mióta elhatározta, hogy megírja. Most már hitt benne, hitte, hogy nemcsak az ő életében, de a muzsika történetében is fordulópont lesz ez a munka.

Az Andrássy úton sétáltunk lefelé, észre se vettük, hogy a Ligetbe értünk. Alkonyodott, és a tavaszi égbolt vörhenyes kékje áttüzesedett az ő lelkesedésétől – a felhők mögül szikrázó paripák dobogtak elő, a Zenit és Nadír mint a Szférák zenéjének Szólama és Ellenszólama megnyílt a fülünknek, s a távoli harangszó annyi volt csak, mint árva timpano ebben az óriási zenekarban. Hangosan magyarázott, égő szemekkel, kipirultan – csapkodta a karjait, sétapálcájával dirigálta a készülő Nyitányt, ötféle hangszer szólamát dúdolván, énekelve, mennydörögve és furulyázva, egyszerre – az egész ember élt, lobogott, mint egy ég felé törő ária. Elragadtatva néztem és hallgattam. És ekkor egyszerre leeresztette a karjait, és elhallgatott és eltűnődött. Csodálkozva kérdeztem, mi ütött belé – kedvetlenül válaszolt, aztán percekig szótlánul mentünk.

– Magam sem tudom, mi az – mondta –, egyszerre olyan halálosan rosszkedvű lettem.

Abban az időben, az akkoriban feltűnő új, forradalmi tudományok lelkes híve voltam – a szigorúan egzakt lélekelemző módszer felfedezései erősen foglalkoztattak, magamon és másokon kísérletezve kerestem mindenben a tételek igazolását. Nógatni kezdtem, próbálja meg ellenőrizni a gondolat- és képzettársulás útját, mielőtt a rossz hangulat beállt, hogy megtaláljuk azt a képzetet, a fertőző anyagot, ami kiváltotta. Ímmel-ámmal engedelmeskedett. Kiderült, hogy semmi különös képzelet vagy emléke nem volt.

– Ki fogsz nevetni – mondta végre kitörve –, emlékszel arra a talján fagyaltosra, aki két perccel ezelőtt erre jött az ösvényen, a kocsiját tolva?

– Igen – mondtam elgondolkozva –, még félre is álltunk egy pillanatra, hogy elmehessen mellettünk.

– Nahát – mondta ő fanyar mosollyal –, abban a pillanatban lett ilyen nehéz a szívem. Nem emlékszem az arcára – nem is érdemes, jelentéktelen, érdektelen arc volt. De ahogy elment mellettem, mintha hátulról fejbe ütöttek volna, egyszerre elszállt belőlem minden kedv, ami pillanattal előbb rángatott...

Megrázta magát, végigsimította a homlokát.

– Eh... ostobaság!...

Magyarázni próbáltam neki, hogy véletlen nincsen. Ha ő úgy érzi, hogy ez a beteges levertség az olasz fagyaltossal kapcsolatban lett úrrá rajta, akkor ez azt jelenti, hogy az olasz fagyaltos hasonlított valakire, vagy emlékeztette valamire, akár személyesen, akár a helyzetnél fogva, ahogy meglátta. Ez a helyzet talán szerepet játszott az ő múltjában, hihetőleg még nagyon régen, a gyermekkorában, de tudattalanára vált, ahogy az új lélektan tanítja. Igyekeztek rájönni, milyen gyermekkori emlékét idézi fel szabadon ez a találkozás – ha rájön, azonnal el fog múlni a rossz hangulat.

Udvariasan végighallgatott, de nem látszott meg rajta, hogy meggyőztem. Ettől magam is kedvetlen lettem. Darabig még beszélgettünk, közönséges dolgokról, aztán elváltunk.

Akkor beszéltem vele utoljára. Egy hónap múlva kitört a világháború, és ő az első csapatokkal elment.

II.

Múlt nyáron Padovában, korán érkezve az állomásra, egy óráig kellett várnom. A közeli utcákon barangolva, betértem egy osteriába. Halat ettem, chiantit ittam rá, és unalmamban beszélgetni kezdtem a pincérrel, egy fekete szicíliai emberrel, aki valami oknál fogva emlékeztetett egy ismerősömrre. Rossz olaszságom sajátos karakterén hamar észrevette, hogy magyar vagyok, néhány magyar szót mondott, s efölött való meglepetésemre bőbeszédűen dicsekedni kezdett, hogy tizennégyben fél évig Pesten dolgozott, mint fagyaltárus. "Ujjé, a lizsében nagyszerű" – dalolta ragyogó arccal, és biztosított, hogy Pest nagyon szép város.

Aztán az élettörténetét adta elő. Öt évig volt katona, az Isonzónál is harcolt – hogy mikor? Tizenhét elején, pár hónapig. Madonna, bizony az pokol volt!

A léha újságíró-kíváncsiság piszkálni kezdett – meginterjúvolni egy "ismeretlen katonát", aki ellenünk harcolt a világháborúban. Néhány kérdést kockáztattam meg, köztük egy gyermekesen cinikusat.

– Mondja... ölt embert?

Vállat vont.

– Mi lövöldöztünk... hogy talált-e a golyóm, azt én nem tudhatom. Csak egy katonáról tudom biztosan, hogy én öltem meg. Véletlenül ott is maradtunk akkor, és nagyon sajnáltam szegényt.

– Hogy volt az?

– Kavernát csináltunk éccaka. Kilesték. A zöld parolis vadászok rajtunk ütöttek. Szétszaladtunk. Hajnalban, egy szikla mögött kuksolva, a tetőn távcsöves magyar tisztet vettem észre. A káplárom intett mögöttem. Belelöttem. Legurult, de függve maradt egy kiálló gyökéren. Másnap visszafoglaltuk az állást... ott nagy dolog volt az! Megtaláltuk a tiszt hulláját, leszedtük onnan. A kapszliját átadtam a szakaszparancsnoknak – őtőle hallottam, hogy híres zenész volt odahaza. Én kitüntetést kaptam. De sajnáltam szegényt, olyan kedves arca volt. Magam temettem el, keresztet is tettem a sírjára.

Mire a végére ért a történetnek, már tudtam, honnan ismerős nekem ez a volt fagyaltárus.

Elszoruló torokkal és ökölbe szoruló kezekkel kérdeztem meg tőle, nem emlékszik-e a nevére?

És a pincér hosszas gondolkodás után képtelenül torz módon ejtve, de felismerhetően nevezte meg B.-t, aki ezerkilencszáztizenhét elején esett el az Isonzónál.

BUXBAUMNÉ, A FA

I.

De nem halt bele: a golyót kiszedték a hasából, a spárgát szépen lecsavarták a nyakáról, mint egy spulniról, a villamos két centiméternyire megállt, és az utána ugró mentő még a levegőben kapta el, mint egy labdát. Az intézetben nagyon szépen viselte magát: nem csinált grimaszokat a rácsnál, nem erőszakoskodott a zuhany alatt, és csak egyszer makacskodott az orvossal, hogy adjon neki vattát, mert a tüdeje hozzádörgölődik a bordájához, és az neki fáj. Smirglit is kért, de erről nem mondta meg, hogy mire kell.

II.

A fát három hét múlva látta meg a reggeli séta közben. Eleinte nem törődött vele, negligálta, ajkát biggyesztette, nem ment oda, elfordult. Aztán egyszer véletlenül rálépett a fa egyik gyökerére.
– Pardon – mondta hidegen. – Nem vettem észre.

III.

Később megállt előtte, hátán keresztbefonta kezeit, és oldalról kicsit gúnyosan méregette.
– Szép fa – mondta az orvos, aki figyelte.
– Igen – mondta szárazon –, szép molett fa. Nagyon kedves. Tetszik önnek?
És ravaszul nevetett az orvosra.

IV.

– Csakugyan szép fa – mondta másnap.
Most már sokat volt lent. Járkált a kertben, visszanézett. Az orvosra komoran tekintett, egyszer hirtelen megkapta az egyik ágát a fának, magához húzta, és megcsókolta a végét. A fa szemérmesen és kacéran visszarántotta magát.

V.

Néhány napig nehezen aludt, reggel sápadt és zavaros volt, szemei karikásak. Néha éjjel leszökött a kertbe. Reggel fátyolos szemekkel nézte a fát, és titokzatosan mosolygott.
– Ó – mondta kötekedve –, ezek a bukjelgyökerek.
És mikor nem néztek oda, lihegve szorította magához a fát.

VI.

– Hamar lesz ősz az idén – mondta az orvos. – Máris hullanak a levelei.
Szúrósan nézett az orvosra.
– Igen – mondta nyomatékkal –, nagyon hamar hullanak. És nézze csak – a gyanta... nem jön a gyanta. Nagyon sajátságos... És az évgyűrűk a szeme alatt...
Néha hirtelen, s gyűlölettel nézett a kert sarkára, ahol egy másik, totyakos fa állott. Megsértődve fordult el tőle.
– Az is almafa – mondta az orvos.
– Tudom – felelte röviden. – Szegény öreg. Bánom is én. Mért nem vigyáz. Az ember vigyázzon a feleségére.
És hencegve, kötekedve és fütyürészve sétált el a másik fa előtt, rá se nézett, rálépett a gyökerére.

VII.

– Azt hiszem – mondta az orvos –, nemsokára lesz már rajta gyümölcs.
– Igen – mondta fölénnyel. – No és mit gondol?
– Hogyhogy mit gondolok?
– Mit gondol, fog hozzám hasonlítani?

– Az almafa gyümölcse az almához hasonlít – mondta oktatólag az orvos. – Ez almafa. Olyan, mint az a másik, a sarokban. Az is almafa.

Hangosan, gúnyosan nevetett.

– Az hiszi? Azért, mert az ott almafa, ennek is olyan lesz a gyümölcse, mint az alma. Na jó, majd meglátjuk.

VIII.

– Majd meglátjuk, kihez fog hasonlítani, doktor úr.

Ősz volt, és reggel homályos és nyirkos volt a kert.

– Készíttessen bölcsőt, doktor úr – mondta. Az hiszem, szükség lesz rá.

– Igen – mondta az orvos, és áttelefonált a D-osztályba, van-e ott hely, át kell majd szállítatnia valakit innen a C-osztályból.

IX.

Egy reggel hatkor ébredt az orvos, és ásítva eszébe jutott, hogy az almafán valószínűleg lesz már ehető gyümölcs, lemegy és megnézi.

Azonnal meglátta. A levelek közt lógott, kicsit összement, de már zöld volt. Csakugyan az ő betegéhez hasonlított.

Az orvos megcsóválta fejét és levágta. Aztán telefonált, hogy hozzanak bölcsőt, deszkából.

A FELESÉGEM SZIGORLATOZIK

Édes Málcsi néni,

a feleségem megkért, hogy írjak én ő helyette Málcsi néninek, mivel mostan nálunk nagy rendetlenség és baj van, mivel a Jolán most nem ér rá, a szigorlatok miatt. Örömmel értesítem Málcsi nénit, hogy június tizennyolcadikára tűzték ki a feleségem szigorlatát, és minden valószínűség szerint le fogja tenni, mert kórbonctanból ahhoz a tanárhoz került, akinek az előadásait hallgatta, ami – én nem értek hozzá, de ő mondja – nagy előny. A feleségem, szegény, egész nap élettant és bakteriológiát tanul, ami borzasztó nehéz dolog lehet; én múltkor egy kicsit belenéztem ezekbe a csúnya orvosi könyvekbe – de meg is fájdult a fejem, meg a gyomrom is émelyegni kezdett, különösen ahol azok a nehéz betegségek vannak –, de a feleségem kivette a kezemből, és megsimogatott, és azt mondta, hogy ne foglalkozzak ilyesmivel, aztán egy pár latin szót mondott, hogy ilyen betegséget lehet kapni, ha az ember foglalkozik ezekkel, mielőtt anatómiát tanult. Meg is kellett ígérnem, hogy az ő jó férje leszek, és nem csinálok rendetlenséget a könyvei között.

A feleségem igazán nagyon jó hozzám, és én igen hálás vagyok neki, és nem zaklatom őt a nyugtalanságommal, hiszen annyi tanulnivalója van! Most is itt ül a szobában, és én csak lábujjhegyen járok, hogy ne zavarjam. De hát az ilyen magamfajta tudatlan embernek, ugye, annyi mindenféle bolond gondolat megfordul a fejében, mikor úgy magára marad, és nem érti az életet. Tudom én, hogy Jolánnak igaza van, hogy ez az egész egy kis hisztériás neuraszténia, ami el fog múlni, ha okos leszek, és hallgatok rá, de sokszor azért nem tudok parancsolni a szívemnek. Az este

is, amikor Jolán fáradtan és kimerülten bejött a hálósobába, és kérdezte, hogy miért nem alszom még, egyszerre olyan nehéz lett a szívem, panaszkodni kezdtem, hogy senki sem gondol rám, és hogy úgy félek a sötétben, de Jolán olyan jóságosan, komolyan mosolygott a szemüvege mögött, ahogy csak ő tud, és megfogta a pulzusomat, és megkérdezte, hogy nem érzek-e fluktuáló nyomást a nervus simpaticus táján, aztán a mellemen is kopogtatott, és felírt valami jó kenőcsöt, amitől biztosan jobban leszek majd. Én nagyon boldog voltam, hogy ilyen jó hozzám, és meg akartam ölelni a derekát, de persze olyan buta és ügyetlen vagyok, éppen egy olyan helyen nyúltam hozzá, ahol úgy látszik nagyon veszélyes, mert az ő jóságos és komoly modorában elmagyarázta, hogy máskor vigyázzak, mert éppen azon a helyen a tüdőnyirokmirigyek kontaktusban vannak a hidrohelioglobinus... na, már elfelejtettem, pedig tízszer is elmondatta velem.

Aztán mégis kibékültünk, édes Málcsi néni, csak az a sok baktérium ne volna a világon, amik elkészerítik az egész életemet, tudniillik Jolán nagyon komolyan veszi a baktériumokat, és amiatt folytonosan dezinficiálni kell, ha meg akarom csókolni, vagy ilyesmi. Ő azt mondja, hogy ez egy egész egyszerű idioszinkrázia a részemről, hogy úgy félek attól a kis karbol-szublimáttól, amibe esténként be szokta mártani a fejemet nyakig, de hát én az én kis buta fejemmel nem tudom elmagyarázni neki, hogy aztán egész éjjel tele van a fülem meg az orrom ezzel a furcsa folyadékkal, biztosan kinevetne, ha panaszkodnék.

Nem is panaszodom, csak egy kicsit szomorúan gondolok a június hónap végére, amikor bizony nagyon egyedül leszek, mert Jolán akkor egész nap el lesz foglalva az egyetemen, a szigorlatok miatt. Az idő is olyan csúnya errefelé, folyton szitál az eső, és én az ablaknál ülök, és kibámulok, és mindenféle bolond gondolat között az jár a fejembe, hogy milyen jó és vigasztaló volna, ha abban az időben amikor Jolán szigorlatozik, volna itt valaki velem, egy szőszke csacsogó gyerek, egy kedves csöppség, aki itt ülne az ölemben, és néznénk ki az ablakon, és együtt várnánk a mamát. Csakhogy ez nem olyan egyszerű. Málcsi néni tudja, ugye, hogy a kis babát ennek a hónapnak az elejére vártuk, Jolán mondta is, hogy ötödike felé meglesz, és le is feküdt pontosan, bár panaszkodott, hogy sok más dolga volna. Mondom, lefeküdt, és körülvette magát sok szülészeti szakmunkával, és folyton azokat tanulmányozta éjjel-nappal, hogy el ne tévessze, de aztán mégse lett semmi a dologból, a Jolán nagyon csóválta a fejét, és végre megunta és felkelt. Később aztán rájöttünk, hogy nem ő volt a hibás, hanem az egyik szülészeti szakkönyvben a sajtóhibák miatt rosszul volt leírva, hogy hogyan kell gyermeket szülni, és ő ahhoz igazodott, és így nem sikerült a dolog.

Jolán azt mondja, hogy az orvostudomány valamikor odáig viheti, hogy a férfiak is tudna majd gyermeket szülni. Istenem, miért nem élek én abban a gyönyörű korban.

Most sietek feltenni a teát. Málcsi néninek kezeit csókoljuk.

VIZSGÁLAT

BETEG. Tudniillik arról van szó...

DR. MODERN. Hogy miről van szó, azt most még nem lehet tudni.

BETEG. ...nekem itt a mejemben...

DR. MODERN. Mejjemben, gyomromban, lépemben, az semmi. Így nem lehet diagnózist csinálni. Erélyesen. Totális vizsgálatnak fogom alávetni. Addig nem lehet gyógyításról beszélni.

BETEG hápop. Tudniillik...

DR. MODERN erélyesen. A szubjektív panaszok nem világítanak meg semmit. Át kell vizsgálni alaposan a szerveket. Magának szerencséje van, hogy Európa egyik legmodernebbül felszerelt klinikájára került, ahol egyesítve megtalálja a legújabb műszereket. János!

Három szolga lép be, megragadják, és meztelenre vetkőztetik a beteget.

BETEG. Azaz, hogy bocsánatot kérek...

DR. MODERN. Most ne beszéljen, mert a légzőszervek vizsgálata következik. János: a capillációs villanyakkumulátort!

Villámlás, mennydörgés. A szoba elsötétül, majd vakító kék fény lobban fel. A fal kinyílik és egy bonyolult gépezet fordul ki dörögve a középre. Piskóta alakú ágyféle, forgatható gőzdugattyúval, kétoldalt üveghengerek, felül szivattyú, alul regulátor, elől táviró-készülék, hátul Telefon Hírmondó. Az egész kísértetiesen zúg és reszel.

BETEG sápadtan. Jézus Mária...

DR. MODERN. Üljön ide...

BETEG rémülten. Erre a három szögre?

DR. MODERN. Ne beszéljen, csak üljön rá, az acélszögek a test súlya alatt benyomulnak, és felhajtják a kémcsövekét a forrasztó készülékbe. Üljön le.

BETEG leül. Abban a pillanatban az ágy háromrét hajlik, két kampó megragadja a beteg két lábát, és felemeli a plafon felé, a hasát lenyomja egy szelep, és a fejét lefelé kifordítja valami. Szája fölé egy hosszú üvegcső ereszkedik, végén kétméteres kaucsukcsővel, amiben sziszegve duruzsol valami rémes szagú folyadék. Jajajaj, segítség...

DR. MODERN. Ne ordítson... Nyissa ki a száját... gyorsan, mert a protoplazma befolyik a tüdejébe, és cianózist kap...

BETEG rémülten kitátja a száját. Abban a pillanatban a kaucsuktű benyomul az orrába, és egy kis üveglámpa pedig a torkán keresztül átszalad az orrüregbe, és bekapcsolódik a kaucsukcsőbe. A villanylámpa bent, a gége fenekén, kigyúl. Hörög.

DR. MODERN a cső nyílásán keresztül, ami a beteg torkában van, négy méter finom acéldrótot dug be, aminek a végén horgocskák vannak. Az egészet mászlira köti, aztán távcsövet vesz elő, homlokára égő magnéziumos lámpát erősít, kis acéllétrát vesz elő, beengedi a beteg orrlyukába, és valami piros folyadékot csöpögtet a talpára. A beteg hörög. Csönd! Tartsa a lábát egyenesen, a tüdejét szorítsa fel, a gégeporcot nyomja vissza a mandulákra, az Eustach-féle csövet a füljáratnál fogja be, mert különben nem látok be a bárzsingba!

BETEG szeretné megkérdezni, hol van a füljárat, de nem tud mozdulni.

DR. MODERN óvatosan kihúzza a drótokat, kiveszi a létrát, a kanalakat visszadugja, és eloltja a lámpákat. Hát, kedves barátom a tüdejének és gégéjének semmi baja. Mehetünk tovább. Álljon fel!

Két szolga lekapcsolja a félig ájult beteget a székről. A tüdővizsgáló gép kigurul.

DR. MODERN. Következik a gyomorvizsgálat. János! Villámlás, mennydörgés. A plafon kettéválk, és hosszú gumicsövek ereszkednek le. A földből villamosszék emelkedik ki. Üljön le! BETEG leroskad a székbe. Abban a pillanatban két kampó szétfeszíti a száját, és összeszorítja az orrát.

DR. MODERN. Fülen át lélegzeni. Fülen át lélegzeni! Két gumicsövet leereszt a beteg gyomrába, aki öklendezni kezd. Ahá! Jön már a jó kis gyomorsav! Lehet analizálni! A csöveken át kicsurgó folyadékot beereszti egy bonyolult retortába, amibe különböző folyadékokat önt.

BETEG. Ö... ö... ö...

DR. MODERN számol. Két rész klórsavas káli... négy százalék sósav... az annyi mint... huszonnyolc... megveregeti a beteg hasát. Maga egy boldog ember, barátom, pont huszonnyolc százalék sósava van... kutya baja a gyomrának... Mehetünk a szívre... János! A Röntgeninkvizítort!

A szoba elsötétül. Túlvilági kék fény, kísérteties zúgás. A beteget megragadja egy acélkéz, és felemeli a levegőbe, két karját kifeszítve. Előtte sebesen forgó acélkorongon lila villámok sisteregnek. Föld alatti moraj. A sötétből egyszerre rémes, vigyorgó csontkoponya közeledik, vigyorgó fogakkal. Szemben, egy higanytükörben felemelt karokkal bólogat egy élő csontváz, üres szemgolyóit forgatva és fogait csattogtatva.

BETEG zokogva. Isten legyen kegyelmes, bűnös lelkemnek! Elájul.

DR. MODERN a sötétből, diadalmas hangon. No látja, barátom – csak a totális vizsgálatnak van teteje! Magának kutyabaja, semmi elváltozás nincs. Csak a szívidegek vannak meglazulva. Egy kis billentyű-neurózis az egész – magának nem szabad sok feketét inni, sok szivart színi –, és ami a fő: tartózkodnia kell minden izgalomtól! A legkisebb izgalom végzetessé válhat!

SOK A HALLGATÓ

Fájtak a beleim, és fájt a mellem belül, mit tegyek? Gondoltam, elmegyek a belgyógyászati klinikára, megkérdezem, mi bajom van.

A klinika bejárata előtt nyüzsgő tömeg feketéllett. Kérdésemre, hogy kik azok, egy szakállas aggastyán választolt, mondván, hogy ők orvostanhallgatók, akik az indexüket akarják aláíratni. Ázalag dr. egyetemi tanárral, és hogy reggel öt óra óta állanak itten. Be akartam hatolni az épületbe, és kétségbeesetten furakodtam, gyömrődtem és gyömöszöltem, rugdalóztam – az ember mit meg nem tesz az egészsége kedvéért –, de a hallgatók határozott előnyben voltak, többnyire másod- és harmadévesek lévén, a tájékoztatás és élettan fölényes ismeretével nálam pontosabban tudták, hogy a gyomornak melyik részébe kell rúgni, hogy nagyon fájjon.

Mire a folyosóra értem, megállapíthattam, hogy nekem tulajdonképpen nem is a belgyógyászaton van dolgom, hanem a sebészen, hiszen tele vagyok daganatokkal. De ha már itt voltam, megkérdeztem egy ápolót, hogy merre kell bemenni a tanárhoz. Kérdésemre az ápoló az indexemet kérte, és nem akarta elhinni, hogy nincsen. Azt mondta: jó, látott ő már olyat, hogy be akartak csúszni ezek a szemérmetlen hallgatók. Mikor végre mégis meggyőztem, hogy beteg vagyok, nagyon udvarias lett, és bevezetett a tanterem előszobájába. Ő maga bement a tanárhoz. Az ajtón keresztül hallottam a tanár bizalmatlan hangját:

– Biztos, hogy nem hallgató?

– Nem nagyságos uram – mondta az ápoló –, beteg, egy valóságos beteg.

– Hát akkor vigye be a katedrára, és ültesse le – mondta a tanár örömtől reszkető hangon.

Három ápoló jött ki, nekem estek, és összekötöztek. Azután bevittek egy tanterembe, ahol mintegy kilencszáz hallgató ült – én csak kilencszázat láttam, de mondják, hogy tulajdonképpen ezernyolcszáz volt ottan, csak hogy az egyik fele a másik feje mögött foglalt helyet. Mikor behoztak, a hallgatók hangos ordításba törtek ki, és fogcsattogtatva a katedra felé nyomultak. De az ápolók viaszosították a tömeget; az egyik közbe a fülembe súgta, hogy már nagyon régen nem láttak beteget, mert ebben az évben minden betegre négyszáz orvostanhallgató jut, úgyhogy a tanárok a színészegyesületet kérték fel, szállítana néhány ügyes színészt, akik jól tudnak betegségeket ábrázolni, hogy a tanítás folytonossága meg ne akadjon.

E percben lépett be a tanár.

A hallgatók hangos üvöltésbe törtek ki, és indexeiket lobogtatták.

– Aláírni, aláírni! – ez volt, amit utoljára hallottam, azután megállapítottam, hogy nekem tulajdonképpen nem is a sebészen, hanem a fülgyógyászon volna dolgom, mert megsiketültem.

– Ki vizsgálja ma? – kérdezte szigorúan a tanár.

Ötven hallgató ugrott fel, és megrohanták a katedrát, indexet lobogtatva.

– Csend! – mondta szigorúan a tanár – Majd meglátjuk, tud-e felelni is úgy a kollokváló, mint ahogy zajongani tud. Neveletlen népség! Beteg, nyissa ki a száját.

Ijedten engedelmeskedtem.

– Nos – mondta a tanár –, mi baja van ennek a betegnek?

Harminc vizsgáló rohant a szájamnak, hogy megnézzék a nyelvemet.

Hosszas verekedés után végre egy szőke, izmos hallgató jött be elsőnek, aki ötletesen nyakig bedugta fejét a torkomba, hogy először vizsgálhasson.

– Torokfájása van – mondta aztán a tanárnak. – Tessék aláírni az indexemet.

De a tanár gúnyosan nevetett.

– Majd, ha meg tudja mutatni, hogyan kell gyógyítani a beteget.

A hallgató megvakarta a fejét, aztán megvakarta az én fejemet. Aztán egy pohár benzint öntött a szájamba, és kérdőleg nézett a tanárra, hogy jó lesz-e? De a tanár pokoli gúnnyal rázta a fejét, nem segített a felelőnek. Mandula, mandula – sügtak hátul a kollégák, mire a hallgató megfogta a manduláimat és kiszedte, közben kérdőleg nézett a tanárra, aki azonban erre is a fejét rázta. Erre a hallgató dühösen nekem jött, és felvágta a torkomat, aztán a tanárra nézett – na, így jó lesz? De a tanár megint a fejét rázta és végre megszólalt.

– Nem jó. Nem készült. Nem tud semmit. Mars helyre. Pollák, mondja meg maga: mire van szüksége a betegnek?

– Brómra – mondta Pollák.

– Nem jó. Szecsák!

– Császármetszésre.

– Nem jó. Egyikük se készült. Nem tudnak semmit. A betegnek feltétlen nyugalomra van szüksége. Amire ezek után számíthattam is: örök nyugalomra. Úgy ahogy voltam, bevíttek a bonctanterembe. Mellettem egy másik hulla feküdt, aki vigyorogva intett a szemével, és odasúgott, hogy ne szóljak senkinek, ő nem is hulla, hanem orvostanhallgató és az indexét akarja aláírni, de csak így tudott bejutni a tanterembe. Előre mulatott rajta, hogy meg lesz lepődve a tanár, mikor bele akar majd vágni, mire ő felegyenesedik, és előmutatja az indexet.

A HÜTELEN

Ma, mondta magában a fiatal orvos. Ma délután.

Ünnepélyes áhítat töltötte el a szívét. Korán reggel volt még, a villamosok hangosan csilingeltek. De nem ült a villamosra, pedig az intézet közel volt: fiákerbe ült, hátradőlt az ülésen, és átadta magát örömének. Ma délután öt felé elmegy a leányhoz – végre, végre! Elnyomta magában a nyugtalanságot – mert volt valami nyugtalanság, az bizonyos, a diadala nem volt teljes. Margit olyan különös és szomorú volt, mikor ezt a találkozást megbeszélték – és a fiatal orvos azt is tudta, hogy ma lesz az esküvője annak az embernek, akit a lány szeretett. Három évig vágyott rá, gyötrelmesen, méltatlan kínok között, és három évig éppoly kevésbé látta, hogy a lány szereti őt, mint ebben a pillanatban, amikor kapzsi mámorral gondolt rá, hogy mégis megcsókolja, összeszorítja, belemarkol a derekába, akár szereti, akár nem. A lány majdnem nyíltan megmondta neki, hogy az ő kívánságának enged – mindegy, az a fő, hogy engedett. A többi majd meglátjuk. Megcsókolhat, mondta, tehet velem, amit akar, holnap. Jól ismerte, tudta, hogy megtartja a szavát. A hároméves görcs feloldódni készült – a fiatal orvos, akit érthetetlen és ismeretlen vágy kergetett ehhez az egyetlen nőhöz, úgy lélegzett fel ezen a napon, mintha először használná a tüdejét.

Az intézetben várnia kellett, a szolga nem jött még be, pedig annál voltak a kulcsok. Az igazgató leizent, hogy Kulcsár doktor urat átkérték a sebészeti klinikára, nagyon kéreti a doktor urat, csináljon meg délelőtt öt kórbonctani jelentést, legalább ennyit, egyedül, mert a cellák túl vannak zsúfolva, ma megint három érkezett. A fiatal orvos letette a kabátját, gumikesztyűt húzott, a hosszú, fehér lebernyeget már a gumikesztyűvel kapcsolta be, nyaknál. Végre jött a szolga, jókedvűen köszönt, hangosan csörgette a kulcsokat.

– Na, egyedül vagyunk, János – tréfálkozott az orvos –, Kulcsár doktor nem jött be. Nem keresett senki?

– Nem bizony, nagyságos úr. Hallgatók voltak itt délután, meg egy pár kíváncsi.

– Nyissa ki az ajtót, János, megnézem, hogy állunk. Hányan leszünk odalent?

– Hát velünk együtt tizenketten, doktor úr. De bizony kellene a hely: vannak már ötnaposak a jég közt, az a lakatos, a Bloch, akit Budán fogtak ki, már hatodik napja fekszik... Bizony, tessék már jelentést tenni, hogy kellenének még fülkék, ötöt most is le kellett fektessenek a csupasz földre. Nem mintha attól félnék, hogy hideglelést kapnak, könyörgöm, de egy-két napig mindenkire ráfér a jég, mielőtt a macerálóba kerülnek, mert akkor aztán hiába preparálják, ha már egyszer...

Tizenkét lépcsőt lépkedtek lefelé; a hűvös, nyirkos pincéből egy poshadt éjszaka kipállott levegője csapott feléjük. János meggyújtotta a gázt: sercege szisszent fel a láng a nedves sötétségben. A bádögajtó kicsapódott: a vaksötét pince folyosója üresen kondult meg. János újból gázt gyújtott. Vigyázva lépkedtek: elől az orvos.

A falon, egyenlő távolságban, fekete négyszögek, fogóval. Az első négyszög előtt megállt az orvos.

– Itt... ha jól emlékszem... az a megégett...

– Mindjárt megnézem.

János megfogta a fogót, és kihúzta a ládát a fülkéből. Alaktalan emberi alak hevert a fülkében, behunyt szemmel, mosolyra torzult arccal. Kezét szőrös mellére helyezte, lába be volt csavargatva.

– Igen, ez az. Tolja be, János.

A láda puffanva szaladt be a fülke homályába.

– Igen – beszélt tovább János –, ez a hat fülke, mind tele van.

– Hát a szegény földönlakók?

– Erre tessék.

A folyosó szögbe fordult: a fordulón túl megint süket sötétség. A szolga újabb gázt gyújtott.

Kicsiny, szoba nagyságú helyiség ködlik fel homályosan a fényben, csupasz falakkal: a csatornacsövek hideget izzadva szaladnak le, két bolthajtás közt, a pusztá földbe. János a helyiség egyik falához megy és lehajol.

– Itt lá, mind az öt.

Lent a földön, fejjel a falhoz támasztva, lábbal kifelé, öt meztelen emberi test. János, aki rendes ember, és van érzéke a szimmetriához, egyenlő távolságba fektette mind az ötöt: a fejek egy vonalban simulnak a falhoz. Arról persze nem tehet János, hogy a természet nem olyan rendes, mint ő, és a lábak szeszélyes, egyenlőtlen hosszúságban úgy következnek egymás után, mint az orgonasíp. A cédulákat viszont János rakta fel a bokákra, cukorspárgával, azok megint egyformák. Legelől egy tizenkét-tizenhárom éves kisfiú fekszik, haptákban: sovány kis karjai derekához simulnak. Kifordult, fehér szemecskéi gyanakodva kancsalítanak fölfelé. Sárga ínye kikandikál a fehér ajkak közül: az egész arc mintha mondani akarna valamit, valami nagyon fontosat, egy különös és érthetetlen élményt, amin az imént ment keresztül, és ami nagyon meglepte. János felemeli azt a lábát, amelyiken a cédula fityeg, és szakértelemmel vizsgálja.

– Csak hat órája van itt. Még merev, tessék nézni.

És visszajevi a lábát, mely egyenesen hull a földre, nem hajlik be térdben.

– Jól van. Hát ezzel a bácsival mit történt?

A kisfiú mellett értelmes, öreg ember fekszik. Iparos lehet vagy munkás, a durva származású, közönséges fajtájú emberekre jellemzően üt el fejének és kezeinek színe a test színétől. Ráncos,

vörössárga arcából a fehér sörtek kérkedve meredeznek: az összeborzolt szakáll és bajusz szörpamatában a száj egy fekete és mély lyuk.

– Ez meg itten egy fiatal leány, ma éjszaka hozták be, de nem tudják kicsoda. A szigeten találták, szívébe lőtt: jó ruhába volt, eleinte nem akarták idehozni, de semmi útbaigazítást nem találtak, hogy miféle lehet. Levelet hagyott, hogy aszongya, nem akar élni és kéri, hogy hozzák őt azonnal ide. Az a furcsa, hogy pontosan megírta, hogy ide, ebbe az intézetbe hozzák, és tegyék őt le a pincébe, hogy reggelre ott találja, aki keresi... még az utcát is megírta. Szegény, bolond lány, amolyan lehet.

II.

A fiatal orvos lassan felment az első emeletre, ahol a külön bonctermekek vannak. Kinyitotta az ajtót: a piskóta alakú boncasztalt szép tisztán, már a szoba közepére gurították. Nyugodtan tett-vett, mint az alvajáró. Mintha idegen ember beszélne, úgy hallotta a saját hangját, mikor leszólt a szolgának:

– Azt a fiatal leányt hozzák fel először, János.

Ketten behozták és óvatosan ráemelték az asztalra. Barna haját lelógatták az asztal végén.

– Most menjenek ki.

Bezárta az ajtót, lehúzta a kesztyűt, és még egyszer, gondosan megmosta a kezét. A lancettákat, fogókat odakészítette az asztal mellé. Az ablakon erősen sütött be a nap: odament és leeresztette a redőnyt. Lassan felhúzta megint a kesztyűket. Most habozott egy percig. Aztán két lépést tett az asztal felé, előrenyújtott nyakkal, mint egy kíváncsi, ijedt kisfiú, aki életében először lát hullát. Végre kinyújtott karral, gyengéden, megsimogatta a leány homlokát. A szemek szépen be voltak csukva. A száj összeszorítva.

– Margit – mondta, hogy élvezze azt a borzasztó csendet, ami e szó után következett.

Aztán gonoszul, kegyetlenül elmosolyodott: elővette zsebtükrét, és úgy, ezzel a gonosz, dühös nevetéssel az arcán, nézte magát sokáig.

– Hát most mit csináljak veled? – mondta aztán hangosan. – Megcsaltál.

Sziszegett a dühtől, amely csaknem megfojtotta.

– Hm. Úgy. Igen. Hát nem várhatott, nagysád, délutánig. Inkább a halált... Az az ostoba fickó... hm, persze. Hogy egy percre az esküvőjén... az megérte kegyednek. Az én három évem, az én vágyakozásom... az meg annyit se ért meg, hogy délutánig... csak éppen délutánig...

Először a szívnél szúrt be. Lassan vágta fel a mellkast, a fogóval szétfeszítette a bordákat. Az izmok síkosan váltak el egymástól.

– Látod? A szép melled... te elbizakodott, te ostoba... látod? ide nézz!... Ilyen belül... Ezt sajnáltad tőlem... Nézd... a szép fehér nyakad... mert kíváncsi voltál rá... nézd...

Végighasította a nyakat.

– Nézd, te gyáva... te ostoba, ostoba asszony...

Kalapáccsal bontotta fel a koponyát. Gumikesztyűs kezével belenyúlt a rengő velőbe.

– Nézd... nézd... ez az igazi meztelenséged... nem az a másik... az a hazug... amire vágytam... A halállal akartál fölénybe kerülni... fölöttem, aki ismerem az ostoba, értéktelen halált... és akit az élet egyszerű misztikuma tudott csak elbűvölni... az életé, amit nem ismertem... az élet rejtelmes, örök titka... Te ostoba asszony... A halálban akartad nekem adni magad... de nem kellesz... undorodom tőled... elmúlt a varázs... kiábrándultam...

És dühében sírt, és a könnyei belefolytak az asszony nyitott, meztelen és rút szívébe.

- Pardon. Uraságot most érkezett?
 - Most. Brr.
 - Kicsit hideg eleinte, mi? Hja, az ember hozzászokik. A fejére is raktak jeget?
 - Raktak. Brr.
 - Persze, persze. Az nagyon jó. És persze egészen betolták, mi? Hányas szám uraságod?
 - Hányas szám?
 - Hát nem nézte meg, hiszen a lábára kötözték egy cédulát a számmal és a névvel, ha van. Nekem csak számom van, nevem nincs. Még nem agnoszkáltak. Nem szűk magának ez a cella?
 - Nem.
 - Nekem igen, mert fel vagyok puffadva. Négy nap múlva halásztak csak ki. Nem baj, csak a szemem zseníroz, belefolyt a szájamba. Magának még van szeme?
 - Az egyik. A másikat kivitte a golyó. Ott ment ki.
 - Revolverrel tetszett...?
 - Pisztollyal.
 - Az jó. Eleinte én is úgy akartam, de aztán nem tudtam pénzt kapni rá. Nekem soká tartott, de tetszik tudni, a biztos, az biztos.
 - Honnan tetszett...?
 - A vasúti hídról. Tetszik tudni, négy nap múlva tudtam csak feljönni. Utálatos lesz az embernek a tüdeje. Pardon, zöldül már a maga hasa?
 - Még nem. Hát zöld lesz?
 - Ojjé, látná az enyémet. Szép, világoszöld, egész a köldökömig. Úgy örülök, nemsokára zöld leszek. Csak a hájam szép kék. Most már rendesen megy minden a boncolásig, csak már túl lennék rajta. Szrr. Szrr.
 - Mit csinál?
 - Semmit, a víz szőrösög bennem; na tessék, most a másik szemem is kifolyt. Sajnálom. Másképp egészen szabályszerű vagyok, mondta a doktor úr. Igaz is, mondja csak: szőke volt?
 - Nem, barna. És az öné?
 - Az enyém is.
 - Hogy hívták?
 - Pötty Pepinek hívták.
 - Így. Úúúgy. Hát hiszen akkor maga a Freinreisz Zoltán.
 - Na hát?
 - És én számár, azt hittem, magához megy feleségül.
 - Hát, maga a Nebbich Lajos? Én azt hittem, a magáé lesz. Hát akkor kellett nekem beugrani a Vasútiról?
 - És kellett nekem kiadni a pénzt arra a pisztolyra? Örület.
 - Hiszen akkor hozzám jött volna! Ha én ezt tudom, hogy nem magához akar menni, és hogy maga beugrik a Vasútiról... De nekem azt mondta, máshoz megy, és én tudtam, hogy az csak maga lehet...
 - És ha én tudom, hogy maga pisztolyokat vásárol és hogy nem akar magához menni... De nekem azt mondta, máshoz megy, és én tudtam, hogy az mag a...
 - És ezért oszlunk mi itt ketten? Hát kihez ment akkor a Pötty Pepi?
- (Egy úr a harmadik cellából)
- Hozzám.

A SZERELEM AZ ÉLET ILLATOS VIRÁGA, MELY MINT EGY KIFESLETT BIMBÓ

máj. 1.

Azt hiszem, az én szomorú és reménytelen életembe ragyogó sugár szökött be. Ma egy nővel ismerkedtem meg – mély, rejtelmes szemek, csodálatos száj, valami valószerűtlen természet. Azt hiszem, szerelmes vagyok.

máj. 5.

Sokat sétálok most kint a ligetben, ülök a fűbe, virágot szedek és szívom az illatokat. Egy különös és meglepő dolgot gondoltam, azt gondoltam, hogy a nő, az egy olyan, mint egy virág. Hogy van az, hogy ezt önök még nem vették észre? A szerelem az élet illatos virága, mely mint egy kifeslett bimbó.

jún. 1.

Beszéltem vele. Szeret, szeret! Mámoros vagyok és örült: ő olyan, mint egy virág – a kezét csókoltam meg és a kezének olyan szaga volt, esküszöm, olyan szaga volt, mint egy gyöngyvirágnak. Egy harmatos, illatos gyöngyvirágot szeretek.

jún. 30.

Én szeretem őt, illatos, mámoros szerelemmel: az ég oly kék, a madarak csicseregnek: ó, gyönyörű az élet. És ő is szeret, szeret, szeret! Ó, szerelem! ó, virágok!

júl. 4.

Megcsókoltam. A száját csókoltam meg: azt hittem, elmúlok és meghalok és gyönyörbe fúlok azonnal: olyan érzésem volt, mintha egy virágot törnék szét – ő olyan illatos és rettenetes. Nem is értem, durva és földies kezeimmel, hogy merek hozzányúlni ehhez a túlfinomult lélekhez. Ez tegnap történt, ma ismét láttam őt, egy idősebb tisztas férfival ment, mint később hallottam tőle, idősebb barátja, kit sokra becsül. Én is becsülöm a derék, komoly férfiút. Az élet csodálatosan szép.

júl. 29.

Az ő közelsége mindent átszellemültté és virágszerűvé tesz. Még engem is, a boldog és mámoros embert, kit ez a harmatos jelenség szeret, szeret, szeret. Ma észrevettem, hogy mellemen valóságos kis bimbók pattannak ki: olyanok, mint egy gyöngyvirágnak vagy egy rózsának a bimbója.

aug. 1.

A homlokomon is pattannak bimbók.

aug. 11.

Ma egy kicsit szédültem: a bimbók mindig nagyobbak lesznek.

aug. 23.

Nem tudok jól írni, reszketnek a kezeim.

szept. 8.

Olyan szép színes mostanában a testem: a lábam egészen kék, a mellem tele van piros és fekete foltokkal, a fejem artisztikusan alakult, tudniillik mert már az építőművészetben sem szeretik a szimmetriát.

szept. 11.

De furcsa volt, ma egészen megpuhult a bal kezem.

szept. 30.

De furcsa, ma megrepedt a jobb lábam.

okt. 6.

Jaj, de furcsa, ma leesett a bal kezem, ami múltkor olyan puha lett.

okt. 31.

Ejnye, csak nem vagyok én beteg?

nov. 7.

Ma temettek el. Nagyon szép, testhezálló koporsót kaptam. Kicsit nehezen lehetett betenni engemet, mivel több darabban voltam, a fejem például folyékony állapotban volt. A temetésemre nem jött el, bizonyosan nem bírta volna ki gyöngye teste a nagy fájdalmat.

nov. 19.

Egy nagyon kedves kis kukac van itten, ma megsimogatta a fülemet és csiklandozott. Meg akartam fogni, de ellökött, azt mondta, nincs jó szagom. Milyen kacérok ezek a kukacok.

dec. 4.

A kukacnak egészen olyan arca van. A kukac oly szép. De nem akar beszélni velem. Azt mondja, használjak valamit, mert így még neki is rossz szagú vagyok.

dec. 24.

Ma a nő kint járt a temetőben. El is ment a helyem mellett azzal az idősebb úrral. Annak is olyan már a feje. Kértem tőle egy kis gyöngyvirág-parfümöt, hogy tesse a kukacnak, de úgy látszik, nem hallotta.

FOGYÓKÚRA

Szép kedvesemmel meglátogattam a művészet csarnokait, s Rubens remekét mutattam néki, mondván, ó nézd a múltak ködén átszillanó Eszményt, mely halhatatlanná teszi egy pillanat elsuhanó mámorát, ó nézd e nőt, kit kedvese szorít, míg szemében az élet ragyogása tündököl, ó érzed e Művészet örök suhogását: – és kedvesem meghatva felelt: Igen, nagyon jól meg van festve ez a nő, ugye ezek nem hordtak mідert abban az időben? Látod, kérlek, az embernek nem szabad sok tésztát enni, hanem inkább főzelékeket, mert tésztától így elhízik. Nem eszem többé tésztát. Szép kedvesemmel Thália templomában rajongtunk Shakespeare lángelméjének tűzében, és megdermedve a szavak mögött fenyegető szimbólumok mélységétől, bámultuk Duse csodálatos zsenijét, mellyel éteri magasságba emelte Macbeth tragikumát, s mikor az ábrázolás papnője a háttér enyhe homályából halkan lépett elő, még ajkán remegve a csodálatos ígék, hogy szinte emberfölöttinek látszott, mintha nem is a földön, hanem felhőkön lépdelve súlytalan szellemtestével – végre megszólalt szép kedvesem, akit velem együtt hipnotizált e látomás, és szólt remegő hangon: Látod, kérlek, erről a Duséről hallottam, hogy sóskať eszik csak, mogyoróval, szaft nélkül, skurcban azért keskeny, de a lábai vastagok, meg fogom rendelni azt a hagymakonzervet, négy hónapig. Húst nem eszem.

Szép kedvesemmel elmentem az állatkertbe, és a világ csodálatos faunáját magyaráztam, s mondtam, mily csodálatos e kerek föld, ezer szépségeivel pompázó rengetegek árnyában, vadállatok ezreivel, s mily csodálatos, hogy a kultúra s értelem lángszövétnéke mellett az Ember megtette amaz utat a Földön, a fenevadtól egy Goethéig – és szép kedvesem sokáig, elmélyedve gondolkodott ezen s gondolkodva mondta: Igen, és hogy van az, kérlek, hogy ezek a majmok például ilyen karcsúak maradtak, ezek biztosan nem esznek kenyeret a levesthúshoz, mint a Cranachné, aki öt kilót fogyott a múlt héten, mert citromsavat evett, és milyen hasa volt, ami egészen lement. Kenyeret se fogok enni, főzeléket se fogok enni most négy hétig.

Szép kedvesemmel ott ültem merengve a romok alatt, a pázsiton. Fejünk fölött a fülemüle csattogott, és a fűben tücskök ciripeltek, s míg ezüstös árnyékok suhantak a csillagos égen, megjelent a félhold szende hajója fejünk felett, s szerelemmel és bűbájjal telt el a tájék, s én könnyekkel szememben szóltam: Nézd, nézd a csillagos harangot fejünk felett, s a csillagokat, mindegyik egy-egy világ, és mindegyiken szeretnek, zokognak és szenvednek, s mindenütt vannak boldogok is, ó nézd a csillagokat s a fogyó hold aranyát – és kedvesem végre megértett engem, s keblemre hajtva fejét, mély sóhaj tört ki szívéből, s suttogva kérde: Ó, mondd, milyen kúrát használ a fogyó hold, hogy így lefogyott; nem eszem ezentúl borsót se három hétig.

Szép kedvesem kijött síromra, és sírva idézett fel a mélyből, és én meg is jelentem neki, csontváz alakban, fehér lepedőben, és szóltam: Ó, nő, ha te meg tudnál érteni, lejönnél velem a föld alá, hogy egyesüljünk a másvilágon – és kedvesem extázisban szólt hozzám: Mondd, kérlek, hogy fogytál le ennyire? – és én szóltam: A haláltól – és ő szólt rajongva: – Veled megyek! Veled megyek! A halál mégis a legjobb fogyókúra – és velem jött.

TESTI SZÉPSÉG

Halálom után két nappal idézést kaptam, hogy jelenjek meg a Másvilági Mennysországiegészítő Parancsnokság irodájában. Ott beosztottak valahová, ahol többedmagammal vártam, hogy átdeportáljanak a Marsba vagy akármerre, a IV-ik, bővített dimenzióba. Nagyon untam magam. Ötödnap találkoztam Dezső barátommal, akit szintén ide osztottak.

– Hogy vagy – kérdeztem –, soká maradsz itt?

– Tudom is én. Nagyon unom magam. Tudod, az ember a másvilágon ellustul. Sürgős dolog nincsen, az ember mindenre ráér – telik az örökkévalóságból. Téged is örökkévalóságfogytiglan hívtak be?

– Engem is. Mindig ilyen unalmas itt?

– Igen, kérlek, és az ember elveszti minden kedvét. Tegnapelőtt például eszembe jutott, hogy nekem egy komissióm van. Még a behívásom előtt megígértem valakinek, egy hölgynek, hogy halálom után két nappal, éjszaka meglátogatom. Eszembe jutott, gondoltam, úgyszint most semmi dolgom, lemegyek, elbeszélgetünk egy kicsit.

– Ugyan! Na és mit szólt?

– Tizenkettő előtt valamivel érkeztem, még aludt önagysága. Gondoltam, hadd aludjék szegény, keresztlémentem a falon, aztán beültem a tükörbe, és néztem. Sok tekintetben előnyösebb azért ez az állapot, hogy az embernek nincs teste. Az enyém kicsit kövér volt, és gyakran izzadtam. Az itt nincs.

– Hát persze, az igaz.

– Hát kérlek, elég kíváncsi voltam a találkozásra. Én tudniillik valami hosszú és patetikus levelet írtam neki, amiben ezt a randevút megígértem. Azt írtam neki, hogy a másvilágon találkozunk.

Dezső elgondolkodott.

– Nem értem, miért akartam vele pont a másvilágon találkozni. Úgy látszik, valami mondanivalóm volt neki, de bizony isten elfelejtettem. Ott ültem a szobájában, mondom, a tükörben, és törtem a fejem, hogy mit is akartam neki mondani. Pedig milyen sürgős volt akkor, direkt agyonlőttem magam, hogy találkozhassunk. És képzeld, ott vagyok, és nem jut az eszembe.

Megint elgondolkodott.

– Szép nő? – kérdeztem végre.

Dezső vállat vont.

– Tudja isten. Azelőtt nagyon tetszett. Most jobban megnéztem magamnak, míg aludt. Kérlek alássan, mióta itt vagy, nem jutott eszedbe, hogy milyen furcsa dolog egy emberi test?

– Furcsa?

– Na igen. Mondhatnám, komikus. Különös hatással volt rám, hogy ni, ezek még mindig hordják a testet, amit én már olyan régen nem hordok. Olyan... olyan régi divatú dolog... Mint az uraságoktól levetett ruha... A lélek leveti a testet, és ezek tovább hordják...

– Van a dologban valami. De a részletek...

– Hát, kérlek, azokat is megnéztem. Azelőtt például örültem szerelmes voltam a lábaiba. Kérlek alássan, ugyan kérlek, hogy néz ki egy emberi láb! Nyilvánvalóan olyan, mint egy elnyomorodott kéz. Azelőtt kéz is volt, mikor még majom volt az ember. Az ujjak eltorzultak, és a tenyérből lett egy vaskos, formátlan húsdaganat. Nem értem, hogy ezt akkor nem vettem észre.

– És a szája?

– Az meg két vörös húsgörcs. A bélrendszer felső nyílása, a sok evéstől kidagadt. Beljebb csontocskák vannak, azok se szabályosak. Aztán az orr... na, kérlek szépen... milyen formátlan valami! Két lyuk van rajta. Hanem a legkomikusabb és szánalmasabb a két fül. Hogy ez soha nem jutott az eszembe! Két lemaradt, siralmas húscafatocska, ami összezsugorodott és gyűrődött, mint a töpörtyű. És két ilyen kis cafatocska lóg a fej két oldalán, és ez nekem tetszett, és meg akartam csókolni! Brr!...

– Furcsa, furcsa. Mondasz valamit.

– Hát, kérlek, én csak elnéztem egy darabig. Ilyen az egész. Aztán megint törtem a fejem, hogy tulajdonképpen miért is akartam én vele találkozni. Aztán, szégyen ide, szégyen oda, bizony nem jutott az eszembe, hát fogtam magam, és szép csendesen ellógtam, mielőtt felébredhetett volna. Nem mennék többé vissza, nem tudom, miért.

– Azóta se jutott eszedbe?

Gondolkodott.

– Mit csináljak? Nem. De nem is erőltetem meg magam, van idő. Arra való az örökkévalóság. Nincs egy cigarettád?

– Volna, de mivel szívjuk el, nincs szájunk?

– Az igaz. Látod, ez az egyetlen dolog, amit sajnálok.

ÚJ ÉLETET KEZDEK

A PILÓTA

A pilóta kinyújtotta testét, mely a drótok közé gubancolódott, és nyitva maradt szeme nagyra meresztve csodálkozott fel az égre.

Most hol vagyok, csodálkozott a velő, mely lassan szivárgott egy repedésen. Ezek a felhők feketék és sűrűek; még sohase voltam ilyen felhők között, és nem hallok berregni a motort. Nem érzem a kezeim és a lábaim se; görcs állt a kezembe. Most hol vagyok?

Lássuk csak: Domodossolában indultam el reggel. Gépem úgy ragyogott a napfényben, mint valami drága, óriási ékszer. A kormányt igazgattam, és megszorítottam néhány csavart. Akik mellett álltak, aggódva básmézkodtak az arcomba, de én rájuk nevettem. Hiszen én csináltam a gépet – mondtam nekik –, én csináltam az utolsó szegig, csak tudom, hogy kell vele bánni. Megveregettem a csavart, mint egy paripa lobogó sörényét. Aztán belepattantam az ülésbe. Két kezem a fogóra feszült. Elöttem a magassági kormány rézkupakja csillogott. Mereven figyeltem, hogy fordul el, mikor bal kezem letolta a fogót. Még láttam néhány kusza, elfolyó arcot, amint elcsaptak kétoldalt. Aztán csak két fehér lapot láttam már és magam előtt egy áttetsző, villogó korongot. Aztán előrehajoltam, és láttam magam alatt szaladni a sárga földet, szembe egy fekete árnyfolttal, mely sötét volt és óriási és madár alakú.

A fogó sivített, és egyszerre nagyobbodni kezdett a távoli hegyoldal. Szédítő sziklafal meredt előttem néhány pillanatig; egyet csavartam, lefelé. A sziklafal erre zuhanni kezdett alattam, és összeszaladt. Csúcsba futott és eltűnt, mintha levágták volna. Messze, mérhetetlen kétség tárult ki végtelenül. Alattam apró, zöld dudorok dagadtak; kerestem az árnyékom, és megláttam: picike fekete pont volt; épp most kúszott lefelé egy lankás hegyoldalon, és beleringott a határtalan lapályba. Lassan úszott keresztül egy négyszögű rozsföldön; egy erdő sötét lombjai fölött percre eltűnt, aztán az országút vékony, vakító pántlikáján pillantottam meg újra, amint áthúzódott.

A folyó azonban párás volt, és előttem valami kék, messze ködbe folyt. Oldalt a fehér falu körbefordulni látszott; kis piros pontok tarkáztak, és az egész lassan ferdült át a másik oldalra. Följebb, mondtam hangosan, és taszítottam a fogót. A drótok sírva remegtek. Hallottam zihálni a dugattyút, át a pokoli berregésen. Folyó, országút, minden vonal egyszeribe szerteszaladozott, és végtelenbe kitágult. Előrehajoltam, kinyúltam egészen, és a redőnyt fölcsaptam szájam elől. A szél sivítva arcomba ütött.

Följebb, lihegtem. Oldalt dültem, hogy a bal szárny felemelkedjék, mert balról hajrázó, sivalkodó szélrohamok dörömböltek a vászonlapon. A fogó mereven, sárgán, hidegen ragyogott szemeim előtt. Zizegő, éles zörejt hallottam, mintha reszelnék a levegőt.

Percekig egyetlen vonalat se láttam előttem. Aztán hozzászokott szemem a közeghez. Most lágy, mérhetetlen kétség volt minden, szélén valami fehéres, lefelé görbülő, óriási vonallal. És ez az egész tér telehintve apró, fehér pihékkel; ezek eltűnedeztek és felbukkantak megint. A tenger forrongott alattam. Partot nem láttam sehol.

Órákig tartott ez, vagy napokig? Milyen furcsa. Csak az bizonyos, hogy valami remegő karika szorongatta a torkom. Aztán mintha vékony, libegő selyemlapba ütöttem volna a fejem, amit nem tudtam keresztülszakítani a fejemmel. Ez akkor volt, mikor a tenger eltűnt alólam, és tejszínű fehérség gomolygott keresztül köztem és a mélység között. Egyszerre sötét, kemény körvonalakban pillantottam meg újból az óriás árnyék-madarat: egy villogó, dunyhaszerűen dagadó felhőn feküdt, és lassan halványult. Aztán minden fehér lett.

Hohó, aztán minden fehér lett. Hogy is volt? Följebb, csak följebb, így táncolt a szívem, majd hirtelen elhallgatott. Akkor úgy tűnt fel, egy helyben állok. Hallgatóztam, hallok-e valamit a szívemben. Forgatni akartam a lapátot, de nem ment; valaki fogta a csuklóm. Makacskodtam, rángattam a kezem. Eressz el, mondtam, és rángattam, de ő nem hagyta: átnyúlt a vállam fölött, és a másik kezével simogatta a kezem. Langyos arcát odafektette az arcomhoz. Keblével könnyedén a hátamra dült. Csak most láttam meg fekete, suhogó ruháját. Nem is emlékeztem, hogy magammal hoztam, és a hátam mögött ült.

– Mit akarsz, ereszd el a kezem – mondtam kedvetlenül, mert langyos arca kábított.

– Mindjárt – nevetett –, csak megnézem, így, ahogy a sárga fogantyún fekszik. Milyen szép.

A kezemre néztem. Halványnak, hosszúnak és szépnek láttam.

– Ereszd el – mondtam fáradtan, de nem rántottam meg a kezem.

– Hiszen forgathatod – mondta –, csak hagyd, hogy rajta hagyjam a kezem. Miért vagy oly komor?

– Repülni akarok – mormogtam –, és nagyon langyos az arcod; kábítasz, kellemetlen.

Odaszorította a fejét.

– Hiszen repülsz – mondta. – Nézd, mindjárt repülünk...

Most előrecsavarta a nyakát, és barna lobogással belelehelt az arcomba. Valami parfüm volt.

– Te szép – mondtam, és mosolyognom kellett. Eleresztette a kezem, és durcásan visszalendült.

– Nem – mondotta –, nem tetszem neked. Miért nem énekelsz nekem, híres, ha madár vagy?

– Te szép – mormogtam énekelve, és zavaros szemekkel, tévetegen nyúltam az arca után...

Egyszerre az ajkamra tapadt.

– Eressz – fuldokoltam.

– Nem, nem – lihegte –, te híres, te madár. Repülni fogsz... akarom, hogy repülj... velem...

– Repülök – hebegtem fuldokolva.

– Repülünk – sikoltott. – Fogd át a nyakam...

A csavar zakatolva villant el szemeim előtt. Akkor nehéz ízeket éreztem a szájamban és egy fülledt valcert, ami hasonlított a motor forró berregéséhez. Majd puha szobát láttam és virágokat.

Homályos zugot és egy csipkevánkost. Egy pillanatra anyám arcát, a tükörből.

A szárnyak háromszor fordultak, bukfencezve lihegték. A hajó pörgött velem, mint az orsó.

– Most... most repülök! – kiabáltam bösz diadallal, és csipkefelhőbe fúltam. – Most, most szabad vagyok!

De karjai torkomba szorították a szót. Nehéz, bús felhők repedtek ketté alattam. Cikázva rohant fölfelé az elfeketülő ég. Egy ásító szakadék bomlott fel, és félelmesen nagyobbodott.

– Ölelj – ordítottam rá, és öklömmel arcába ütöttem. Orra sárgán vigyorgott rám, amint elszalasztott öklöm belefutott pléhkoponyájába. Le akartam fejteni karjait, de vékonyak és szívósak voltak; húsz vékony, fekete kar, a hajó húsz vékony, fekete drótja, derekam köré csavarodtak.

Lábamra csavarodtak, nyakamra hurkolódtak; az egyik mellembe törött. Lábai, a vaspántok, két lábamat hurkolták szorosra. Izzó gáz süvített elő.

Aztán egy ideig üresség volt, és mintha sok könny zuhogott volna valahonnan. Aztán csend volt; egy sötét lyuk. Meddig tart még ez a csend?

Most hol vagyok? Ilyen sűrű és fekete felhő közt még nem repültem... és miért nem hallom berregni a motort? És hol vannak az ünneplők és a koszorúk? És hol van a puha és langyos arc az arcom mellől? Jaj, mi tátong itt a fejem fölött? Jaj, miért nem hallom berregni a motort?

Így szivárgott a velő egy széles repedésen, a megrepedt koponyából; s a nyitva maradt szemek felcsodálkoztak az égre. Éjszakán egy csillag szegte át az eget. Körös-körül aludtak a sziklák. A motor tíz méternyire, egy nehéz kőbe vágódva, összeroncsolva, még füstölgött. A szárny egyik vászoncafrangja beleakadt, és az északi szél, mint valami zászlót lobogtatta a roncsok fölött. Csak ez a zászló mozgott az éjszakában.

KÖNNYEK

– Igen, doktor úr.

– Igazán különös, sajátágos eset. Egészen józanul és okosan szeretném előadni. Tudom, valamelyes ideg-diszpozíció az egész, tudományosan meg lehet magyarázni. Nem is vitatkozom én, hanem majd megpróbálom elmondani a szimptómákat úgy, ahogy én látom őket. Én ezen sokat gondolkoztam, és magam is csináltam elméletet a dologról.

– Ó, nem mintha azt hinném, hogy ön segíteni tud rajtam. Bár talán lehet ezen segíteni is, nem tudom. Hiszen az természetes, tisztában vagyok vele, hogy betegség. Amint itt ülök, szemben az állótükörrel, látom az arcomat: sápadt, békés és szelíd fej, vörössesszőke haj, enyhe és nyugodt szemekkel, és ezek a szemek olyan különös, idegen szomorúsággal néznek most rám... Igen, ezek a szemek...

– Persze, mondom, nagyon furcsa. Egészen egyszerű és szokott valaminek is nézhetné az ember, amiben semmi rendkívüli nincsen... Nos, éppen azt akarom megmagyarázni, doktor úr... hogy ez nem egyszerű és nem szokott... hogy mindennek mély és nagyon súlyos jelentősége van – és hogy ez egy egészen új és titokzatos – titokzatos betegség –, bizonyosan betegség.

– Végre is – megpróbálok beszélni róla. Nézze, várjunk csak, objektív leszek. Tudom, idegbeteg vagyok, doktor úr, mondjuk ki nyíltan, idegbeteg – és tudom, milyenek az idegbetegek. Szigorúan és kíméletlenül, kívülről vizsgálom magamat, és megállapítom, hogy a hisztérikusok és kéjelgők egy fajtájába tartozom, azok közé, akik az idegeik beteg érzékenységét valami állandó és zsidbasztó izgalommal kell, hogy narkotizálják. Az én fajtámból kerülnek ki, bizonyosan az én fajtámból kerülnek ki az ópiumszívók és hasisélvezők is – az alkoholisták és játékosok –, és azok, akik a képtelenség és förtelem iszonyatos és eszeveszett örületéig feszítik a szerelmet... Csakhogy ők a túlsó végleteken vannak.

– Míg én... Nézzen a szemembe, doktor úr, nyugodtan és búsan kiállják az ön erős tekintetét. Ezek a szemek.

– Azt szeretném tudni, megállapította-e már az anatómia... hm, azt a csudálatos és érthetetlen kapcsolatot, ami a lelki jelenséget egyszerre és váratlanul testi jelenséggel köti össze. Íme, lelki bánatom van, lelki érzeteim... Valami elvont dolog. Aztán egyszerre szorongást érzek – összezavarodik és elhomályosul valami az érzetek között... s a következő percben víz, igazi, tapintható víz árad belőlem – konkrét jelenség –, amit egy elvont, valótlan tünemény idézett elő. Mintha gondolat és érzés térben és időben anyagot formálhatna... a képzeletem – érti?

– Ön mosolyog. Ezt tudománytalannak és naivnak tartja, értem. Hát akkor másvalamit mondok. Nem gondolt-e még arra – nem vette észre ön... azt a sajátságos hasonlatosságot... a könnyezés és... és a szerelmi mámor között? Én régen, csodálkozással és elfogódva észrevettem. Mindkét esetben (no, milyen tudományos vagyok, így mondom: eset) mindkét esetben az életérzésnek nagyon erős, borzasztó fokozásáról van szó – egyik esetben ujjongás és diadal –, görcsös fájdalom, görcsös félelem feszíti élettudatunkat a másik esetben. Görcs mind a kettő: rettenetes, túlzott energiák kapaszkodnak az élet libegő árbockötélébe – a hajót veszekedett tarajok forgatják –, táncol az élet, vagy ilyesvalami. A kéz és a gyötrelem görcse – érti ön? Fölzaklatott és riadt lelkünk tudónkba, torkunkba, szívünkbe szorulva vonaglik. Valamit várunk: borzasztó és rémületes megoldást, valamit, ami a halálhoz hasonlít. A fejünket gránitsziklába fűrtük bele, most halántékunk lüktető, irtózatossággal tartja szétfeszítve a sziklarepedést – de már nem bírja tovább –, a következő percben lihegve elernyed majd, s az összecsukódó kő szerteroppantja koponyánkat. S ekkor, a kéz, s a kín tetején egyszerre megszakad a görcs – hirtelen nyugalom áll be, és kihűlt szívünkben vér szivárog el. A láthatatlan kéz elereszti agyvelőnket, s halálos megkönnyebbülés remeg át a boldog idegek billentyűin. Megnyugszunk, és a halált érezzük. Most halk folyam indul meg belülről, előtti a partokat. Ez a kéz mindkét életjelenségnél ugyanaz: nedvek távoznak el a testből, nedvek a megszakadott görcs magvából, amik méreggá váltak volna s megfojtának. A gyötrelem tetején duzzadt szemünkbe szökik fel a nedv... a szerelmi mámor teljében – igen, doktor úr.

– Ó nem, egészen nyugodt vagyok. Mosolyognom kell az ön aggodalmán. Azt akarom csak megmagyarázni önnek: ezekért a nedvekért volt a görcs, ez a megoldás, ez a megváltás, ez a felszabadulás – és ez a kéz. Hogy a lelki jelenség – ijesztő vágy és rettenetes gyötrelem – testi jelenséget vált ki és belefűl –, boldog, végtelen és tragikus halállal eltemetkezik a testbe, megadja magát... Ez a lélek hódolata a test előtt – ó százszor, százszor éreztem! A megfeszült, megfeszített lélek elhanyaglik – átöleli kacagó szerelemese lábait, és csiklandozó bőrét ájtultan csókolja meg... Így képzelem.

– Nagyon köszönöm, doktor úr. Jobb is, ha így nevezem: mondjuk hát ez "a kék pszichológiájának egy új elmélete". Ön igen figyelmes, tudom, hogy kicsit kuszán beszélek. Igaza van, ez nem is tartozik ide.

– Én magam, hiszen én magam ismerem ezt a kérdést... én csak a véleményét jöttem kikérdezni... Mit gondol ön erről? ... És hogy is kezdjem csak?... Petyhüdt és fáradt vagyok. Valami nagy, ostoba nyugalom van most bennem: egy csendes folyó árad, áradozik, messziről figyelem... Messziről hallom, amint beszélek... Nagyon csendesen és egyhangúan beszélek, nem fárasztja önt ez? Most ne szóljon közbe egy ideig, amit még elmondok, halkan és nyugodtan áradni fog belőlem, és én lassan behunyom a szemem.

– Szólottam eddig a kéjről, és beteg kéjelgőnek neveztem magam. Érti-e már: a fájdalom kéjence vagyok: nagyon furcsa, nagyon furcsa betegség, hm. Bizonyos, hogy csöndes és melankolikus természet vagyok, de nem ez a fő. Nem, az igaz, nem járok emberek közé. Látja, ez a szobám: – szeretem. Szeretem a sötét függönyöket és a kályhát, mert félhomályban van, és konokul, makacsul hallgat, ásító ajtókkal. Nem, már régen nem zongorázom – de ülni szeretek a zongora előtt, fél kezem a billentyűkön pihen, és hangtalanul rémítgetem a csöndet. Várom, alkonyodik-e már – lassan homályosul, a falak ráncosok lesznek, s mint két kimerült szem árkaiban: a két ablak alatt fekete gyűrűk torlódnak fel az árnyból. Még néhány percnyi szünet – érzem már, némán s boldogan indul szívem felé a néma bűn. Valamit közbe kell vetnem, mielőtt a folyamatról, kéjelgésemmel processzusáról beszélnék. Nem vagyok szentimentális, és gyűlölök minden pátoszt. Ezt tudnia kell, hogy megértsen. Ami az én lelkemben végbemegy, mikor szememmel bűnözök: annak nincs köze életemhez, kudarcaimhoz, apró és ostoba körülményekhez, melyek körülvesznek. Nem életemet siratom s nem dolgokat – ostobaság. Ez egy folyamat, amit előidézek magamban – mámor és kéjelgés, öntudatos pszichikai művelet. Figyeljen – most érzem, el tudom mondani önnek, hogyan történik –, most egyszerre tisztán és világosan érzem. Látja, amint itt a zongora előtt ülök – sokszor az az érzésem van, hogy hangokat kellene megütnöm – cis, cis, dé –, és világosabban, érthetőbben szólanék ezekkel a hangokkal. Nem gondolt-e még erre? Az agyunk szintetizáló, spekulatív produktumait, szóval értelmi gondolatokat nagy nehezen körülírunk még szavakkal – de szervetlen és merev, formálhatatlan kérések a szavak, mihelyt arról van szó, hogy egy ad hoc, önmagából fakadt és külön lelkiállapotot, szóval érzelmi állapotot magyarázzak. Persze, ha meggondoljuk, ez nem is lehet másképp... A szavaknak történelmi fejlődésük van, s megállapodott általános fogalmak fűződnek mindegyikhez – hiszen a legtöbb szó eredetileg egészen mást jelentett, mint ahogy én most szeretném... Szerencsétlen küszködés... De homályosan érzem, hogy száz és száz év múlva, mikor majd egészen pontosan és elhatárolva megkülönböztetik majd az emberek az agy érzelmi és értelmi működését, s mindkettőnek célját tisztán látni fogják –, hogy akkor a társalgás nyelve zenei hangokból fog állni, mert érzelmi és hangulati szuggesztió lesz az emberek érintkezésének a célja – és ennek a célnak ama zenei nyelv felel majd meg, mely akkor világos és érthető lesz, s minden érzésre félremagyarázhatatlanul egyetlen árnyalattal felel. Szavakkal írni fognak csak – ó, plebejus szavak, durva és csökevényes fegyverei most egy harcoló s végső boldogságáért küzdő, még meg nem állapodott társadalomnak. Szavak, szavak... most egyszer hadd bibelődöm veletek, összecsomózzak, raklak, rendezlek titeket. Hadd veszek egy hosszú, nehéz lélegzetet... Figyeljen, én is figyelni fogok.

– Mikor kezdődött s hogyan fejlődött ennyire betegségem – nem tudom. S ha tudnám is, nem ez a fontos. Most már annyira vagyok, hogy jól ismerem ennek az állapotomnak természetét s a roham egész lefolyását, úgy, amint előidéztam tisztán tudom előre. Íme, ahogy mondtam, itt ülök a zongora előtt, s kezeim a billentyűkön pihennek. Alkonyodik. Ravaszul és óvatosan figyelek: odakünt elhalkul a lármák, s néma vizek kezdenek kopogni; tik, tak. Tik, tak, mondja az óra is. Tik, tak, tik, tak, mondom, s zúgom fejembe a szót, mintha telefonkagyló zúgna a fejemben. Most, most: érzem, hogy közeledik. Egyetlen, nehéz hangot ütök le a zongorán, s a meglökött húr felmordul, odabent az öbölben. Még nem jelentkezik? Tüdőm lassan szivárogni kezd: a két tüdőszárny megereszkedik – már nehező, lassul a lélegzet. – Most, most. – Még nem. – Még kell

valami: egy szó, akármilyen ez: "nyomorúság" – de értse meg, ez a szó csak kisegítő, irritáló eszköz: ezt a szót mint valami fájdalmas, kemény tárgyat óvatosan és kegyetlenül lenyomom tudómba, hogy a lélegzet nehezebb, lihegőbb lesz: – most gyorsul a vonaglás, s torkomon már szorolni kezd – arcizmaim megnyúlnak, s alsó ajkamat előre, kéjelegve, görcsösen mozgatom immár –, orrcimpáim remegve tágulnak – halk hörgés bugyog fel a mélyből – ó, nyomorúság! élet nyomorúsága! –, és most kifordult szemeimbe égőn szökik fel s jajongva zuhog le a könny. Ó most érzem, zizegve, virgonc szaladással lefut az arcomon –, ő boldog nyugalom, rettenetes gyönyör. Érti-e már?

– Érti-e már? Esténként, ha megnő ablakom előtt ennek az utcalámpának az árnya, és felfut a falon – nesztelenül felszedelődzöm és leesonok. Kerítések vonulnak fel sorban, és gyanakodva, összehúzott szemekkel sandítok be üres telkekre, hol rozsdás kölöncök lustálkodnak. Ostoba, pállott üresség. Még nem jött el az én óráim. Elhagyott utcákon úgy bánt a csönd, mintha óriási kagyló bongana, keresztülfutom őket, és ismert tájakat keresek. Most százszor átélt utcák következnek, gyűlölt és gyilkos vidékek, melyek kikoptak már lábaim alól. Tessék elhinni, alapjában hideg és érzéketlen vagyok: élet és halál iránt egészen megbénult érdeklődéssel, ezek közönyös dolgok nekem. Mi van még? Még néhány üres utca – most boulevard-ok következnek –, most szép nők suhognak elő mindenütt. Ohó, értse meg, már dagad és nőni kezd egy gondolat, amibe megkapaszkodhatom. Ez itt: nők, nők. Szép, szép, szép nők. Igen, ez talán az egyetlen lehetséges dolog – gondolom újra meg újra. Szép nőnek születni – igen, ez lett volna talán egyetlen esélyem. Doktor úr, keserű haragot érzek a nők iránt, irigylem őket. Gyermekkoromban, emlékezem, dühös mérget fojtottam magamba, mert gyöngédségről s udvariasságról beszéltek nekem, s intettek irányukban – már akkor meggyűlöltem őket. Nem akarok jó lenni hozzájuk – érzem, hogy fölényrel kell megvetniök az én bús férfimivoltom. Őértük van minden s mi, mellékterményei a fajnak, csak arra, hogy őket megtermékenyítsük: – az élet gyümölcsei ők, létrehoztak bennünket, mint egy szervet, amire az ő testüknek szüksége van. Leválasztottak örökké élő testükről – s mi gyötrődő, pusztuló szervek, nyüzsögve húzunk körülöttük, s várjuk az áldozatot –, hogy aztán lerohadjunk a földre, ha koponyánk átkozott tartalmát, görcsös vágyak kocsonyáját, nyomorult agyunkat kilövelljük az ő testükbe. Érti-e, doktor úr, mi halunk csak meg, levelek porzók – a fa, a nő halhatatlan. Borzasztó. Kötéllel a nyakunkon mélységekbe ugrunk utánuk – velük vagy nélkülük –, mindig miattuk halunk meg. Egyszer nyavalyásan, vonagló görcsökkel a tudómban, vágytam egy nőt – s irtózatosságot csomózott torkomba az irigység, hogy szeretem, s hogy oly szép, s hogy nem én vagyok ő. Ki szerettem volna tépni a száját – s rettenetes volt, ahogy betelt s önmagát csókoló szemei öntudatosan s borzasztó fölényrel borultak el a kéjben, mikor áldoztam neki, s azt hittem, én fogok győzni. Aztán hihetetlen levertséget éreztem, és elsötétültem, mint az éj – mikor úgy nyújtotta felém csókra a kezét, hogy éreznem kellett: erre a mozdulatra a természet tanította őt. Egyszer ájult düh fogott el, egyenesen s nyugodtan állott egy kerítés előtt és én valamiről beszéltem. Akkor láttam, nem figyel rám, és szájszögletében kihívó és bódítóan szép mosoly jelent meg. A kezében valami könyv volt, odakaptam, kitéptem a kezéből, és odavágtam szoknyái elé. Ő nyugodtan; egyenesen állt tovább, és ugyanazzal a mosollyal mutatott a könyvre: "vedd fel" – így szólt. Sötétséget éreztem, egy pillanatra elállt bennem valami – s amint görbült háttal lehajoltam a könyvért, esküszöm önnek, a halál süket szele volt az, ami akkor a hajam közé fűjt. A súlyosan omló szoknyák mintha rettenetes magasságban elzárták volna a világot, és én valami ürességbe zuhantam. Behunyt szemekkel átadtam a könyvet, elmentem onnan, mint az alvajáró, s akkor a lelkem is üres volt, mint a temető. Abban az időben, szerelmem egész korszakában, nem tudtam sírni – de ezen az estén magamra maradtam és rájöttem, hogy gyűlölöm őt, reménytelen és veszett irigységgel gyűlölöm. S nyomorult férfiember, hosszan és elvadultan bolyongtam – este kábultan mentem föl, s kongó fejjel feküdtem ágyamban, és fuldokoltam órákon át. Ájult álom következett: éjfélben tompa és halálos álmomban jöttek csak meg a könnyek, és én hanyatt fekvé, hangosan, sípolva sírtam föl álmomból. Akkor két órán át úgy patakzott szememből a könny, nyirkos tócsa maradt a padlón. Rettenetes kéj volt: azóta nem szeretek nőt.

– Igen... aztán nem találkoztunk – miért kérdi? Nem mentem többé hozzá, vagy ő nem akart látni többé – mindegy, nem emlékszem. Most már tisztán látom: nem őreá volt akkor szükségem, mikor vacogva vágytam rá hónapokig ez éjszaka után – hanem az emlékére, amit felhasználtam, hogy egy igazabb s hozzám méltóbb, magános kéjt formáljak belőle: az én gyötrelmem kéjét. Hordoztam magamban, csörömpölve jött utánam. Esténként, a második felvonásban föllopakodtam s behúzódtam páholyok sötétjébe. S akkor megmerevedett s kinyúlt arccal és csukott szemekkel túrtam, hogy átgázoljanak testemen a vad futamok. Mint valami paripák, úgy gázoltak a futamok, és én egészen dermedten és sötéten szóltam le a szívemnek: erek a borzasztó, dagadó jajgatások. Ezek a szabadulni vágyó, ágaskodó paripák, zürzavaros, gonosz és kábító káosz, ami szétpattantja az agyvelőm eresztékét: ez az én gyűlöletem iránta. Ezek a szorongató és kérlelhetetlen daganatok – ez ő. Ő nyomorgatja, döfködi, kínozza odalent a húrokat – ő bugyborékol gúnyos nevetéssel a triangelek között, és ő bűg és nyög és jajong fel hozzám az oboákból. Egész szavakat vettem ki néha egy elvont hangban: hihetetlen. Három hang egymás után – cis, cis, dé – és ez egy szót jelent, átcikázik az agyamon. Akármit, ezt: jaj: mi lesz, jaj, jaj: – de azért mindig ez lappang benne: nyomorúság. Ilyenkor úgy lövell ki szememből a könny, mint valami égő zsarátnok: – de nem tökéletes a kéj –, a duzzadt szem hirtelen megsziikkad, és nem tudja kilöki jól a vizeket.

Dehogy... hiszen mondtam, hogy elfeledtem aztán... Mondom, nem ő maga volt fontos... később elmosódott ez a kép, és csak a készség maradt meg. Opera se kellett már: hozzászóltam, hogy egy verkli is megtegye ugyanazt a szolgálatot. Estefelé, elsötétült és nyomorúságos kapuk homályában keresem: egy tűzfal mögött megállok, és sóvárogva lesem, mi vár rám. Népligetek körhintája mellett különösen szeretem: – vidám nyekergés, tetszik tudni, valami külvárosi népdal, ilyen: "Mikor tavasszal, enyhe napsugárban mosolygott ránk vasárnap reggele... Várjon, csak eldúdolom... lalalla-lala... így, emlékszik? A verklik rendesen vidáman játsszák és sebesen, pedig lassú és szomorú a melódia, andante Ő come triste – mit mosolyog? Akkor az első és második sor között megállok, és nyitott torkomon engedem lefolyni e dallam gyűlölt szentimentalizmusát. Sikátorok sötét és lappangó árnyékában várok rá sercegő utcalámpák alatt. A hold visszaszalad előlem, és kisebb lesz – azután akkora már csak, mint egy kis csillag... Most megint azt a sort – ohó, liheg már, vonaglik már – ...folyjatok csak, zuhogjatok csak, átkozottak... nincs kegyelem... – Éjfélben café-chantant-ok lármájába vonzsolom ezt a magános testemet. Képzelve csak, a dobogón festett arcú nők hegedülnek... úgy tépik a reszelős húrokat, mintha sajgó és viszkető, idegszálaikat tépnék ki rozoga testükből – feketét rendelek, és így megy ez órákon át. Akkor meg így szólok magamba: csönd. Vigyázz, az éj közeleg; – mi van még?

– Egyszer, még novemberben, kint jártam a törvényszéki boncintézetben is. Sziszegő gázlámpák alatt néhány orvosnővendék dolgozott, barna, szétvagdalt hullákat metélték. Hátról, a homályban egy nagy láda állott: ide dobálták be a már feldolgozott részeket – s a homályban karok és lábak és törzsek kavargtak a láda bűzös fenekén –, s alul, egészen alul néhány vigyorgó és leszikkadt fej, teljesen kiszáradt szemekkel... Akkor hazamentem, s otthon órákon át ültem a tüköröm előtt, és néztem az arcom. Elferdült szájam húzogattam és gyötörtem, lefelé, az állam felé... nem akartak jönni... a fogamat csikorgattam... két ujjal fojtogattam a nyakamat... átkozott... átkozott szemeim... döglöjtek meg... muszáj...

– Máskor emlékszem, simán és szépen sikerült. Temetés, ilyesvalami, egy katolikus temetőben. Sok ember, a pap unottan gajdolva hadarja: "requiem aeternam..." Csatakos ködben a hosszú, hosszú jegenye... allék... Furfangosan várok, míg elmegy mindenki, s egyedül maradok. Akkor oly édesen és nyugodtan közelgett... a puha és borús, süppedt homokon hangtalanul mozgattam a szájam, és mellemen át daloltam: Isten! Isten! milyen kevésbé fontos mindez! Istenem, miért csúfoltál meg bennünket! S némán folydogáltak akkor Utána halálos nyugalom következett, mely napokig tartott.

– Néha, de ez ritkábban, váratlanul s hirtelen jön; nem számítok rá, fél perccel előbb nem is tudom még. Egyszer fényes nappal a vásárcsarnokhoz közel siettem, az utca másik oldalán hajlott hátú és nagyon vén ember jött; ősz, hosszú szakállal. Nem látott, egyszerre egy uborkát szedett ki, megállt,

nem bírta tovább, beleharapott. Szemeit behunyta, és ráncos pofáján két oldalt lecsurgott a lé, mintha zöld könnyek zuhogtak volna. Ádámcsutkája ráncosan mozgott, míg gyötrődve lenyelte. Mintha a szívéből szakadt volna fel, úgy szökött szemeimbe a rettenetes szájalom. Nem tudom, hogy történt, világosfejú és hideg vagyok s túl minden gyerekes szuggesztió, szájalomról, öregségről.

– Továbbmegyek. Hozzászoktattam magam, hogy parancsszóra szinte s akkor ömöljön túl fájdalmam mámore, mikor én akarom. Vannak helyzetek és körülmények, melyek közt mámor-állapotom szinte feltétlenül beáll – érte? S ezeket a helyzeteket most már ismerem, s elő tudom idézni. Vannak szavak, amelyeket el kell csak mondani... és vannak emlékek és arcok és tárgyak, amiket magam elé kell csak tenni... És vannak hangok, két hang a zongorán ... És főleg, ó, ez a legfőbb, vannak könyvek és gondolatok... Elhiszi-e? Vannak könyvek, amiknek lapját felütöm... Ezt hallgassa meg. Kérem... hajoljon közelebb... nem kopognak?

– Hát aztán... no, mi van még. Nekem nagyon sok könyvem van... Nagyon jól ismerem a könyveimet... egyet többször elolvasok... sokat kívülről is tudok. Itt feketéllenek az üvegablak fenekén, látja? Végtelen, meddő sétáim után hazajövök, bezárom a kandi, kíváncsi ajtókat és bereteszelek mindent. Akkor lefekszem, a lábaim reszketnek még a járástól – és akkor körülveszem magam velők. Körülnézek. Zárva vannak az ajtók? Nem közelednek alattomos, nevető nők a kulcslyuk felé? Egyedül vagyok. Egyedül hagytak minket. Még egyszer, lopva nézek körül – aztán kéjelegve lapoznak ujjaim a simuló lapokon. Ismerem már a lapot, és ismerem a mondatot, és tudom, milyen szóval kezdődik... Kérem, ne szóljon... ezt már meg kell hallgatni... ez igazán furcsa... Nézze, találomra kivesszek egyet... Dosztojevszkij Raszkolnyikovja... Akárhány olyan sor van benne, látja, ami nekem kell. No ez... nézze. Mikor Raszkolnyikov azt mondja Porfirnak, maga elé nézve, elfeledve mindent, rettegését, egész riadt, szorongó, szűkölő életöszönét – azt mondja: "az igazi nagy emberek már itt e földön nehéz bánattal járnak". Ezt csöndesen és ravaszul olvasom el; s elfojtok minden gondolatot. Akkor már árad, dagad görcsös szemeimben a süket könny. Most átfordítok... ide a végére... Raszkolnyikov Szibériában a fásult közöny és gőgös életmegvetés egy éve után, egyszerre meglátja fegyencársait, kikkel egész nap együtt volt: – s kinyílván agya az ájulás után, mint valami villámcsapás, úgy döbbsenti meg az első gondolat "hát olyan nagy dolog ezeknek az a tenyérszéli folt, az ablak rácsai közt – s az a forrás, melyet naponta egyszer látnak, munkába menet, hogy érdemesnek látják élni miatta"? Ezeket a sorokat sohasem olvastam még el áradó, boldog, nyomorult zokogás nélkül.

– Igen, doktor úr, a könyvek... Ó, ingyencfalataim, drága könyvek. Ó, csemegéi nyomorúságomban kéjelgő szívemnek. Nézze, itt vannak mind: – hozzászorítom őket a szemeimhez – nincs egyebem náluk. A büszke, tragikus Hamlet... s azok a sorok, mikor Ofélia elé ül... Vagy Zarathustra, az a rettentő vers, a zokogó visszatéréssel végsoraiban: "Még sohasem találtam asszonyt, akitől gyermeket szerettem volna... ha csak nem ez az a nő, akit szeretek... mert szeretlek, ó, örökkévalóság! Mert szeretlek, ó, örökkévalóság!" Két mondat Schopenhauerből... Nézze, nehéz, ujjnyi betűkkel, berámázva, itt a falon. "Das Leben ist etwas, dass nicht sein sollte" meg ez: "Úgy látszik, nem érdemelünk jobbat e kettőnél: »élet és halál« – mint valami képet, egy böcklini misztikus jelet, hosszan és mereven nézem e két keretet innen... Remegő, hangtalanul vonagló szájam hosszan, nehezen gyötri szemeim... borzasztó... már jön... akkor hirtelen átdobom testem a vánkoston... arcomnak két petyhüdt árka buján, mohó vággyal érzi már csurogni a vidám vizeket... igazán... higgye el... ugye furcsa?... Nagyobb ez minden szerelmi kéjnél... ezekkel az eszmékkel... ezekkel a szavakkal kéjelgek buján, reménytelenül, meddő gyönyörökben... magános férfiember, akit a bárgyú természet megtagadott, meggyűlölt. Üres és tátongó eszmék... igazság... igazság... igazság... itt vagyok borús szemeimmel... én nyomorult, fölösleges élet... ölj meg, igazság, tedd lábad a fejemre... eszmék, egy más dimenzió teste ti... forró testek, amiket lihegve ölelek magamhoz, amiket összeszorított szemeim közé ölelek, míg elfullad öntudatom a gyötirelem gyönyörétől... Lábam, kezem, sárga, riadt arcom a tükörben... gyűlölöm, elhanyagom őket magamtól... nem kellene... nyögve, kapkodva meredek rátok... jaj, jaj, csavarjátok ki a testemet,

mint a haszontalan és vizes ruhákat... fonódjatok a nyakamra... gyűrődjete a szemeimbe... gyúrjatok ki belőle minden szemetet... én idegen testem... gonosz pántok... zuhogjatok csak...
 – Eh mit, nem akarok megnyugodni... Hagyjon... Mit akar? Hogy mondta?
 – Hogy én azt nem értem... Hazudom, én?... Hogy a tudomány...
 – Nem értem... hogy ez mind vízió... hogy egy elnyomott érzékiség... hogy magamat...
 – Hogy magamat siratom?... Hogy egy lefojtott szerelmi csalódás... ön ostoba...
 – ...mit bánom én!... Ön nem értheti meg soha... Hogyan? A boldogságom csődjé... boldogtalan szerelem!... nyomorúság... hazugok és gonoszok... nem azt mondtam én...
 – Hiszen ők se kellene már nekem... eszmék koporsói, néma kötetek... Igen, leszek még boldog, ó, leszek még boldog, tudom jól. Odakünt, szorongó szívű utcák, remegő füstgomolyokon túl, mezők alusznak, érti-e – mezők alusznak, a szürke és ködös, lágy hegyek alatt. Az én lelkem elvisz engem oda, és lefektet engem a nyirkos és pusztaság és szörcsögő homokra, és pára párolog ki a földből, magános, kihűlt csillagzatok felé. Kihűlt bolygócsillagok, érett gyümölcsök az égen, lógtak le fölém: titeket megedzett a sós lé, és én boldog vagyok veletek. Szelíd temető szítáló ködében fekszem, és jegenyék sora beléfol a temető ködébe. Nem... ne menjen még... no látja... a cirpelő rengetegből egy arc nyúlik felém, és elkékült, nyitott szájamra tapad – távoli tüzek sziszegnek még a dombok lankái fölött, és akkor megindul szívemből, szemeimből, tudom minden rekeszéből megindul a könny, és akkor úgy fogom kilögni magamból, öklődve, rángatózva, úgy fogom okádni magamból a könnyet, mint a megrogyant gleccserek, és a könnyek fortyogó szennye lebugyog a dombok lankáin, és ködbe kuszál minden vonalat. Két kezem átszorítja a drága, tiszta rögöket, és könnyekké szétömlött testemet az öblös, fekete föld szörcsögve beszívja. Tengerek és felhők felszívják – tengerek és tiszta felhők, érti-e, érti –, mert nem szabadott volna elhagynom őket... és emberré sűrűsödni nem szabadott volna soha... És akkor szertefolyt testem fölött egy tiszta és erős hangot ismerek meg ujjongva, amint kábultan bukik ki fejem a fullasztó vizek tetején – egy hang dübörög végig tisztán és szilárdan, felszabadult bércek falai közt: ébredj föl, merülj ki, ne sírj – a borzasztó álom véget ért.

HASMŰTÉT

– Fene egye meg – tört ki Vajda főorvos, első asszisztens, pulykavörösen, mint egy iskolás gyerek, akit lehordtak. Vadul tépte le a gumikesztyűt. – Fene egye meg, velem ne ordítson, nem vagyok iskolás gyerek.
 Telekes főorvos úr, második asszisztens, a csap alá tartotta kezét, amiről lassan és nyugodtan már lehúzta a kesztyűt. Mosolygott.
 – Ugyan ne marhászkodj – csitította –, most jut eszedbe hajsza találni a ... Hat éve ordít így, veled is, meg velem is, még sohase evett meg egyikünket se. Téged meg, nagyon jól tudod, még külön is szeret...
 – Füttyölök rá, szeresse az öreganyját...
 – Nonono, csigavér! s tudod mit, még igaza is volt, véletlenül... Ne haragudj, de ma csakugyan szórakozott voltál... Már én is szólni akartam, hogy folyton az orra alá tartod a lámpát, ahelyett, hogy a hasba világítanál...
 – Hát aztán, nem lehet akkor szólni vagy csak inteni – muszáj rám ordítani, mint egy cselédre, az összes tyúk előtt, méghozzá lokálba operált betegnél, aki minden szót hall... Így legyen aztán tekintélye az embernek... Á, nekem elég volt, torkig vagyok... Ha nektek ez kéjmámor, csináljátok vele akár ezer évig – én nem vagyok megesküdvé ezzel a klinikával! Régen szanatóriumom lehetne

– füttyülök a nagy megtiszteltetésre, az ünnepelt sebész asszisztense... Majd megmondtam, ezzel az ünnepeltséggel! Könnyű neki... Velem ugyan nem ordít többet, mert...

Hirtelen elhallgatott, ahogy Telekes oldalba bökte. Még percekig nem tudott szóhoz jutni, kínos töprengésében, vajon hallotta-e az öreg utolsó szavait. A tanár egész nesztelenül jött be. Lopva pislantott a jól ismert, kedvesen darabos, durva bicskával faragott arcra, amint a vízvezeték fölé görnyed. Kicsit mogorva volt a tanár, de egyébként nem látszott rajta semmi. Azért összerezdült, mikor észrevette, hogy megszólal...

– Nna, éppen elég volt, gyerekek...

Vajdát rögtön megnyugtatta a nyers, recsegő hang – a biztonságnak és hetykeségnek furcsa, jóleső keveréke élénkítette fel. Szóval, hál' istennek, nem hallott semmit... Annál jobb... Vele ugyan ne ordítson, mert...

– Már örülök ennek a hat napnak – folytatta a tanár –, nem is a kongresszus miatt... a nagy pofákat, amiket nézni kell, majd csak lenyelem valahogy... De legalább dögölhetek reggel pár napig... és olvashat az ember egy tisztességes könyvet...

Lehajolt, hogy megmossa az arcát, amire vér freccsent. És ugyanakkor élesen felszisszent. Mindketten odafordultak.

– Hogy a keserves isten... – káromkodott a tanár. – Nem lesz nekem ettől nyugtom, már látom... Meg kell ezt csinálni.

Kérdően néztek rá. De az öreg dühösen förmedt rájuk.

– Mit bámultok? Mintha nem tudnátok nagyon jól, hogy sérvem van... Azt hiszitek, nem veszem észre, mikor összeröhögtök, ha munka közben a fogamat csikorgatom?...

Egészen el voltak képedve. De a tanár nem ügyelt rájuk, úgy folytatta...

– Nem fogtok többet röhögni, galambocskáim. Elég volt.

Pillanatig eltűnődött, aztán, mintha éppen most határozná el magát:

– Ni csak, éppen jól jön ez a hat nap... A méltóságos kongresszus meglesz nélkülem is... legalább nem lopom hiába az időt. Egész nap olvashatok az ágyban, még pihenésnek is ideális... Ötödik nap, ragtapasszal, tangót táncolok...

Egészen felélénkült.

– Méghozzá itt helyben fekszem le, valamelyik privátban. Ha nagy baj van, Nagypofa professzor úr jöhet tanácsot adni... Tyó, a kutyafáját, gyerekek... remek lesz! A hetest készítsétek elő!

Élénksége az asszisztensre is átragadt. Telekesnek ragyogott az arca.

– És kire gondol, tanár úr? Horkay öméltóságára? Horkay lenne a legjobb... Mindjárt lehetne telefonálni... ilyenkor otthon van...

A tanár felkapta a fejét. Vad grimaszt vágott, mintha csakugyan be akarná kapni valamelyiket. És már mennydörgött:

– Megvesztél... Hogy én?!... Hogy engem?!... egy másik professzor?... No még csak az kéne!... Az én hasamba be nem teszi méltóságos kolléga a patáját... Még csak az kéne!... Ezt a ziccert nem adom nekik... Meg vagy örülve, gyermekem!

Telekesnek nyitva maradt a szája.

– De hát akkor...

– Mit akkor? Mi az, hogy akkor? Már megint kapkodod a fejed, mint kacska a hátulját?... Ilyen alakokkal vagyok körülvéve, az isten verje meg, mindjárt kapkodnak... meg vagyok áldva veletek, mondhatom... Elhiheted, legszívesebben magam csinálnám, csak hát hogy álljak hozzá, ahogy az egyszeri paraszt mondta... Meg kell elégednem ilyen szerencsétlen tyúkszemvágókkal, amilyenek ti vagytok! De hiszen majd a körmötökre nézek, ne féljeteK semmit.

Egy kukkot se tudtak szólni, úgy bámultak. És a tanár már rendelkezett.

– Egy-kettő!... A nagy műtöt készítsétek elő!... Lafettás asztal közepre!... Injekcióra Hildát hívjátok...

– De kérem, tanár úr... most rögtön?... és mi ketten?

– Hát mikor, a teremtésit – majd vacsora után talán, mikor tele van a hasam? Véletlenül úgyse reggeliztem... még keserűvíz se kell... Ide figyelni, böllértanoncok! Félóra alatt átöltözöm, leborotválkozom, aztán pizsamában átsétálok a kékbe... addig bemosakodtok, kifőzitek a teljes sérvgarnitúrát... Hilda friss novokaint kever, lokálra... Meg vagyok értve?! Azaz hopp csak! hogy el ne felejtsem... ilyen könnyen meg nem ússzátok... egy tükröt kérek, egy nagy tükröt, meg vagyok értve? azt fölakasztjátok nekem, a lámpa fölé, srégen, párhuzamosan az ágyfejjel, ahová a pofám kerül... onnan akarom nézni a színházat!... Nekem nem fogtok lazszálni, hentesek, arról tegyetek le... Most megmutathatjátok, mit tudtok... Na egy-kettő, volt szerencsém, viszontlátásra a vágóhídon!

*

És ment minden, mint egy furcsa álomban.

Félóra múlva, mikor a tanár, lila pizsamában megjelent a terem küszöbén, az asztal közepén állt, fölötte, zsinórokra függesztve, a tükör. A doktorkisasszony vidáman töltögette a pravazt, a két főorvos, sápadtan a fehér csuklya alatt, szótlanul és szepegve rakosgatta a műszereket. Szinte haptákba vágták magukat, mikor a tanár bejött.

Telekes mondani akart valamit, de az öreg máris lehurrogtá.

– Mi az, ez nektek világítás? Lejebb azt a hármast, a teremtésit! A szemembe akartok vakítani, hogy ne lássak?

Mindhárman ugrálni kezdtek, mint a katonák. A tanár ledobta köpenyét.

– Följebb azzal a fejtartóval! Úgy ni! Lejebb a lábat, hová tegyem így a fenekem, nem látsz? Hozzám ne nyúlj, mert megharaplak!

Ez a doktorkisasszonynak szólt, aki segíteni akart, ahogy felkászálódott a pompás műtőasztalra. Egy kicsit fészkelődött, főként a fejtartásra vigyázva. Aztán rögtön rákezde megint.

– Most jó. Gyerünk a kendőkkel. Két tenyéryi helyet hagytok, a köldök alatt. Ott, ott, melák... mit bámulsz, hát persze hogy előrajzoltam... Majd rátok bízom! előrajzoltam a fürdőszobában, nekem nem fogtok fölösleges heget csinálni... Pontosan ott vágsz be, ahol a vonal kezdődik... végigszaladsz, és rávágsz a scrotumig. Na gyerünk, gyerünk azzal a jóddal... Nem, nem, csak a Hilda...

A doktorkisasszony kezében reszket a pravaz. Bömbölés téríti magához.

– Lejebb, az isten áldjon meg! Ez egy szűrés? Mélyebbre, szerencsétlen! Egyenest tartsd a tűt, hányszor megmondtam! A kvadliba szúrj, ne mellé – azt akarod, hogy ordítsak, mint az a tegnapi vénasszony? Látom nagyon jól, hogy mellé tartod!

A két asszisztens vacogva kuncog.

– Ti meg ne röhögjete! Majd mindjárt meglátom, olyan nagy legények vagytok-e... Úgy, Hilda fiam, elég lesz... ezt a negyediket már nem éreztem... Jöhet a jód meg a skalp... Izé... várjatok csak... jódozni Vajda fog... vagy mégis inkább... nem, a Feri jódozzon... a bicskázást majd Vajda úr fogja csinálni.

Vajda főorvos megrezzen az úr szó gúnyos megnyomására. De valami furcsa büszkeség árad el benne, ugyanakkor az arca kipirosodik.

– Igen, igen, Vajda úr... éppen, hogy magácskára vagyok kíváncsi... mert olyan foghegyről szokta venni ezeket a kisebb herniákat... hát most szeretném a tulajdon hasamon érezni, csakugyan olyan biztos-e a keze... Jól van, Feri fiam, elég a jódból meg a jóból... nézze, a főorvos úr türelmetlen, alig várja, hogy felmetélje a belemet... régen feni már a fogát, igaz?

És a tanár szeme, oldalt, rávillan az elképedt orvosra. Az orvos kezében megáll a borszeszből kiemelt kés, ahogy elfoglalja helyét az asztalnál.

– Hát most egy darabig nem koptatom a szám, a tükröt akarom figyelni... Tehát figyelem.

Masztizol, kendő, tizenkét cserebogár... Második kvadli, harmadik jód... Bicska... Ferde ingvinális... Érlektetés előtt tupfer, nem az ujjaddal pancsolsz, mint ahogy szoktad... A funiculust mutatóval emeled, meg vagyok értve?!... A többit majd meglátom... Vigyázz, kész, mehet!...

A kés végigszalad a hasfalón. Telekes már törli a vért, Hilda készíti a csíptető ollókat. Két percig halálos csönd. Zsír alig van a barna, katonás bőr alatt, a lebeny ezüstös csillogással buggyan elő a széttárt seben. Csak furcsa, hogy az ernyedt bőrnye nem tolul utána, mint ahogy... ki kell emelni, mielőtt lekötné... Hm... furcsa ezzel a tömlővel, hogy nem buggyan elő...

– Aha! – szólal meg gúnyosan az operált. – Aha!...

A sebész keze megrándul.

– Na, mégis rájön a főorvos úr?!... Vagy nem?... Kíváncsi voltam!... Egy kis meglepetés, persze, és rögtön elájulunk... Hát talán tovább kéne keresgélni... Az bizonyos, hogy valahol van... Na, mégis. Csakhogy!... Most majd egy kicsit mócsingolunk, igaz?... a resectió ráér... Közben kicsúszik a csík, akkora haematomát kapok, mint egy dinnye...

A sebész elvörösödik.

– Nna?!... Nná?... Most mit kell tenni, vajon mit, Úristen! Mi?! Jó lenne, ha megmondanám... mi?!... Csak hát ha valaki olyan kényes a sebészbecsületére... annak tudni kell... És ha nem szólok?!... Mi?!... Én most egy szegény beteg vagyok... nem súghatok... segítsen magán a főorvos úr, ha tud!

Vajda homlokán izzadságcseppek gyöngyöznek. Megfeszíti magát... Hirtelen eszébe jut...

Negyedik ujj! A kipreparált, lekötött csonkot megragadja a makkfogóval, átszúrja és leköti. Az izmot vastag fonállal felvarrja... Utolsó öltés!

– Csakhogy végre! – bólint az operált, megvetéssel.

Telekes átveszi Hildától a befűzött fonalakat, három darabot, átadja Vajdának. Vajda kettőt letesz a kendőre, a harmadikkal belenyúl a sebbe.

– Jobb oldal! – ordít a tanár. Vajda nem érti, kapkod, kirántja a tűt.

– Jézus Mária! Most meg kirántja! Nem arra mondtam, boldogtalan! A két másikra! Ezerszer mondtam már, hogy jobb kéz felől teszem le, ha a ballal könnyen el akarom érni... Mért nem teszi mindjárt a feje tetejére? Mért nem préseli be az imakönyvébe, azt a keserves... Na, meg vagyok én áldva magukkal!

Szerencsére, a két varrat már megvan, a kapcsokat Telekes adogatja. Mindjárt vége a vesszőfutásnak, még egy utolsó kitörést kell elviselni.

– Lazán! az isten... lazábban! Hogy markolsz bele, édes fiam, a szeretődbe markolj így bele, nem egy frissen vágott hasfalba... na, meg vagyok én veletek... Megvan végre? Köszönöm szépen! Ez nektek tizenöt perc? Persze, azt hittétek, nem érek rá órát nézni közben... Hát vegyétek tudomásul, tizennyolc és fél percig tartott, szégyen, gyalázat! Lemosni, lemosni és gyerünk! Hol a János?! A tolóágnak rég ott kellene lenni! Meddig emeljem a lábam?!... Kollódium, semmi más...

Vajda kipirult arccal sürgölődik, mialatt a beteget átrakják a tolókocsira. Széttolja az ajtót, előre fut. Vesztére.

– Maga csak maradjon, főorvos úr – inti le az állig betakart professzor. – Majd a Hilda lekísér a szobámba. Magukból egyelőre elég. Vizit előtt lesznek szívesek benézni hozzám.

De ahogy a kocsi elgördül a sóbálvánnyá meredt első asszisztens előtt, az ajtóban, a tanár oldalt fordítja fejét, jobb keze kinyúlik a takaró alól. És lehalkított hangjában valami dörmögő, lágy kis mosoly bujkál, önelégült békéjével egy jól sikerült leckéztetésnek.

– Nna... Praclit... Egy pillanatig se hittem, hogy holmi Horkayra jobban rábízhatom... Már csak inkább olyanra, aki legalább tölem tanulta... Egész jó volt, és a tizennyolc perc se baj... Nna... És nem kell mellre szívni, ha néha ordítok egyet... a tüdőt is foglalkoztatni kell, nem igaz? Még soha olyan ember nem hallott ordítani, akit nem szerettem! Viszontlátásra!

A főorvos úr még ott érzi tenyerén az öreg, csontos kéz melegét, mikor a kocsi eltűnik a folyosó sarkán.

Mintegy álomban fordul vissza, Telekes vidáman rángatja a kesztyűt. Teli torokból nevet, már messziről kiabál.

– Hát mit szólsz ehhez? Óriási mi? Fényes alak, barátom, mondom neked – ilyen nincs több a világon! Becsületesemre, az utolsó szigorlaton nem drukkoltam így!

Vajda merengve áll a műszerek előtt, a csipeszek közt babrál. Telekes izgatottan hadar tovább.

– No és te... amit veled véghezvitt... Láttam rajtad, egy zabszem nem sok... Amellett legszívesebben a képére borítottad volna a mócsingosvödröt – éppen jókedvedbe talált! És ami a legszebb – azt, remélem, tudod, hogy a műtét egyáltalán nem volt indikálva – ezt a sérvet tíz évig lehetett volna még hordani kötés nélkül, igaz? Te tudtad, hogy van neki? Én bizony isten nem tudtam! Hirtelen rájött az öregre – mondom neked, nincs ki mind a négy kereke! Fantasztikus! Mindent összevéve, azért büszkék lehetünk – azt hiszem, egyedüli eset... Mi az, megkukultál? Már megint szórakozott vagy?

Vajda áll a szoba közepén, az üres tenyerét nézi, mintha sohase látta volna még.

– Te – szólal meg egyszerre különös, idegen hangon, és tovább mered a tenyerébe –, nem Kapernaumnak hívták azt a várost?...

– Miféle várost? Megörültél?

– Ahol... ahol a Mester... megjelent... a tanítványok előtt... és Tamást... a hitetlent...

rákényszerítette... hogy az ujjával nyúljon be... a sebbe... amit az oldalán ütöttek... dárdával... büntetésül... amiért nem hitte el... hogy a lángésznek... külön törvénye van...

NEVETŐ BETEGEK

Utóbb derült ki, hogy reggeli tíz óra körül járhatott az idő, mikor a műtét után magamhoz tértem a narkózisból. Az álomtalan eszméletlenség végtelenjéből érkezve, sejtelmem se volt, hol tart azóta az élet, amiből tökéletesen kikapcsolt a kloroform: nyafogva és nyüögösködve folytattam valami zavaros mondatot, amit a számolás közben vágott ketté a hirtelen lecsapó sötétség, néhány órával előbb – hogy fogjon már hozzá a tanár úr, úgyse tudok aludni, egyre hevesebben dobog a szívem, valahol külön a szobában, vagy effélét.

Aztán világosodni kezdett, jött az öklendezés, és keservesen vettem tudomásul, a homokzsákról, ami leszorította hasamat, hogy túl vagyok a műtéten, de vajon hogy sikerült? s túl vagyok-e a veszélyen is? és tanácstalanul igyekeztem meghatározni helyemet a térben és időben. Jobbról és balról két ágy lecsüngő lepedője fehérlett, sütött a nap, s már hangok is hallottam. Most néhány percnyi töprengés következett, ugyan mi lehet, asztalka, jobbról, leterítve, színes tárgyakkal szabályszerűen kirakva, középen feszülettel? Boldog isten, villant át rajtam a rémület, végem van, az utolsó kenetet készítették elő, de hiszen... s végre teljesen felébredtem.

Az asztalkán csakugyan, kegyeszerek voltak, de nem a számomra: a szomszéd ágyban természetes, barátságos arcú pap feküdt, az terítettett magának, reggeli áldozásra. Másnapra már tudtam, hogy ez pontosan tíz órákor mindig bekövetkezik. A csendes és intim szertartást befejezve, elvitette az asztalt, s rögtön felém fordult. Szerencsét kívánt a jól sikerült műtétéhez, biztosított róla, hogy ma értem is imádkozott, és ellátott tanáccsal, hogy viselkedjem az első órákban, hogy mozogjak, hogy vegyek lélegzetet, hogy a kellemetlen émelygés minél kevésbé fáraszson ki.

Hárman voltunk a kórteremben, a harmadik betegre már nem is emlékszem. A vizit s a tanár szerényen önérzetes szavai után – melyből kiderült, hogy komplikációtól nem kell tartania annak, akit ő személyesen operál – felderültem, s magam kezdtem barátkozni a tisztelendő úrral. Jó húsban levő, tömpe orrú, mosolygó szemű, nagyon kedves ember volt. Elmondta, hogy ő bizony, sajnos, több mint fél esztendeje nyomja itt az ágyat, valami makacs csontszú támadta meg, amihez sipoly

járult, s a gyógyulás elég nehezen megy. Most már én kezdtem vigasztalni, a könnyebb büntetésre ítélt börtöntárs fölényével (nekem legfeljebb tizenkét napot kell feküdnöm), hozzáértésemmel is előhozakodtam, hogy ezek a sipolyok milyen jóindulatúak és a többi. Újabb öklendezés vetett véget tudákos magyarázatomnak, mintegy figyelmeztetésül, hogy törődjek egyelőre tulajdon felvágott hasammal.

A rokoni látogatások közben csak egyszer figyeltem a tisztelendő úr ágya felé, oda kellett fordulnom, mert hangosan felnevetett. Ágyfejéhez támaszkodva, keszeg, kicsi, rókaképű emberke állt, mankóval a hóna alatt. Ritkás, szőke bajuszán, hunyori képén, sunyin somolygó, leszegett tekintetén rögtön megismerszett a politikus csizmadia, vagy másmilyen fifikus iparos. Csak az ádámcsutkája mozgásán látszott, ha nevet vagy haragszik, keskeny szája mindig egyformán ravaszul búj meg hosszú, hegyes orra alatt.

A tisztelendő úr fuldokolt a nevetéstől, kezével kergette az embert.

– Menjen már! istentelen zsvány, mit nevette folyton, menjen vissza... háhhá... a vackára... háhhá... az való beteg embernek, mint maga...

A rókaképű megmarkolta a mankót, és sunyi alázattal hátrált az ajtó felé.

– Jó, jó, tisztelendő uram... hiszen csak úgy mondtam... nem venném a lelkemre, ha megneheztelne rám, hogy én tudtam a dologról, mégse figyelmeztettem idejében... hát csak azért, hogy ne mondhasa...

– Háhhá... hagyja már abba... inkább gondoljon az üdvösségére... ne mászkáljon, mint az Orbán lelke... menjen má...!

A rókaképű vállat vont, mint aki sajnálja, nem tehet róla, ha nem veszik komolyan, ő minden felelősséget elhárít magáról – aztán elég fürgén kibicegett a szobából. A tisztelendő úr még percekig fűjt és lihegett a nagy nevetéstől.

Ebéd után eszembe jutott, megkérdeztem, ki volt a délelőtti látogató. Kérdésemre csaknem megint rájött a nevetés a tisztelendő úrra.

– Vagy úgy, az a zsvány?... Hát nem mutatkozott be? pedig tud tisztességet, a betyár! A Fityó Gáborra tetszik gondolni – itt fekszik, a hármásban, mindig átjön hozzám, bolondozni. Pár hónappal ezelőtt, mikor még tudtam járni, én is meg-meglátogattam... most csak ő jár át hozzám... Pedig még nálam is régebbi beteg... olyanféle baja van neki is, mint nekem... a betyárnak... de fürgébben bírja. Egyébként asztalosság a mestersége...

Ahogy fölragyogott az arca, mikor Fityó szóba került, ahogy enyelegve szidta a távollétében, csak úgy áradt belőle valami különleges, meleg szeretet, abból a fajtából, amelynek a megtért vagy veszélyben tántorgó bárány a legkedvesebb az egész nyájban, még a szentírás szerint is. Érezni lehetett, hogy rögtön védelmére kelne, ha valami rossz emberismerő, felbátorodva az ő szavain, rosszat mondana rá. Én is elhallgattam, bár most már kíváncsi voltam rá, mi az, amivel ilyen éktelen derűtségre tudja hangolni a soha nem mosolygó, komolykodó, ravasz asztalos ezt a kedves, jóságos papot.

Hamar megtudtam ezt is.

Estefelé, viziteken és látogatásokon túl, mikor a szoba elcsendesedett, s a harmadik ágyban már szunyókálni kezdett a beteg, megint megjelent Fityó mester. Előbb csak az orrát dugta be, óvatosan, aztán mankóját markolászva bebicegett, rögtön betette maga mögött az ajtót.

– Nem alszik még, tisztelendő úr? – súgta erőltetett állihegéssel, mint aki sürgős és titkos dologban osont be.

Ahogy a tisztelendő úr megismerte őt a félhomályban, rögtön felélénkült. Piros lett az arca, s máris bugyborékolni kezdett torkából a nevetés.

– Mi az, vén bűnös? Már megint mászkál? Még este sincs nyugta? Mit akar már megint?

Fityó mester egész közel jött, és titokzatosan, fontoskodva hadarni kezdett.

– Hát üssön agyon, tisztelendő úr, de két perccel ezelőtt a saját fülemmel hallottam megint... Itt süllyedjek el, ha nem igaz, a két orvos, a tanár meg az adjunktus úr végigmentek a folyosón, azt hitték, nem hallom, és a tanár azt mondta...

– Háhhá... Háhhá... ne káromkodjék, akasztófárávaló... háhhá... ó, a selyma... hát mit mondott a tanár úr?

– Azt mondta, szóról szóra, így, ahogy mondom: "No, kedves Szigeti adjunktus úr, kámpec ennek a mi szegény papunknak is, a hatosból... nem hinném, hogy még két napig elhúzza... oda van egészen... ugye, megmondtam magának, hogy ő lesz az első a csontbajosok közül, aki elpatkol... A tisztelendő úr úgy nevetett, hogy meglepetésemre túl komolyan aggódni kezdtem, pirosposzsgás arca elkékült, levegő után kapott, köhögött és krákogott, nagy testét csak úgy rázta a vidámság. Nehezen tért magához.

– Háhhá... jaj, az oldalam, na megálljon, lókött... hát ezt mondta rólam a tanár úr?

Fityó mester szomorúan bólogatott.

– Ezt bizony, tisztelendő uram. Ugye mondtam magának, vegye végre komolyan a figyelmeztetésem.

– No, és – háhhá... no, és magáról nem mondott semmit?

– Énrólam? De bizony, ha már így eszembe juttatja, rólam is beszélt. Látja, adjunktus úr, aszongya az adjunktusnak, egészen másképp áll a dolog ezzel a Fityó Gáborral. Ugyanaz a betegsége, csudadolog ez, mégis egyre jobban van, egyre erősödik – istenuccse, nem csudálkoznék, ha holnap elhajítaná a mankót, és kitáncolna a klinikáról.

– Nem hiszem én azt, Fityó Gábor. Én inkább olyasmit hallottam, hogy rosszul áll a maga szénája. Nagyon rosszul áll. A maga helyében én inkább csak a lelkemre gondolnék, nehogy a sátán vigyen el, mikor rákerül a sor. Nagyon beteg maga, Fityó Gábor.

Fityó mester tanácsstalanul vonogatta a vállát, körülnézett, és felém fordult.

– Hát tessék már nézni, nem hisz nekem – bocsánatot kérek, Fityó Gábor asztalosmester –, pedig a vak is látja, ki megy el előbb kettőnk közül. De hiába magyarázom hónapok óta, nem hiszi el. Tessék már megmondani, ahogy így megnéz kettőnket, tessék saccolni, melyikünk hal meg előbb? Ugye, hogy nem én?

S még hunyorgatott is felém, hogy neki adjak igazat.

Csudálkozva és zavartan nevettem ezen a furcsa enyelgésen, amiben mégsem volt semmi kellemetlen vagy kínos, olyan természetesen áradt a két ember kedélyéből. Jó félóráig mókáztak még, aztán Fityó mester fontoskodva kijelentette, hogy neki most már mennie kell, sejteni engedte, hogy valami gáláns és diszkrét ügy van a dolog mögött, a szőke ápolónőre célzott kacskaringósan, hogy nem tud szabadulni, folyton üldözi őt a szerelmével... ezen megint fuldokolni kezdett a tisztelendő úr, szidta irgalmatlanul az asztalost, azt ajánlotta neki, inkább a végrendeletét írná a sok bolondság helyett, amiket összebeszél. Mikor végre elment, a pap még sokáig mosolygott, láthatóan felüdülve.

Bár nyilvánvaló volt, hogy a tréfa egyiküknek se árt, kóválygó gondolataim közt nyugtalanság bujkált, a dolog lélektani háttérét illetően. Elvégre mégiscsak beteg az én kedves szobatársam, s ha mulattatja is a viccelődés, a halálra való célzás mégiscsak rosszul esik az embernek, akár komolyan, akár tréfásan történik – vajon nem valami mélységes szorongást leplez ez a túlzottan kitörő nevetés? Akármennyire tudják mindketten, hogy játék az egész, az öregúr szempontjából mégiscsak durva játék. El is határoztam, hogy valahogy figyelmeztetem az asztalost, hagyja abba, találjon ki valami egyebet, a tisztelendő úr végre mégis megunja a dolgot, talán már most is unja, csak nem akarja őt és önmagát elszomorítani.

Másnapra kiderült, hogy nyugtalanságom oka merő képzelődés volt. Tizenegy óra felé, mikor már kezdtem remélni, a tisztelendő úr érdekében, hogy Fityó mester látogatása elmarad, vagy délután jön csak, s nem a rendes baljós programmal, jobb oldali szobatársam türelmetlenkedni kezdett, mint akinek hiányzik valami. Többször hívta az ápolónőt, mindenféle ürüggyel. Végre nyíltan kipakolt.

– Mi van azzal a Fityóval, hogy nem jön, csak nincsen rosszul? Nézzen csak be, lányom, a hármasba, ne mondja, hogy kerestem, csak nézze meg, ott van-e.

Tíz perc múlva megjelent Fityó mester, bicegve, mankóját markolászva, sunyi rókafejével. Szóval se említette, mintha tudomására jutott volna a reklamálás (pedig az ápolónő biztosan szólt neki), rögtön rákezdte a rendes mókát.

– Protekcióért jöttem volna, tisztelendő úr, ha nem volnék alkalmatlan...

– Miféle protekcióért, háhhá... mit eszelt ki már megint?...

– Hát csak arra gondoltam, hogy mivel a tisztelendő úr ügyis elkerül nemsokára oda, ahol... hogy is mondjam csak – nagyobb rangja lesz, mint itt, ezen a sárvilágon... hogy szólna egy jó szót szegény bűnös lelkem érdekében, hogy aszongya, még én úgyse értem meg a kegyelemre, adjanak még nekem húsz-harminc kis esztendő szolgálati időt, itt a megpróbáltatások völgyében – megbeszéltük a szőke ápolónővel, hogy tavaszra a Dunántúlra utazunk együtt...

– Háhhá... vén bűnös... még mit nem?... a Dunántúlra?... minek az magának?

És így ment ez aztán, mindennap, délelőtt és estefelé, tíz napon keresztül, amíg a klinikán voltam. Összebarátkozva a tisztelendő úrral, akiben a legjóságosabb, legtisztább lelket ismertem meg, a végén kiderült, hogy egyáltalán nem untatott már az egyhangúnak látszó témakör, ami ezt a két régi bajtársat összekötötte – néhány nap múlva már magam is izgatottan vártam, mit sütött ki Fityó mester a mi kedves papunk mulattatására. Egyébként azt is megtudtam, hogy a kórházban nem volt senki, a kedves nővérek közt se, aki megütközött volna a két ember játékának furcsa tónusán – megszokták és megszerették, mindenki tudott róla, a komoly orvos urak is mosolyogtak. Az ápolónő elmesélte, hogy hónapok óta megy így ez az ugratás, a vetélkedés, hogy melyikül éli túl a másikat, mindenki tud róla, s egy kis mértékben részt is vesz benne.

Tíz nap múlva igazán meghatottan búcsúztam el a tisztelendő úrtól. Melegen szorította meg a kezem, megáldott, s egyáltalán nem látszott lehangoltnak, amiért neki maradnia kell.

A kötözésre bejárva, kétszer-háromszor még bementem hozzá. Vidám és derült volt, érdeklődött az állapotom iránt, s a magáéról is bizakodva beszélt.

Két év múlva, véletlenül tudtam meg a kórház egyik orvosától, hogy öt hónappal később egy nyári napon, közvetlenül a tízórai áldozás után, csendesen, derülten elszenderült. Mégis ő halt meg előbb, de – mondta az orvos – aki látta az asztalost keservesen zokogni a tisztelendő úr temetésén, soha többé nem jutna eszébe a legtávolabbról is feltenni róla, hogy örült, amiért neki lett igaza. Én nem láttam, de gondolkodás nélkül elhiszem, hogy nem örült, mert nekem is könnybe lábadt a szemem a régen porladó szívre gondolva, mikor így elkésve értesültem róla, hogy megszűnt dobogni és szeretni.

ÚJ ÉLETET KEZDEK

Egy lábadozó beteg jegyzeteiből

Nagybetegek, akik halálos válságon estek át, különben is hajlamosak rá, hogy gyógyulásukat egy újjászülető élet pirkadásának tekintsék. Hát még, ha a gyógyulás olyan környezetben éri őket, ahol sohase jártak s még csak reményük se volt rá, hogy valaha lássanak, mint engem, aki Stockholmtól félóránnyira, a bűbajos tengerparti üdülőhelyen, Saltsjöbadenben tanulgotom újra a kétlábbonjárást, büszkén forgatva meglékelt fejemet hol a világoszöld tavaszi toalettben pompázó park, hol a vitorlásokkal kirakott, dombokkal és nyaralókkal szegélyezett, szinte fájdalmasan szép tengeröböl irányában. Minden kép, minden hang, minden mozdulat új, más, mint amit Dél gyermeke megszokott – hogyne kísértene hát a káprázat, hogy ő is más emberré lett, újjászületett –, hogy a jövőben nem ismétli meg többé azokat az ostobaságokat, amikkel életének nagyobbik felét tönkretette, s hogy csak jót és okosat és célszerűt cselekszik, önmaga és a társadalom érdekében?

Hogy vége a megnemértésnek, közte és embertársai között, ezentúl minden kimondott szónak, ígéretnek, szándéknak tartalmat és jelentőséget ad majd a kölcsönös hit és bizalom?

Egy különben kellemetlen tünet egyébként is mintha arra figyelmeztetne, hogy csak nemrég születtem meg. Olyan érzékeny lettem, mint egy csecsemő és olyan érzelmes, mint egy kis cseléd, vagy egy perdita. Minden percben sírvafakadok, szégyent hozva saját öreg fejemre – úgy árad belőlem a részvét, mint az influenzás nátha: idegen embereket ért pechek, amikről jelenlétemben beszélnek, vagy amikről Az Est-ből felolvasnak, váratlanul könnyeket buggyantanak ki a szememből és tegnap komolyan elbőgtem magam a "Szomorú vasárnap" című, öngyilkoskörökben népszerű műdalnak azon a során, hogy "Pap is lesz, virág is, koporsó, gyászlepel".

No, de hiszen, ami a részvétet illeti, mint ennek az indulatnak passzív tárgya se panaszkodhatok: az emberi együttérzés hitetlen Tamását alaposan megszégyenítette bennem, amit ezekben a hetekben tapasztalok. Hogy nemcsak a magam, az emberek szemében is újjászülettem, annak egy bámulatos jelét látom: egészen pongyolán, sőt cinikusan szólva megállapítom, hogy első, ifjonti bemutatkozásom, a hírhedt "Így írtok ti" óta nem volt írói minőségemben ilyen sikerem, mint ezzel az agyoperációval. A sok drága, aranyos, szívetmelengető levélből, amikkel barátok, képzelt ellenségek, sőt az ellenségeknél veszélyesebb közömbös ismerősök és idegenek elárasztottak, kiderült, hogy Pesten néhány napig megint komolyan népszerű voltam. Beszéltek rólam, érdeklődtek, taglalták az esélyeimet. Azt hiszem, az ősi naiv, döntő pillanatokban mindig jelentkező emberi jószágon kívül egy kis szerepet ebben az érdeklődésben a betegség és a műtét viszonylagos ritkaságának is tulajdoníthatok, egy életveszélyes, de különben közönséges gyomorbántalom félekkora feltűnést se keltett volna. Ilyenek vagyunk, édes pajtás. Mindenesetre nagyon tanulságos, milyen boldogan, szinte mohón használ fel az emberi lélek minden alkalmat, amikor jó és gyöngéd lehet – Molnár Ferenc egyik hősének szép fohásza jut eszembe "Istenem, miért nem engeded meg, hogy jó legyek?" De hagyjuk ezt, a végén még dicsekedni kezdek nagylelkűségemmel, amiért alkalmat adtam az embereknek, hogy jók legyenek hozzám. És különben is, mindjárt elbőgöm magam.

Egyszóval, könnyű volt elhiteni magammal, hogy érdemes új életet kezdeni – mindenki kedves volt az újszülötthöz, otthon is, itt is: nem mondhatom el, mennyire nem voltak "svédek" velem szemben az orvosok, sveszterek, néhány újdonsült bennszülött ismerős s az ideszakadt magyarok, köztük különösen Leffler magyar sajtófőnök úr és a Molnár Ferenc haditudósításaiából (másodszor idézem a szerzőt) emlékezetes Grundböck kapitány, aki nagy gyárat vezet itt, s olyan gyönyörű feleségre tett szert, hogy attól tartok, végleg le fog telepedni. Kínos pillanatok egyetlenegyszer okozott csak a megtisztelő érdeklődés és szeretet: egy délután, még a kórházban, egy tekintélyes, fehérszakállú, szép öreg gentlemannel élükön három úr jelent meg zsakettben, deputációszerűen, kórágym fejenél, s az idős úr eszperantónyelvű igen ékes mondatokban tartott rövid beszédben üdvözölte bennem – mint itteni élharcos – a Magyar Eszperantó Egyesület elnökét. Már most tudni kell rólam, hogy mint a műnyelv mozgalmának igazán rajongó híve és jövőjének lelkes hívője, érteni egész jól értem ezt a nyelvet, de furcsa módon, beszélni nem tudom – lehet, azért, mert olyan könnyű megtanulni, hogy nem ingerelte eléggé nyelvészbecsvágyamat. Elég az hozzá, elsápadtam és rémülten meredtem rájuk – mi lesz itt, egy eszperantó-elnök, aki egy kukkot se tud eszperantóul beszélni? Ekkor feleségem, aki nem vesztette el lélekjelenlétét, nem mindennapi ötlettel rántott ki a csávából. "Uraim – mondta nekik németül, – "meg kell mondanom, mi történt. Önök tudják, hogy szegény férjemnek meg kellett operálni a fejét. Nos, önök csodálkozni fognak, de tény az, hogy agybetegségének első komoly tünetét úgy vettük észre, hogy egy napon elfelejtett eszperantóul beszélni – s a gyógyulás, ezen a ponton, még nem jelentkezett." Az urak résztvevően bólogattak, elmentek s így esett, hogy nem esett folt a magyar eszperantóbecsületen – nem kompromittáltam az én nagyon kedves és lelkes eszperantista barátaimat, akiknek különben is ezennel ígérem, hogy új életemben olyan folyékonyan fogom a Műnyelvet beszélni, mint Zamenhof, aki az egészet kitalálta. Annál is inkább, mert az első sérelmet, ami ébredező önbizalmamat, s a jövőbe vetett hitemet érte, éppen a minden Földlakó által egyformán értett és beszélt Világnyelv hiánya okozta.

Délelőtt a Röda Stugan (Vörös Kunyhó)-ról elnevezett cukrászdában feketéztem. Emelkedett hangulatban vagyok, alakul bennem valami, egy mindenki által egyformán érthető mű vázlata és első fogalmazása, közben, ahogy a "fröken" (kisasszony) egymásután rakosgatja elém a kannát, tányért, ibriket, vizet, gépiesen mondogatom a kevés svéd szavak egyikét, amit tudok "tak" (köszönöm). És, tak, és megint tak, tak, míg rajta nem kapom magam, hogy tulajdonképpen úgy ketyegek, mint egy ébresztőóra. Nem, ez nagyon szegényes társalgás, muszáj valahogy felvennem az érintkezést ezzel a szőke Solvejggel, aki talán már fel is ismerte bennem az ő hazatért Peer Gyntjét, csak nem tudja közölni velem. Elkezdem hát jelekkel és kitekert német szavakkal körülírni, hogy adjon levélpapírt és tintát, azzal a titkos szándékkal, hogy majd versalakban írom fel jegyzeteimet, hadd lássa, hogy költő vagyok. Hát nincs nagy sikerem. Fröken kisasszony olyasvalamit ajánl, amit magyarul nem is illik leírni, svédben egyszerűen süteményt jelent (vesd össze az angol "cakes"-szel). Türtőztetem magam, fontolóra veszem, hogy végre is annak a nagy Strindbergnek szülőhazájában vagyunk, aki az eddig tapasztalt legádázabb haraggal hirdette világgá, hogy a Nő nem érti meg a Féfit – óvatosnak és nagyon türelmesnek kell lennem, ha meg akarom változtatni a strindbergi diagnózist. Tovább magyarázok, kézzel, lábbal, ezúttal angol szavak nyakát csavarom ki. Mutogatok az ablakra és a szívemre, jelezni akarom, hogy milyen csodaszép a tavasz, a tenger, a yachtok, a hegyek és hogy inspirálva vagyok. Fröken kisasszony gondolkodik, "hja!" mondja beszippanva a levegőt egy csodálkozó kurta kis sóhajjal, ahogy itt szokták – aztán int, hogy kövessem. A folyosón egy ajtó elé vezet, amire az van írva "Herren" vagyis "Urak".

Megfordulok és édes anyanyelvemen végre kereken és folyékonyan fejtem ki véleményemet az eszetokjáról – ezúttal nem azzal a céllal, sőt Isten mentsen tőle, hogy megértsen.

Viszont, ami az új életet illeti, halvány gyanú ködlik fel bennem, hogy sok tekintetben hasonlítani fog a régihez.
